

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΕΔΡΑ UNESCO ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ
ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ

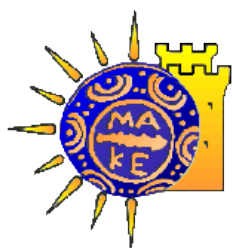

2

*Το δικαίωμα της συμμετοχής των παιδιών
σε πολιτιστικές δραστηριότητες με έμφαση
στις μουσικές δραστηριότητες και
η συμβολή αυτών των δραστηριοτήτων
στην εξάλειψη
των διακρίσεων κάθε είδους*

Ευγενία Πούλου, ΜΔΕ ΕΠΙΝΕΠ

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας 2016

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία με θέμα:

«Το δικαίωμα της συμμετοχής των παιδιών σε πολιτιστικές δραστηριότητες με έμφαση στις
μουσικές δραστηριότητες και η συμβολή αυτών των δραστηριοτήτων στην εξάλειψη των
διακρίσεων κάθε είδους»

επιβλ. Δ. Αναγνωστοπούλου

της φοιτήτριας Πούλου Ευγενίας (ΑΜ 2415)

Αντικείμενο των πρώτων μου σπουδών αποτελεί η μουσικολογία-μουσικοπαιδαγωγική, πράγμα που σημαίνει πως η συναναστροφή με παιδιά και νέους είναι καθημερινή, σε επίπεδο διδασκαλίας, συνεργασίας και παρουσίας της δουλειάς μας.

Κατά την διάρκεια των ετών που εργάζομαι στον χώρο της μουσικής και γενικότερα της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, παρουσιάστηκαν κρούσματα διακριτικής συμπεριφοράς σε βάρος παιδιών και νέων, και αυτό ήταν αποτέλεσε το έναυσμα της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας.

Ο κόσμος της Τέχνης έχει να επιδείξει καταξιωμένους καλλιτέχνες και χαρισματικά παιδιά, που αψήφησαν συμπεριφορές ικανές να διακόψουν απότομα την ανοδική τους πορεία. Είναι αναγκαίο να καταλάβουμε όλοι πως διακριτικές και ρατσιστικές διαθέσεις πρέπει να καταπολεμηθούν και να εξαληφθούν, πόσο μάλλον όταν έχει να κάνει με τον Πολιτισμό που όλοι φέρουμε μέσα μας και αποτελεί την ιδιαίτερη ταυτότητά μας.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους γονείς μου, που μου δίδαξαν την υπομονή και επιμονή στους στόχους της ζωής, και στον σύντροφο μου, Θάνο, ο οποίος αποτέλεσε στήριγμα και εμψυχωτής καθόλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια, κα Αναγνωστοπούλου Δέσποινα, για την ενθάρρυνση, την καθοδήγηση και την πολύτιμη βοήθειά της στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διακρίσεις, Στερεότυπα και Προκαταλήψεις.....	8
Συνήθεις κατηγορίες που υπόκεινται σε διάκριση.....	9
Συνέπειες της διακριτικής μεταχείρισης στην ζωή του παιδιού.....	12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η προστασία του παιδιού από κάθε μορφής διάκριση και το δικαίωμά του στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή

1.1 Η «Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού».....	15
1.1.1 Η πορεία προς την «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού».....	15
1.1.2 Περιεχόμενο της «Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού».....	18
1.1.3 Η προστασία του παιδιού από κάθε μορφής διάκριση και το δικαίωμα του στην συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα στο κείμενο της «Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού».....	18
1.1.3.1 Το Άρθρο 2- Αρχή της μη διάκρισης.....	18
1.1.3.2 Το Άρθρο 31- Το δικαίωμα του παιδιού στην ανάπαυση και το παιχνίδι.....	19
1.1.4 Αναφορά στις διακρίσεις και στο δικαίωμα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα σε άλλα άρθρα της Σύμβασης.....	19
1.2 Το δικαίωμα του παιδιού στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή, όπως αποτυπώνεται σε Διεθνή Κείμενα και Συμβάσεις.....	21
1.2.1 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.....	21
1.2.2 UNESCO.....	24
1.2.3 Συμβούλιο της Ευρώπης.....	26
1.2.4 Ευρωπαϊκή Ένωση.....	27
1.3 Προστασία του παιδιού από διακρίσεις.....	29
1.3.1 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.....	29
1.3.2 UNESCO.....	34
1.3.3 Συμβούλιο της Ευρώπης.....	35
1.3.4 Ευρωπαϊκή Ένωση.....	37
1.4 Συμπεράσματα 1 ^{ου} κεφαλαίου.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Τα οφέλη της συμμετοχής του παιδιού σε πολιτιστικές δραστηριότητες και η συμβολή τους στην καταπολέμηση των διακρίσεων

2.1 Η αξία των Τεχνών και του Αθλητισμού και τα οφέλη που αποκομίζει το παιδί μέσα από την συμμετοχή του σε πολιτιστικές δραστηριότητες.....	41
2.1.1 Το οφέλη από την συμμετοχή του μουσικές δραστηριότητες.....	43
2.2 Οφέλη από την συμμετοχή του σε άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες, εκτός των μουσικών δραστηριοτήτων (θέατρο, εικαστικά, αθλητισμός, χορός και άλλες εκδηλώσεις).....	48
2.2.1 Οφέλη από την συμμετοχή σε θεατρικές δραστηριότητες.....	48
2.2.2 Οφέλη από την συμμετοχή σε εικαστικές δραστηριότητες.....	50
2.2.3 Οφέλη από την συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες.....	51
2.2.4 Οφέλη από την συμμετοχή σε χορευτικές δραστηριότητες.....	52
2.2.5 Οφέλη από την συμμετοχή σε δραστηριότητες πολιτιστικού ενδιαφέροντος (παραδοσιακοί σύλλογοι, μαθήματα ιστορίας και πολιτισμού, λογοτεχνία, δημιουργική γραφή, κ.ά).....	53
2.3 Περιπτώσεις διακρίσεων σε βάρος παιδιών, που δυσκολεύουν ή καταστούν απαγορευτική την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες.....	55
2.4 Η συμβολή της συμμετοχής σε μουσικές και πολιτιστικές δραστηριότητες στην εξάλειψη των διακρίσεων.....	59
2.5 Συμπεράσματα 2 ^{ου} κεφαλαίου.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η πολιτική της ΕΕ σε σχέση με τον Πολιτισμό -Μουσικοί θεσμοί και προγράμματα. Η πολιτική της ΕΕ κατά των διακρίσεων.

3.1 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τον Πολιτισμό.....	64
3.1.1 Η πορεία προς την θεσμική κατοχύρωση του Πολιτισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	64
3.1.2 Οργανωμένες δράσεις και προγράμματα Πολιτισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση.....	67
3.2 Ευρωπαϊκοί μουσικοί θεσμοί και αντίστοιχα Προγράμματα.....	70
3.2.1 Ορχήστρα Νέων Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Youth Orchestra).....	70
3.2.2 European Music School Union (EMU).....	72
3.2.3 Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής (European Music Council).....	74
3.2.4 Big Band Festival- Adventurous Music Festival for Young Audience.....	75
3.2.5 European Music Portfolio- Comenius Multilateral: A Creative Way Into Languages.....	76
3.3 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά των διακρίσεων.....	76
3.4 Συμπεράσματα 3 ^{ου} κεφαλαίου.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η συμμετοχή του παιδιού σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες στην Ελλάδα.

4.1 Η συμμετοχή του παιδιού σε πολιτιστικές δραστηριότητες και οι φορείς μέσω των οποίων πραγματοποιείται στην Ελλάδα.....	82
4.1.1 Δημόσιοι Φορείς.....	82
4.1.1.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.....	82
4.1.1.2 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ).....	83
4.1.1.3 Πολιτιστικά Τμήματα Δήμων.....	83
4.1.1.4 Πολιτιστικά Τμήματα Ενοριών.....	84
4.1.2 Ιδιωτικοί Φορείς.....	85
4.1.2.1 Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης...	85
4.1.2.2 Ιδιωτικά Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Ιδιωτικά ΚΔΑΠ)...	85
4.1.2.3 Καλλιτεχνικά Εργαστήρια (εικαστικών, θεάτρου, χορού, κ.ά).....	86
4.1.2.4 Λοιποί φορείς (οργανισμοί, όμιλοι, εταιρείες, κ.ά).....	86
4.2 Η συμμετοχή του παιδιού σε μουσικές δραστηριότητες και οι φορείς μέσω των οποίων πραγματοποιείται στην Ελλάδα.....	88
4.2.1 Δημόσιοι Φορείς.....	88
4.2.1.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.....	88
4.2.1.2 Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης (ΚΩΘ).....	91
4.2.1.3 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ).....	91
4.2.1.4 Δημοτικά Ωδεία.....	92
4.2.1.5 Πολιτιστικά Τμήματα Δήμων.....	92
4.2.1.6 Πολιτιστικά Τμήματα Ενοριών (εκμάθηση οργάνων, χορωδίες).....	94
4.2.2 Ιδιωτικοί Φορείς.....	95
4.2.2.1 Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης...	95
4.2.2.2 Ωδεία και Μουσικές Σχολές.....	95
4.2.2.3 Χορωδίες, μουσικά σύνολα και ορχήστρες ιδιωτικής πρωτοβουλίας.....	96
4.3 Το Πρόγραμμα «Μελίνα- Εκπαίδευση και Πολιτισμός».....	93
4.4 Διαπολιτισμική εκπαίδευση.....	98
4.4.1 Στόχοι διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.....	100
4.4.2 Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	101
4.5 “Allequal- alldifferent”: Η εκστρατεία «όλοι ίσοι-όλοι διαφορετικοί».....	102
4.6 i-RED: Το Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα.....	105
4.7 Συμπεράσματα 4 ^{ου} κεφαλαίου.....	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	108
--------------------------------------	------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	114
-----------------------	------------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	117
--------------------------	------------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διακρίσεις, Στερεότυπα και Προκαταλήψεις

Στην καθημερινή συμπεριφορά των μεγάλων αλλά και των παιδιών παρουσιάζονται φαινόμενα διαφοροποιημένης μεταχείρισης, είτε θετικής είτε αρνητικής διάθεσης. Η συμπεριφορά αυτή οφείλεται σε προκαταλήψεις και στερεότυπα που διέπουν τη ζωή μας και τις περισσότερες φορές οδηγούν σε αδικαιολόγητη και ακραία συμπεριφορά, χωρίς ουσιαστική αιτία.

Με τον όρο «διάκριση» εννοούμε την διαφορετική μεταχείριση του ατόμου, είτε ευνοϊκή είτε δυσμενής, επειδή ανήκει σε κάποια συγκεκριμένη ομάδα του κοινωνικού συνόλου, για την οποία υφίστανται κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις¹. Συνήθως, ο όρος παραπέμπει σε αρνητική διάκριση και διακρίνει άτομα που ανήκουν σε άλλες φυλές, έθνη ή θρησκεία, τα άτομα διαφορετικού φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, άτομα με ειδικές ανάγκες, ακόμα λόγω γλώσσας, των εξωτερικών τους χαρακτηριστικών, ηλικίας ή κοινωνικής θέσης.

Ως στερεότυπο ορίζεται μια υπερβάλλουσα πεποίθηση πως άνθρωποι και καταστάσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με κάποια χαρακτηριστικά που φέρουν, όπως πχ φυλετικά χαρακτηριστικά². Οι Second και Backman θεωρούν πως υπάρχουν τρεις πλευρές στερεοτύπων³: πρώτον, στερεότυπα που βασίζονται στην κοινωνική κατηγοριοποίηση, που είναι και η κύρια πηγή εμφάνισης και καλλιέργειας στερεοτύπων, δεύτερον, η επικράτηση συγκεκριμένων σκέψεων για τις ιδιότητες της προσωπικότητας όσων αποτελούν αντικείμενο στερεοτύπων και τέλος, η «χρέωση» όσων ανήκουν στις κοινωνικές κατηγορίες που προαναφέρθηκαν με τις εν λόγω ιδιότητες. Τα στερεότυπα θεωρούνται γνωρίσματα και βασικό συστατικό των προκαταλήψεων.

¹Γκοτοβός Αθανάσιος Ε., *Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*, εκδ. ΓΓΛΕ (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης), Αθήνα, 1996, σελ. 29

²Ευαγγέλου Οδυσσέας, Κάντζου Νίκη, *Πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικός ρατσισμός*, εκδ. Δίπτυχο, 2005, σελ. 16

³Γκοτοβός Αθ. Ε., *Ρατσισμός...*, σελ. 18

Οι προκαταλήψεις συνδέονται με την στάση ή την γνώμη που έχουν διαμορφώσει κάποιοι άνθρωποι για κάποιους άλλους ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων, χωρίς όμως απτές αποδείξεις, αλλά στηριζόμενοι σε φήμες⁴. Το πιο διαδεδομένο είδος προκατάληψης είναι αυτό που στηρίζεται πως υπάρχουν πολιτισμικά στοιχεία που υπερτερούν έναντι άλλων κι έτσι κάποιοι άνθρωποι που ανήκουν σε συγκεκριμένους λαούς ή φυλές θεωρούνται υποδεέστεροι⁵. Επίσης, «διαφορετικός» και «ξένος» θεωρείται κι αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένη ομάδα, με εμφανή ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Τέτοια μπορεί να είναι κάποια δυσμορφία ή αναπηρία, ιδεολογικά ή θρησκευτικά πιστεύω, εξωτερικά χαρακτηριστικά, ακόμα και η οικονομική κατάσταση.

Δυστυχώς, προκαταλήψεις που είναι βαθιά ριζωμένες στο υποσυνείδητο και στο κοινωνικό σύνολο οδηγούν σε άδικες συμπεριφορές, όπως πχ η απαγόρευση των παιδιών από τους γονείς να συναναστρέφονται και να συνάπτουν σχέσεις με συνομήλικους τους που ανήκουν σε μια «ξένη» ομάδα, όπως αυτή περιγράφηκε λίγο παραπάνω. Και αυτό ακριβώς είναι το κρίσιμο σημείο, όπου τα ίδια τα παιδιά αναπτύσσουν διακριτική μεταχείριση σε βάρος άλλων παιδιών, ιδιαίτερα όταν κάτι τέτοιο καλλιεργείται από τους ίδιους του γονείς, τους οποίους το παιδί αγαπά και εμπιστεύεται.

Συνήθεις κατηγορίες που υπόκεινται σε διάκριση

Άτομα και παιδιά, όπως μας ενδιαφέρει στην παρούσα φάση, που πέφτουν θύματα διακριτικής μεταχείρισης και ρατσιστικής συμπεριφοράς είναι συνήθως αυτά που ανήκουν στις προαναφερθέντες κατηγορίες. Δυστυχώς, άνθρωποι που εργάζονται με παιδιά, όπως δάσκαλοι και καθηγητές, έχουν παρατηρήσει πως τα παιδιά πολλές φορές γίνονται πολύ σκληρά και παρουσιάζουν τάσεις εξουσίας ή εκδίκησης, ειδικά όταν δεν έχει προηγηθεί μια διεργασία σωστής συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια, αλλά και την σχολική τάξη, αν δεν έχει καλλιεργηθεί το αίσθημα της συνεργατικότητας, της άμιλλας, της αλληλοϋποστήριξης και βεβαίως του σεβασμού στο διαφορετικό. Εστιάζουμε σε αυτήν την αρνητική πλευρά των διακρίσεων σε

⁴Ευαγγέλου Οδ., Κάντζου Ν., *Πολυπολιτισμικότητα...*, σελ. 17

⁵ΓκοτοβόςΑθ., *Ρατσισμός...*, σελ. 37

βάρος συνομηλίκων τους, γιατί είναι φαινόμενο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και τα τελευταία χρόνια έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, με αποτέλεσμα οι καμπάνιες κατά του λεγόμενου «bullying» να είναι μέρος της σχολικής διαδικασίας. Δεν σημαίνει, όμως, πως παραβλέπουμε και τις περιπτώσεις παιδιών που έχουν αγκαλιάσει «διαφορετικούς» συμμαθητές τους, προσπαθώντας να τους μάθουν την γλώσσα, να τους βοηθήσουν να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα, ή και να συμμετέχουν σε μεγάλες δράσεις προς βοήθεια πχ αναπήρων συμμαθητών τους⁶.

Παιδιά τα οποία προέρχονται από ένα διαφορετικό φυλετικό περιβάλλον, που παρουσιάζουν και εμφανή διαφορετικά χαρακτηριστικά, όπως το χρώμα του δέρματος, είναι από τα πρώτα θύματα. Τέτοια παιδιά μπορεί να είναι παιδιά αφρικανικής ή ασιατικής καταγωγής. Εδώ συγκαταλέγονται και τα παιδιά ρομά, τα οποία είναι μέλη μειονοτικών ομάδων, τα οποία απαντώνται σε διαφορετικές χώρες, όπου ζουν και διαμένουν. Συγκεκριμένα για τα παιδιά ρομά, έρευνα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών, δείχνει πως σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Σλοβακία, τα παιδιά ρομά έχουν τις λιγότερες πιθανότητες να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή να έχουν κάποιου είδους επαγγελματική εκπαίδευση, σε αντίθεση με άλλους συνομηλίκους τους⁷. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο διαπίστωσε πως οι μαθητές ρομά έχουν πέσει θύματα διακρίσεων μέσα στο σχολείο σε αρκετές χώρες της Ένωσης, μέσα στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ελλάδα. Μάλιστα, είναι σοκαριστικό το γεγονός πως σε ορισμένες περιπτώσεις οι μικροί ρομά φοιτούν σε σχολεία ή τάξεις που προορίζονται για παιδιά «ελαφρώς νοητικής αναπηρίας»⁸.

Στην ίδια μοίρα είναι και παιδιά που έχουν διαφορετική εθνική καταγωγή, που μπορεί να είναι των ίδιων εξωτερικών χαρακτηριστικών με το περιβάλλον στο οποίο διαμένουν, αλλά είναι φορείς μιας άλλης κουλτούρας, ενός άλλου πολιτισμικού υπόβαθρου και μιλούν μια άλλη γλώσσα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην ελληνική

⁶Χαρακτηριστικά, στο σημείο αυτό θα αναφέρω την τεράστια συμμετοχή παιδιών στην συλλογή πλαστικών καπακίων, με στόχο την αγορά αναπηρικού αμαξιδίου, σε σχολείο της Δυτικής Θεσσαλονίκης, όπου υπηρετούσα ως αναπληρώτρια μουσικός. Η συγκεκριμένη δράση ήταν άγνωστη ως τότε στο συγκεκριμένο σχολείο. Όταν πρότεινα στα παιδιά να ξεκινήσουμε την δράση, δεν υπολόγιζα το μέγεθος της προθυμίας και του συνεχούς ενδιαφέροντός τους στο να βοηθήσουν ένα ανάπηρο συνομήλικό τους, τον οποίο δεν είχαν προσωπικά γνωρίσει.

⁷<https://www.amnesty.gr/news/press/article/11713/eyropaiko-dikastirio-epiplittei-xana-tin-ellada-gia-diakriseis-eis-varos> (τελ. είσ.: 3.7.2016)

⁸Ο.π.

κοινωνία είναι τα παιδιά με καταγωγή από διάφορες χώρες των Βαλκανίων, όπου έχουν μεταναστεύσει με την οικογένειά τους στη χώρα μας.

Επίσης, παιδιά διαφορετικού θρησκευτικού πιστεύω έρχονται αντιμέτωπα με αρνητική μεταχείριση σε βάρος τους, ιδίως σε χώρες, όπου το θρησκευτικό συναίσθημα είναι ισχυρό και οι αλλόθρησκοι αποτελούν μειοψηφία. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η Ελλάδα, η οποία έχει έρθει αντιμέτωπη με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και έχει καταδικαστεί για σχετικές υποθέσεις θρησκευτικής διάκρισης.

Παιδιά θύματα ρατσισμού έχουμε, όμως, ακόμα και στο ίδιο το κοινωνικό σύνολο από το οποίο προέρχονται. Έτσι, παιδιά τα οποία μπορεί να είναι του ίδιου χρώματος, την ίδια γλώσσα και θρησκείας, της ίδιας εθνικότητας, αλλά διαφορετικής οικονομικής κατάστασης ή καταγωγής, δηλαδή αν προέρχονται από αστικό περιβάλλον ή επαρχία, ή εξωτερικών τους γνωρισμάτων, πχ αν είναι παχύσαρκα, μπορούν να έρθουν αντιμέτωπα με διαφορετική συμπεριφορά εις βάρος τους από τους συνομήλικους τους ή και ενήλικες.

Δυστυχώς, κάποιες φορές ο σεβασμός προς τον συνάνθρωπο εκλείπει, ακόμα κι όταν πρόκειται για άτομα με αναπηρία. Παιδιά που ανήκουν σ' αυτήν την κοινωνική ομάδα είναι εύκολο να αντιμετωπιστούν διαφορετικά, έστω κι αν έχουν γίνει καταβληθεί πολλές προσπάθειες από πλευράς πολιτείας, όπως η θέσπιση ειδικών σχολείων ή η σχετική νομοθεσία.

Βέβαια, δεν πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός πως σε ορισμένα κράτη, υπάρχει ακόμα διαχωρισμός φύλου, με αποτέλεσμα όσα παιδιά ανήκουν στο γυναικείο φύλο, δηλαδή τα κορίτσια, όχι απλά να αντιμετωπίζονται διαφορετικά, αλλά να αποκλείονται και από βασικές και καθοριστικές δραστηριότητες για την μετέπειτα ζωή, όπως η εκπαίδευση. Αντίθετα, στις δυτικές κοινωνίες, παρατηρείται το φαινόμενο, κορίτσια να είναι υπόκεινται σε διάκριση από συνομήλικους τους επειδή δεν πληρούν τις εξωτερικές προδιαγραφές που επιτάσσει η μόδα στην παρούσα χρονική στιγμή⁹.

⁹<http://www.thetoc.gr/koinwnia/article/bullying-poiot-tupoi-mathitwn-stoxopoiountai-ti-kanoun-agoria---koritsia> (τελ. είς.3.7.2016)

Ακόμα μια κατηγορία παιδιών που δέχονται διακριτική μεταχείριση, είναι κυρίως αγόρια που δεν εμφανίζουν την στερεότυπη αρρενωπή συμπεριφορά¹⁰, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως είναι ομοφυλόφιλα. Είτε, όντως για λόγους σεξουαλικού προσδιορισμού, είτε για λόγους υπερβάλλουσας ευγένειας και τρόπων καλής συμπεριφοράς που τα χαρακτηρίζει, τα παιδιά αυτά μπαίνουν στο στόχαστρο.

Συνέπειες διακριτικής μεταχείρισης στην ζωή του παιδιού

Όπως είναι φυσικό, όταν ένα παιδί έρχεται αντιμέτωπο με μια διαφορετική συμπεριφορά από συνομηλίκους του ή και ενήλικες, για λόγους που δεν μπορεί να κατανοήσει το γιατί αποτελούν αιτία για την συμπεριφορά αυτή, είναι κάτι που το προσβάλλει ανεπανόρθωτα, το τραυματίζει και τις περισσότερες φορές θα το κουβαλά για πάντα στη ζωή του.

Πρώτα απ' όλα, τέτοιες συμπεριφορές οδηγούν στην καταπάτηση των δικαιωμάτων του παιδιού και στην προσβολή της αξιοπρέπειάς και προσωπικότητάς του. Άλλωστε, αυτός ήταν και ο λόγος που η διεθνής κοινότητα κινήθηκε ποικιλοτρόπως με τα παραπάνω κείμενα, για την προστασία του παιδιού από τέτοιες ανεπιθύμητες καταστάσεις.

Ακολουθως, συνέπεια που έρχεται ως φυσικό επακόλουθο των διακρίσεων και του ρατσισμού, είναι η περιθωριοποίηση του παιδιού που δέχεται την διακριτική συμπεριφορά. Παιδιά που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών ή μειονοτήτων, όπως οι ρομά, πέφτουν ευκολότερα θύματα διακρίσεων και απομονώνονται από το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ζουν. Οπωσδήποτε οι ψυχολογικές συνέπειες στο παιδί είναι άμεσες. Το παιδί νιώθει ανασφάλεια και αβεβαιότητα μέσα στο κοινωνικό σύνολο, που το οδηγούν σε άγχος και απαισιοδοξία¹¹. Με την σειρά τους αυτά τα συναισθήματα γιγαντώνουν στην ψυχή του την ιδέα πως δεν είναι ισάξιο και ισότιμο με τα υπόλοιπα παιδιά, κι έτσι εμφανίζονται συμπλέγματα κατωτερότητας και έντονης εσωστρέφειας, που οδηγούν σε ορισμένες περιπτώσεις στην απομόνωση του.

Έτσι, βλέπουμε παιδιά μέσα σε σχολεία να μην καταφέρνουν να δημιουργήσουν παρέες, να περιφέρονται μόνα μέσα στη σχολική μονάδα ή να

¹⁰Ο.π.

¹¹ <http://kouvoutsaki.aristovathmio.gr/wordpress/?p=141> (τελ. είς.2.7.2016)

δημιουργούνται κλειστές ομάδες από ομοειδείς τους. Το τελευταίο είναι ανησυχητικό, γιατί έτσι από την μια πλευρά τα παιδιά αυτά οδηγούνται στην γκετοποίηση και από την άλλη δημιουργείται κλίμα ξеноφοβίας εναντίον τους¹². Και τα δύο είναι προθάλαμοι καλλιέργειας της βίας και φαινομένων επιθετικής συμπεριφοράς, γεγονός που έχει εντοπιστεί και έντονα προσπαθεί να αντιμετωπίσει η εκπαιδευτική κοινότητα μέσα από συνεχή ενημέρωση και καμπάνιες κατά του bullying.

Επίσης, μία άλλη συνέπεια των διακρίσεων είναι η αναπόφευκτη κοινωνική ανισότητα που δημιουργείται¹³. Και σε αυτήν την περίπτωση το παιδί μεγαλώνει και αναπτύσσεται κάτω από προκαταλήψεις και στερεότυπα που αφορούν στην προσωπικότητα και τις ικανότητές του, διογκώνοντας τις διαφορές και τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα. Δυστυχώς, αν το περιβάλλον στο οποίο ζει καλλιεργεί τα παραπάνω, τότε κρίνεται απαραίτητο να βρει το ίδιο το παιδί εκείνες τις διεξόδους που θα αποτινάξουν από πάνω του τα μειονεκτικά χαρακτηριστικά, που άλλοι θέλουν να του προσάψουν. Ιδιαίτερα, όταν το παιδί αυτό γίνει ενήλικας, πρέπει οπωσδήποτε να έχει απαλλαγεί από τυχόν αισθήματα κατωτερότητας, γιατί διαφορετικά θα είναι ένας δυσλειτουργικός ενήλικας, που δεν θα μπορεί να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο το μέγιστο των ικανοτήτων του, αλλά και ο ίδιος σαν άτομο δεν θα είναι σε θέση να οικοδομήσει έναν υγιή τρόπο ζωής, αλλά και να γευτεί τις απλές χαρές της ζωής.

¹²<https://symvstathmos.files.wordpress.com/2014/10/cf81ceb1cf84cf83ceb9cf83cebccf8ccf822ceb7cebfccebceacceb4ceb1.pdf> (τελ. είς.2.7.2016)

¹³<http://kouvoutsaki.aristovathmio.gr/wordpress/?p=141> (τελ. είς.2.7.2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

**Η προστασία του παιδιού από κάθε μορφής διάκριση και το
δικαίωμά του στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή**

1.1 Η «Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού»

1.1.1 Η πορεία προς την «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού»

Η ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαφαίνεται ήδη από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης. Έτσι, το 1789 υιοθετήθηκε η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη¹⁴», όπου αναφέρεται στο πρώτο Άρθρο η ισότητα όλων των ανθρώπων, οι οποίοι γεννιούνται ελεύθεροι και με ίσα δικαιώματα, καθώς επίσης γίνεται λόγος για την ελευθερία κάθε ανθρώπου στα πιστεύω του, ακόμα κι αν πρόκειται για θρησκευτικού περιεχομένου (Άρθρο 10), αλλά και για την ελευθερία της έκφρασης (Άρθρο 11), κάτι που παραπέμπει στην προστασία του ατόμου από διακριτική μεταχείριση. Όμως, δεν γίνεται λόγος χωριστά για το παιδί.

Ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το παιδί και τα δικαιώματά του συμπεριλαμβάνονταν σε κείμενα που αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα. Λαμβάνοντας υπόψη πως το παιδί σήμερα θεωρείται κάθε ανθρώπινο ον ως την ηλικία των δεκαοχτώ ετών, εκτός αν ισχύει κάτι διαφορετικό σύμφωνα νομοθεσία του κάθε κράτους για το όριο ενηλικίωσης¹⁵, το πρώτο κείμενο που αναφέρεται σε παιδιά είναι η «Διεθνής Σύμβαση αριθ. 5/1919 Περί Καθορισμού Κατώτατου Ορίου της Ηλικίας των Ανηλίκων εις τας Βιομηχανικές Εργασίας», που υπογράφηκε από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας το 1919 στην Ουάσιγκτον. Η Σύμβαση αυτή καθορίζει τον ορισμό των βιομηχανικών επιχειρήσεων και σε τις περιπτώσεις που μπορεί να απασχοληθεί εκεί ένα ανήλικο άτομο. Εντύπωση προκαλεί πως ενώ επιτρεπόταν η εργασία κάτω των 14 ετών μόνο όταν πρόκειται για οικογενειακή επιχείρηση, στην Ιαπωνία γίνονταν δεκτά σε εργασία ήδη από την ηλικία των 12¹⁶.

¹⁴<http://www.ambafrance-gr.org/%CE%97-%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85>

¹⁵Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων και Διεθνών Κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 396

¹⁶Ο.π., σελ. 2-3. Μάλιστα σε Ιαπωνία και Ινδία υπάρχει εργασία και κάτω των 12 ετών.

Το πρώτο κείμενο που αναφέρθηκε ξεχωριστά στα δικαιώματα των παιδιών είναι η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού», γνωστή και ως «Διακήρυξη της Γενεύης» το 1924, από την Κοινωνία των Εθνών. Στο κείμενο αυτό η ανθρωπότητα αναγνώριζε πως οφείλει να προστατέψει το παιδί, καθώς αποτελεί το μέλλον της. Γινόταν αναφορά στην προστασία του πεινασμένου παιδιού, του παραμελημένου, του ορφανού, του άστεγου και του υπανάπτυκτου, και στην υποχρέωση των κρατών για παροχή όλων απαραίτητων εκείνων μέσων και υλικών για την φυσιολογική του ανάπτυξη. Επίσης, εκφράζονταν η αντίληψη πως το παιδί θα πρέπει να ενεργεί προς όφελος των συνανθρώπων του, ενώ προστατευόταν και την παιδική εργασία από κάθε είδους εκμετάλλευση, όταν το παιδί την πραγματοποιούσε για την επιβίωσή του¹⁷.

Ακολούθησαν και άλλα κείμενα που αναφέρονταν περιστασιακά για το παιδί, όμως ακόμα δεν υπήρχε ένα ειδικό ξεχωριστό κείμενο. Το έτος 1959 τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν την «Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού», η οποία στα δέκα Άρθρα που περιλάμβανε προστάτευε το παιδί και τα δικαιώματά του από κάθε μορφή διάκρισης. Τόνιζε πως κάθε παιδί έχει δικαίωμα να έχει όνομα και ιθαγένεια, κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ακόμα κι όταν κρίνεται απαραίτητο να έχει ειδική μεταχείριση λόγω ειδικών προβλημάτων διανοητικής ή κοινωνικής φύσης, και βεβαίως ότι κάθε παιδί έχει δικαίωμα προστασίας από κάθε μορφής βίας ή εκμετάλλευσης¹⁸.

Παρ' όλα αυτά, τα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών δεν προέβαιναν στην υιοθέτηση ενός αυστηρά δεσμευτικού κειμένου. Την αναγκαιότητα για ένα τέτοιο κείμενο τόνιζε η πολωνική κυβέρνηση, η οποία έκανε τις πρώτες προσπάθειες ήδη κατά την περίοδο των συζητήσεων της Διακήρυξης του 1959, ωθούμενη από τον τραγικό απολογισμό εκατομμυρίων θανάτων παιδιών κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁹. Το 1979 εορταζόταν από τα Ηνωμένα Έθνη ως «το Έτος του Παιδιού» και με αφορμή το γεγονός αυτό η πολωνική κυβέρνηση και πάλι, η οποία δεν είχε σταματήσει ως τότε να τονίζει την αναγκαιότητα μιας δεσμευτικής Σύμβασης στα διεθνή fora, πήρε την πρωτοβουλία να προτείνει την κατάρτιση μιας Σύμβασης αποκλειστικά για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Το σχέδιο κατατέθηκε στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όμως όλες οι προετοιμασίες έγιναν εσπευσμένα, με

¹⁷Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων...*, σελ. 5

¹⁸Ο.π., σελ. 108-111

¹⁹Νάσκου-Περράκη Π., Χρυσόγονος Κ., Ανθόπουλος Χ., *Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η εσωτερική έννομη τάξη*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 25

στόχο να υιοθετηθεί το κείμενο μες στο 1979 ώστε να συμπέσει με τον εορτασμό του «Έτους του Παιδιού²⁰». Έτσι στέρησε στο κείμενο μια ολοκληρωμένη μορφή, όπως αρχικά επιθυμούσε η πολωνική κυβέρνηση, δεν αποσαφηνιζόταν η δεσμευτικότητα της εφαρμογής του, με αποτέλεσμα διεθνείς οργανισμοί και κυβερνήσεις άλλων κρατών να προβούν σε ενστάσεις έναντι του συγκεκριμένου κειμένου. Επιπλέον, η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε θεωρήθηκε ακατάλληλη και ορισμένα δικαιώματα παραλήφθηκαν να διατυπωθούν²¹. Όλα αυτά καθιστούσαν φανερό πως δεν ήταν δυνατόν να υιοθετηθεί ένα τέτοιο κείμενο στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Κατόπιν τούτου, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων όρισε την συγκρότηση Ομάδας Εργασίας για την μελέτη και επεξεργασία του κειμένου της «Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού». Στην Ομάδα θα συμμετείχαν οι κυβερνήσεις των 43 κρατών που συγκροτούσαν την Επιτροπή²² και μπορούσαν ως παρατηρητές να συμμετέχουν και τα υπόλοιπα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών, διεθνείς οργανισμοί και μη κυβερνητικές οργανώσεις²³. Οι διεργασίες διήρκησαν σχεδόν όλη την δεκαετία του '80, δυστυχώς με την ηχηρή απουσία για αρκετά χρόνια διεθνών οργανισμών, όπως η UNICEF, από τη μια πλευρά και από την άλλη με ελάχιστη εκπροσώπηση, όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, η UNESCO, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας και το Πρόγραμμα του ΟΗΕ²⁴. Τον Νοέμβριο του 1989, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε τελικά ομόφωνα την Σύμβαση. Μάλιστα, η υιοθέτηση της Σύμβασης κατά το συγκεκριμένο έτος δεν ήταν τυχαία, καθώς όλοι οι φορείς στόχευσαν να συμπέσει με τον εορτασμό των 30 χρόνων της Πρώτης Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το 1959²⁵.

Η Σύμβαση υπογράφηκε από 61 κράτη στον Γενάρη του 1990, ενώ στην χώρα μας τέθηκε σε ισχύ τον Ιούνιο του 1993. Σήμερα την έχουν υπογράψει 196 κράτη²⁶, ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως οι ΗΠΑ δεν συμπεριλαμβάνονταν στις

²⁰Ο.π., σελ. 25

²¹Ο.π., σελ. 26

²²Αρχικά, οι κυβερνήσεις κράτησαν διστακτική στάση, με αποτέλεσμα μόλις το 1985 και αφού οι διεργασίες βρίσκονταν στα μέσα της όλης διαδικασίας να λάβουν μέρος 40 κράτη, ενώ έναν χρόνο πριν το κλείσιμο των διεργασιών υπήρξε αναπάντεχα εκπροσώπηση πολλών ισλαμικών κρατών.

²³Νάσκου-Περράκη Π., Χρυσόγονος Κ., Ανθόπουλος Χ., *Η Διεθνής Σύμβαση...*, σελ.28

²⁴Ο.π., σελ. 28-29

²⁵Νάσκου-Περράκη, Παρούλα, *Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990, σελ 18

²⁶https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (τελ. είς.: 18.6.2016)

πρώτες χώρες, αλλά την υπέγραψαν με καθυστέρηση, το 1998 μαζί με τη Σομαλία²⁷. Και ενώ η Σομαλία την κύρωσε και είναι σε νομική ισχύ από τον Οκτώβρη του 2015, οι ΗΠΑ ως και τις μέρες μας δεν την έχουν κυρώσει²⁸, γεγονός που σημαίνει πως η Σύμβαση στις ΗΠΑ είναι νομικά ανενεργή.

1.1.2 Περιεχόμενο της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Σύμβαση στο πρώτο άρθρο ορίζει πως παιδί είναι κάθε ανθρώπινο ον κάτω των 18 ετών, εκτός κι αν αυτό ενηλικιώνεται νωρίτερα σύμφωνα με τους νόμους της χώρας του²⁹, και χωρίζεται σε τρία μέρη, με το πρώτο μέρος να αφορά στα δικαιώματα του παιδιού (άρθρο 1-41), το δεύτερο στους μηχανισμούς ελέγχου (άρθρο 42-45) και το τρίτο στις τελικές διατάξεις (46-54)³⁰.

1.1.3 Η προστασία του παιδιού από κάθε μορφής διάκριση και το δικαίωμά του στην συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα στο κείμενο της «Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού»

1.1.3.1 Το Άρθρο2 – Αρχή της μη διάκρισης

Αμέσως μετά το πρώτο Άρθρο, όπου ορίζεται ηλικιακά ποιο άτομο θεωρείται παιδί, το Άρθρο 2 περιλαμβάνει την Αρχή της μη διάκρισης. Ορίζει πως «1. Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να σέβονται τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα σύμβαση και να τα εγγυώνται σε κάθε παιδί που υπάγεται στη δικαιοδοσία τους, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής, εθνοτικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητας τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης. 2. Τα συμβαλλόμενα κράτη παίρνουν όλα τα

²⁷Νάσκου-Περράκη Π., Χρυσόγονος Κ., Ανθόπουλος Χ., *Η Διεθνής Σύμβαση...*, σελ. 463

²⁸https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (τελ. είσο.: 18.6.2016)

²⁹ Στο σημείο αυτό υπάρχει το ζήτημα του ορισμού έναρξης της ζωής του παιδιού. Στην Ελλάδα παιδί θεωρείται το βρέφος που γεννήθηκε ζωντανό, ενώ η Μάλτα και η Σενεγάλη είχαν προτείνει να θεωρείται παιδί ήδη από την στιγμή της σύλληψης, ομοίως και η Διεθνής Ομοσπονδία για το Δικαιώματα στη Ζωή.

³⁰Νάσκου-Περράκη, Παρούλα, *Η Σύμβαση...*, σελ 19

κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύεται αποτελεσματικά το παιδί έναντι κάθε μορφής διάκρισης ή κύρωσης, βασισμένης στην νομική κατάσταση, στις δραστηριότητες, στις εκφρασμένες απόψεις ή στις πεποιθήσεις των γονέων του, των νόμιμων εκπροσώπων του ή των μελών της οικογένειάς του»³¹.

1.1.3.2 Το Άρθρο 31 – Το δικαίωμα του παιδιού στην ανάπαυση και το παιχνίδι

Το άρθρο 31 αναφέρεται στο δικαίωμα του παιδιού στην ξεκούραση και στο παιχνίδι και συγκεκριμένα αναφέρει « 1. Τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν στο παιδί το δικαίωμα στην ανάπαυση και στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, στην ενασχόληση με ψυχαγωγικά παιχνίδια και δραστηριότητες που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή. 2. Τα συμβαλλόμενα μέρη σέβονται και προάγουν το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή και ενθαρρύνουν την προσφορά κατάλληλων και ίσων ευκαιριών για πολιτιστικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες και για δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου³²».

Το άρθρο 31, λοιπόν, κατοχυρώνει το δικαίωμα του παιδιού στην ξεκούραση, το παιχνίδι και τη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες, κάτι που αρχικά δεν φαινόταν απαραίτητο για όλους. Στο σημείο αυτό μπορεί να αναφερθεί ενδεικτικά η στάση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία κατά τις διεργασίες διαπραγμάτευσης της Σύμβασης, θεωρούσε πως δεν είναι αναγκαίο ξεχωριστό άρθρο για τα παραπάνω δικαιώματα, όπως επίσης υπάρχουν περιπτώσεις πλήρους απουσίας ανάλυσης του άρθρου στη διεθνή βιβλιογραφία³³.

1.1.4 Αναφορά στις διακρίσεις και στο δικαίωμα συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες μέσα από άλλα Άρθρα της Σύμβασης.

Εκτός από το Άρθρο 2 και το Άρθρο 31, τα οποία είναι ξεχωριστά Άρθρα για την προστασία του παιδιού από διακρίσεις και στο δικαίωμα συμμετοχής του σε

³¹Νάσκου-Περράκη Π., Χρυσόγονος Κ., Ανθόπουλος Χ., *Η Διεθνής Σύμβαση...*, σελ. 38

³²Ο.π., σελ. 320

³³Ο.π., σελ. 320-321

πολιτιστικές δραστηριότητες, περιλαμβάνονται και άλλα Άρθρα στη Σύμβαση, τα οποία με άμεσο ή έμμεσο τρόπο κάνουν μνεία στα παραπάνω.

Γίνεται αναφορά στη λήψη μέτρων για την εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων τους, όπως και στην υποχρέωση των συμβαλλόμενων κρατών να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα και όπου κρίνεται αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας (Άρθρο 4)³⁴.

Προστατεύεται η ελευθερία έκφρασης και διαχείρισης πληροφοριών και ιδεών, ανεξαρτήτως συνόρων και σε οποιαδήποτε προφορική, γραπτή, τυπωμένη, καλλιτεχνική ή άλλου είδους μορφή, καθώς επίσης γίνεται αναφορά στην προστασία από διακριτική μεταχείριση και στο δικαίωμα πολιτιστικής δημιουργίας (Άρθρο 13)³⁵.

Ακόμα, γίνεται λόγος για την προστασία του παιδιού πρόσφυγα και το δικαίωμά του να απολαμβάνει όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα (Άρθρο 22)³⁶. Εκτός από τα προσφυγόπουλα, γίνεται ειδική αναφορά στα παιδιά που είναι μέλη μειονοτικών ομάδων και στο δικαίωμα του παιδιού, που ανήκει σε μειονότητα, στην πολιτιστική ζωή, τη θρησκεία και τη γλώσσα, καθιστώντας τα κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες υπεύθυνα για τη μη στέρηση του δικαιώματος αυτού (Άρθρο 30)³⁷.

Η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες έχουν το δικαίωμα σε πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη και σε ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και πνευματικές δραστηριότητες (Άρθρο 23)³⁸. Επίσης, προστατεύεται το δικαίωμα του παιδιού στην ανάπτυξη του σε ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής, αναγνωρίζοντας το δικαίωμά του να ζει σε ένα κατάλληλο περιβάλλον, ώστε να αναπτυχθεί σωματικά, πνευματικά, ψυχικά, ηθικά και κοινωνικά (Άρθρο 27)³⁹.

Όσον αφορά στο δικαίωμα στην εκπαίδευση και τους σκοπούς αυτής αγνωρίζεται η στοιχειώδης εκπαίδευση ως υποχρεωτική και δωρεάν για όλους και τα

³⁴ Βλ. Παράρτημα, αρ. 1

³⁵ Βλ. Παράρτημα, αρ. 2

³⁶ Βλ. Παράρτημα, αρ. 3

³⁷ Βλ. Παράρτημα, αρ. 4

³⁸ Βλ. Παράρτημα, αρ. 5

³⁹ Βλ. Παράρτημα, αρ. 6

συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να καθιστούν προσιτή την κάθε μορφής εκπαίδευσης, να εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία, και να λάβουν μέτρα για την καταπολέμηση της σχολικής εγκατάλειψης και του αναλφαριθμητισμού. Επίσης, η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να γίνεται με σεβασμό στην αξιοπρέπεια του παιδιού (Άρθρο 28)⁴⁰. Όσον αφορά στους σκοπούς της εκπαίδευσης, τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν πως η εκπαίδευση πρέπει να αποσκοπεί στην πνευματική, σωματική και ευρύτερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, να προωθεί τον σεβασμό των γονέων του και των πολιτισμικών του αξιών. Τέλος, τονίζεται η προετοιμασία του παιδιού για την μελλοντική ζωή του, μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ανοχής, ισότητας των φύλων, ειρήνης και φιλίας μεταξύ των λαών και των εθνικών ή θρησκευτικών ομάδων (Άρθρα 29)⁴¹.

1.2 Το δικαίωμα του παιδιού στην ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή, όπως αποτυπώνεται σε Διεθνή Κείμενα και Συμβάσεις

1.2.1 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Το 1924, στη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού» από την Κοινωνία των Εθνών, γνωστή ως «Διακήρυξη της Γενεύης 1924» αναφερόταν στο πέμπτο σημείο πως το παιδί πρέπει να ανατραφεί έτσι ώστε να προσφέρει την ιδιοφυία του στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου⁴².

Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου η Κοινωνία των Εθνών, η οποία καταργείται επισήμως το 1946, αντικαταστάθηκε από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών ([ΟΗΕ](#)). Έτσι, στις 20 Νοεμβρίου 1959 υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών η «Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού». Στο κείμενο αυτό και συγκεκριμένα στην Αρχή 7 προστατευόταν το δικαίωμα που

⁴⁰ Βλ. Παράρτημα, αρ. 7

⁴¹ Βλ. Παράρτημα, αρ. 8

⁴² Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων και Διεθνών Κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 5

παιδιού στην εκπαίδευση και κατ' επέκταση η συμμετοχή του σε ψυχαγωγικές δραστηριότητες, με απώτερο σκοπό την εκπαιδευτική διαδικασία⁴³.

Το 1979 υπογράφηκε από τα Ηνωμένα Έθνη η «Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών», στην οποία τονιζόταν η ίδια δυνατότητα που έχει το κορίτσι έναντι του αγοριού στη συμμετοχή ενεργά σε σπορ και τη σωματική αγωγή καθώς και στην παρακολούθηση οποιουδήποτε μορφωτικού προγράμματος⁴⁴.

Το 1985, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τους «Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους (Κανόνες Πεκίνου)».

Στις 20 Νοεμβρίου 1989 στη Νέα Υόρκη, ως απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών υπογράφηκε η «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», με το δικαίωμα του παιδιού στην πολιτιστική και καλλιτεχνική ζωή να αναφέρεται για πρώτη φορά ως ξεχωριστό δικαίωμα. Αναφερόταν πως τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνώριζαν στο παιδί το δικαίωμα στην ξεκούραση, στον ελεύθερο χρόνο, στο παιχνίδι και στις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, αναλόγως την ηλικία του. Τονιζόταν ο σεβασμός και η προαγωγή από μέρους των συμβαλλόμενων κρατών ως προς το δικαίωμα του παιδιού να συμμετέχει πλήρως σε πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, και η φροντίδα να παρέχονται κατάλληλες και ίσες ευκαιρίες προς όλα τα παιδιά για την εκπλήρωση αυτού του δικαιώματός τους (Άρθρο 31)⁴⁵.

Έναν χρόνο αργότερα, το 1990, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε στην 68^η συνεδρίαση της, ως Απόφαση 45/113, τους «Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Ανηλίκων που στερούνται της προσωπικής

⁴³ Σκάρα Ρ.- Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων...*, σελ. 110

⁴⁴ https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26233 (τελ. είσο.:15.9.2016)

⁴⁵ <https://www.unicef.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D/a4-366-22> (τελ. είσο.:15.9.2016)

τους ελευθερίας». Ο 47^{ος} Κανόνας, στα πλαίσια της «Διαχείριση των σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων» αποδόθηκε με τον τίτλο «Ψυχαγωγία», και αναφερόταν στο δικαίωμα κάθε ανηλίκου στον επαρκή ελεύθερο χρόνο για ψυχαγωγία και φυσική άσκηση, ιδανικά σε ανοιχτό χώρο, όπως επίσης και ιδανικά προσφερόμενος κατάλληλος εξοπλισμός και εγκαταστάσεις. Επίσης, κάθε ανήλικος, σύμφωνα με τον 47^ο Κανόνα, δικαιούνταν να αναπτύξει τις έντεχνες και χειρωνακτικές ικανότητες του⁴⁶.

Την ίδια χρονιά (1990), υπογράφηκε η «Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών εργατών και των μελών της οικογένειάς τους». Στη Σύμβαση αυτή προστατευόταν η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η πολιτιστική ταυτότητα των μεταναστών εργαζομένων και των μελών της οικογένειάς τους (Άρθρο 17). Η πολιτισμική ταυτότητα και το δικαίωμα της διατήρησης πολιτισμικών δεσμών με τον τόπο καταγωγής επίσης προστατευόταν (Άρθρο 31), ενώ έδινε το δικαίωμα στους μετανάστες εργαζομένους και στα μέλη των οικογενειών τους μεταξύ άλλων, να συστήνουν και να συμμετέχουν σε οργανώσεις για τα πολιτισμικά τους συμφέροντα (Άρθρο 40). Ακόμα, καταγραφόταν το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης και πρόσβασης και συμμετοχής στην πολιτισμική ζωή με του πολίτες του Κράτους απασχόλησής τους (Άρθρο 43) και τονιζόταν ιδιαίτερα η μέριμνα του Κράτους απασχόλησης για την διευκόλυνση των παιδιών των μεταναστών να διδαχθούν την μητρική τους γλώσσα και τον πολιτισμό τους (Άρθρο 45)⁴⁷.

Επίσης, την ίδια χρονιά, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών με τις «Κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων (κατευθυντήριες γραμμές του Ριάντ)» εφιστούσε την προσοχή σε παιδιά που έχουν θιγεί οι οικογένειές τους λόγω της απότομης αλλαγής κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και προωθούσε την διδασκαλία των βασικών αξιών προς την ίδια πολιτιστική ταυτότητα του παιδιού, αλλά και την διδασκαλία διαφορετικών πολιτιστικών στοιχείων προς καλλιέργεια του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών. Ακόμα, ενθάρρυνε την

⁴⁶<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bda6bfc2> (τελ. είσοδ.:15.9.2016)

⁴⁷https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewibwOijso7PAhWL7BQKHSXaCO4QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D745%26sechash%3Dd8546af8&usq=AFQjCNF6HP7JWQQEGbV6aK_KwPgrYbjozA&sig2=f7tmxMZ5DkV2P1_xzrvutw&bvm=bv.132479545,d.d24 (τελ. είσοδ.:15.9.2016)

ενασχόληση και συμμετοχή τους σε δραστηριότητες που προάγουν την κατανόηση των διαφορών μεταξύ των πολιτισμών, έτσι ώστε να υπάρχει ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη του αισθήματος ταυτότητας και του αισθήματος του ανήκειν. Επίσης, προβλεπόταν η παροχή ψυχαγωγικών εγκαταστάσεων για παιδιά που έρχονταν αντιμέτωπα με κοινωνικό κίνδυνο, καθώς τονιζόταν και η ανάγκη δημιουργίας οργανώσεων νεολαίας και η παροχή ενός ευρέος φάσματος ψυχαγωγικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών, εύκολα προσβάσιμες και προσιτές (Άρθρο 21)⁴⁸.

Το 1995 υιοθετήθηκε στο Πεκίνο από τα Ηνωμένα Έθνη η «Διακήρυξη και Πρόγραμμα Δράσης της Τέταρτης Παγκόσμιας Διάσκεψης για τις Γυναίκες», η οποία αναγνώριζε την δυσμενή θέση των κοριτσιών, όταν αυτά δεν συμμετέχουν ενεργά στην πολιτιστική ζωή, σε αντίθεση με τα αγόρια, και τόνιζε την αναγκαιότητα λήψης κατάλληλων μέτρων προς άρση όλων των εμποδίων, ώστε να αναπτύξουν και τα κορίτσια τις ικανότητές τους⁴⁹.

1.2.2 UNESCO

Το 1960 υιοθετήθηκε η «Σύμβαση κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση» (Παρίσι, 1960, UNESCO). Στην Σύμβαση αυτή, που δυστυχώς δεν κυρώθηκε από την χώρα μας, γινόταν λόγος για την ανάγκη αναγνώρισης του δικαιώματος των μελών εθνικών μειονοτήτων να διατηρήσουν την δική τους γλώσσα και να έχουν τις δικές τους εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Εφόσον δεν τίθεται σε κίνδυνο η εθνική κυριαρχία του τόπου όπου διαμένουν, θα έπρεπε διασφαλιστεί και να μην παρεμποδίζεται το δικαίωμα να έχουν την δυνατότητα να κατανοούν τον πολιτισμό τους και συμμετέχουν σε ανάλογες εκδηλώσεις και δραστηριότητες (Άρθρο 5)⁵⁰.

Το 1993 υπογράφηκε στο Παρίσι η «Σύμβαση για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς», στην οποία αναφέρεται ως ένας από τους σκοπούς της η προστασία και ο σεβασμός της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς των ενδιαφερομένων κοινοτήτων, ομάδων και ανθρώπων, καθώς η καλλιέργεια αμοιβαίας εκτίμησης μεταξύ τους (Άρθρο 1). Επίσης, τα άτομα πρέπει να αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς τους, η οποία εκδηλώνεται μέσω της

⁴⁸ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2780914&SecMode=1&DocId=2290488&Usage=2> (τελ. είσο.:15.9.2016)

⁴⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52005IP0073> (τελ. είσο.:15.9.2016)

⁵⁰ <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html> (τελ. είσο.:15.9.2016)

γλώσσας, των τεχνών, των κοινωνικών πρακτικών και τεχνογνωσίας με την ιδιαίτερη καταγωγή τους (Άρθρο 2). Σύμφωνα με την Σύμβαση, η παιδεία οφείλει να καταβάλει προσπάθειες διασφάλισης τους σεβασμού και της αξιοποίησης της άυλης κληρονομιάς, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων (Άρθρο 14). Τέλος, η συμμετοχή των κοινοτήτων, των ομάδων και των ατόμων σε δραστηριότητες για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να εξασφαλίζεται από κάθε κράτος, ώστε να διατηρηθεί και να μεταβιβαστεί η κληρονομιά αυτή στις επόμενες γενεές (Άρθρο 15)⁵¹.

Το 2005 υπογράφηκε η «Σύμβαση για την προστασία και προώθηση της πολυμορφίας των πολιτιστικών εκφράσεων», στην οποία αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα της παράδοσης και των καλλιτεχνών που σχετίζονται με αυτήν, καθώς και η συμβολή των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην οικονομική ανάπτυξη. Η Σύμβαση αναγνωρίζει το δικαίωμα του ατόμου να επιλέγουν πολιτιστικές εκφράσεις και καθιστά τα κράτη υπεύθυνα για την υιοθέτηση μέτρων προς την προστασία και εύνοια της πολυμορφίας και των πολιτιστικών εκφράσεων στο έδαφός τους (Άρθρο 2). Επίσης, αναγνωρίζεται η ίση αξιοπρέπεια και σεβασμός όλων των πολιτισμών, συμπεριλαμβανομένων των μειονοτήτων και αυτοχθόνων λαών (Άρθρο 2). Η πολιτιστική έκφραση, που προκύπτει από την δημιουργικότητα των ατόμων, ομάδων ή κοινωνιών μπορεί να είναι αυτοσκοπός ή συνεισφορά στην παραγωγή πολιτιστικών αγαθών ή υπηρεσιών και προστατεύεται με την υιοθέτηση ανάλογων μέτρων (Άρθρο 4). Σύμφωνα με την Σύμβαση, πρέπει να διασφαλιστεί η ύπαρξη κατάλληλου περιβάλλοντος, ώστε να προωθείται η δημιουργία, η παραγωγή και η διάδοση πολιτιστικών εκφράσεων από κάθε μερίδα του πληθυσμού, δίδοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στη συμμετοχή των γυναικών και ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες (Άρθρο 7). Επίσης, η εκπαίδευση οφείλει να προωθήσει την κατανόηση της σημασίας της πολυμορφίας στην πολιτιστική έκφραση μέσω ανάλογων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ενδυναμώνοντας και προωθώντας την πολιτιστική δημιουργικότητα (Άρθρο 10)⁵².

1.2.3 Συμβούλιο της Ευρώπης

⁵¹Νάσκου-Περράκη Π. – Μπαχτσεβανίδου Δ., *UNESCO. Συμβάσεις / Conventions*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008, σελ. 430-436

⁵²Ο.π., σελ. 465-473

Το 1969, υιοθετήθηκε από τους Υπουργούς, η «Απόφαση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (69) 6: Ο Κινηματογράφος και η προστασία της Νεότητας». Στην Απόφαση αυτή, εκτός των όσων αναφέρονται στο περιεχόμενο του κινηματογραφικού υλικού που αρμόζει να εκτίθεται σε παιδιά και νέους, αναφερόταν πως ο κινηματογράφος περιέχει παιδαγωγικούς και πολιτιστικούς στόχους, οι οποίοι θα έπρεπε να προωθούνται, όπως επίσης κρινόταν απαραίτητο να καλλιεργείται η τέχνη και εκτίμηση του κινηματογράφου στα σχολεία (Άρθρο 5)⁵³.

Τον Ιούλιο του 1973 ξεκίνησε στο Ελσίνκι η Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, για να καταλήξει ως αποτέλεσμα η Τελική Πράξη την 1^η Αυγούστου του 1975, όπου στο Κεφάλαιο 1, που αφορά στις ανθρώπινες επαφές, η παράγραφος (στ) αφορά τις «Συναντήσεις μεταξύ νέων». Στην παράγραφο αυτήν τονιζόταν η προώθηση από μέρους των κρατών, της ανταλλαγής νέων για εκπαιδευτικούς σκοπούς, τη συνεργασίας νέων μέσω οργανώσεων νεολαίας, την ανάπτυξη διμερών ή πολυμερών ανταλλαγών μεταξύ αντιπροσωπευτικών οργανώσεων ή ομάδων νέων, με στόχο την συνειδητοποίηση της σημασίας της αμοιβαίας κατανόησης, εμπιστοσύνης και φιλίας μεταξύ των λαών⁵⁴.

Στην «Απόφαση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (78) 62: Παραβατικότητα των Ανηλίκων και Κοινωνικές Αλλαγές» τονίζεται πως μέσα στις ενέργειες που κρίνονται κατάλληλες για κοινωνικοποίηση και ένταξη στο κοινωνικό σύνολο των ανηλίκων αυτών είναι και η ενθάρρυνση της συμμετοχής σε αθλητικές ενώσεις και οργανώσεις καθώς και σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, οι οποίες συμβάλλουν στην επανένταξή τους.

Το 1988 η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε την «Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης NoR (88) 6: Κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα των ανηλίκων που κατάγονται από οικογένειες μεταναστών», όπου προωθούνταν η πρόσβαση και συμμετοχή των νεαρών ατόμων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών, σε όλους τους υπάρχοντες θεσμούς και κοινωνικούς πόρους, καθώς και η συμμετοχή τους σε οργανώσεις ή λέσχες νέων, αθλητικούς συλλόγους και κοινωνικές υπηρεσίες ισότιμα με όλους τους υπόλοιπους νέους του τόπου όπου διαμένουν. Ακόμα, ενθαρρυνόταν

⁵³ Σκάρα Ρ.- Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων...*, σελ. 196

⁵⁴ Ο.π., σελ. 275-276

και η δημιουργία οργανώσεων που απέβλεπαν στην διατήρηση της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς των νέων αυτών. Επίσης, προβλεπόταν και η διασφάλιση από πλευράς σχολείων, πως θα υπήρχε ανάλογη εκμάθηση ή αναφορά στον πολιτισμό και τα πολιτιστικά στοιχεία των ομάδων όπου ανήκουν οι μικροί μετανάστες, φυσικά στο μέτρο του δυνατού⁵⁵.

1.2.4 Ευρωπαϊκή Ένωση

Το 1992 στο Στρασβούργο υπογράφηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η «Ευρωπαϊκή Χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού». Το δικαίωμα του παιδιού στις πολιτιστικές του καταβολές προστατεύεται, όπως και το δικαίωμά του στον ελεύθερο χρόνο και την εθελοντική συμμετοχή σε αθλητικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες (Άρθρα 8.27 και 8.28). Επίσης, τονιζόταν η σημασία της κατοχύρωσης ίσων ευκαιριών όσον αφορά στην πρόσβαση και πραγμάτωση των παραπάνω δραστηριοτήτων (Άρθρο 8.36), ενώ οριζόταν πως τα κράτη μέλη θα έπρεπε να προσφέρουν εκπαίδευση που να καλλιεργεί τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των πολιτιστικών και εθνικών διαφορών των χωρών και να εξηγεί τους διαφορετικούς τρόπους λειτουργίας του πολιτισμού και της κοινωνικής ζωής (Άρθρο 8.37)⁵⁶.

Δύο χρόνια μετά, το 1994 υιοθετήθηκε η Οδηγία 94/33/EK για την «Προστασία των νέων κατά την εργασία» και το Άρθρο 5 με τίτλο «Πολιτιστικές και συναφείς δραστηριότητες». Είναι η πρώτη φορά που προστατεύεται το παιδί όταν αυτό απασχολείται σε μουσικές, θεατρικές ή άλλες καλλιτεχνικές παραστάσεις, αλλά και όταν αυτό παίρνει μέρος σε διαφημίσεις, επιδείξεις μόδας, φωτογραφίσεις, τηλεοπτικές ή ραδιοφωνικές εκπομπές και σε οποιεσδήποτε οπτικοακουστικές εγγραφές ως πρότυπο (μοντέλο). Πρέπει να επισημανθεί πως για πάρα πολλά χρόνια τα παιδιά εμφανίζονταν στις παραπάνω περιπτώσεις, και μάλιστα όσον αφορά στα παιδιά-θαύματα, των οποίων η καλλιτεχνική έκθεση και προβολή γινόταν και συνεχίζει να γίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις, εις βάρος της ψυχικής τους υγείας και ηρεμίας. Ανάλογο φαινόμενο παρουσιάζεται και σε ό,τι αφορά τις αθλητικές δραστηριότητες, που κάποιες φορές αγγίζουν τα όρια των σωματικών και ψυχικών

⁵⁵Ο.π., σελ. 383-384

⁵⁶Ο.π., σελ. 505-509

αντοχών των παιδιών στο βωμό της πρωτιάς ή της διάκρισης. Στην ίδια Οδηγία οριζόταν και ο επιτρεπτός χρόνος εργασίας των παιδιών που απασχολούνται σε πολιτιστικές και συναφείς δραστηριότητες. Έτσι, οριζόταν πως παιδιά μεταξύ τριών και έξι ετών δεν θα απασχολούνται πάνω από δύο ώρες ημερησίως, ως τρεις ώρες τα παιδιά έξι ως έντεκα ετών και ο χρόνος απασχόλησης ανέρχεται στις τέσσερις ώρες για παιδιά έντεκα ως δεκαπέντε ετών, ενώ απαγορευόταν η απασχόλησή τους αυτή να διενεργείται κατά τις ώρες 22:00 ως 06:00. Βεβαίως, τονιζόταν πως κάθε καλλιτεχνική, πολιτιστική ή συναφή δραστηριότητα δεν θα παρεμπόδιζε τον χρόνο της σχολικής φοίτησης, δεν θα απειλούσε με κανέναν τρόπο την σωματική ή ψυχική τους υγεία, και τα παιδιά αυτά θα δικαιούνταν δεκατέσσερις συνεχείς ώρες ανάπαυσης για κάθε εικοσιτετράωρο. Τέλος, παιδιά τριών ως επτά ετών θα έπρεπε να συνοδεύονταν από τους γονείς ή κηδεμόνες τους καθ' όλη την διάρκεια της απασχόλησής τους⁵⁷.

Τον Μάιο του 1996, στο Στρασβούργο υιοθετήθηκε τον Αναθεωρημένο «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη». Αναφέρεται ρητά πως στα πλαίσια της εξασφάλισης του δικαιώματος προστασίας από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, τα Συμβαλλόμενα Μέρη είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν μέτρα, ώστε να υπάρχει, μεταξύ άλλων, πραγματική πρόσβαση στον πολιτισμό (Άρθρο 30)⁵⁸.

Το 2000 στη Νίκαια, υιοθετήθηκε ο «Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», όπου γινόταν λόγος για το δικαίωμα στην εκπαίδευση (Άρθρο 14) και την απαγόρευση των διακρίσεων (Άρθρο 21)⁵⁹.

⁵⁷<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:31994L0033> (τελ. είς.:15.9.2016)

⁵⁸ http://www.oke.gr/opinion/op_242.pdf (τελ. είς.:15.9.2016)

⁵⁹ http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf (τελ. είς.:15.9.2016)

1.3 Προστασία του παιδιού από διακρίσεις

1.3.1 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Στην «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού» το 1924 στη Γενεύη από τη Κοινωνία των Εθνών, δεν αναφερόταν ρητά πως το παιδί θα έπρεπε να προστατεύεται από κάθε είδους διάκριση, παρά μόνο πως θα έπρεπε να του παραχθούν τα απαραίτητα εκείνα στοιχεία και μέσα για την φυσιολογική του ανάπτυξη⁶⁰.

Στην «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (Νέα Υόρκη, 1948, ψήφισμα που υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών) αναφερόταν πως όλοι οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο που θα τους εξασφαλίσει υγεία, ευημερία και ασφάλεια. Ειδικότερα, για τις μητέρες και τα παιδιά, ασχέτως αν έχουν γεννηθεί εντός ή εκτός γάμου (Άρθρο 25). Επίσης, γινόταν αναφορά στο δικαίωμα όλων των ανθρώπων στην εκπαίδευση, η οποία εκτός των άλλων θα έπρεπε να προάγει την κατανόηση και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, την ανεκτικότητα και φιλία μεταξύ των λαών και την ειρήνη (Άρθρο 26)⁶¹.

Στην «Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού» που υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1959, η Πρώτη Αρχή ανέφερε πως «το παιδί απολαμβάνει όλων των δικαιωμάτων που αποτυπώνονται σε αυτήν την Διακήρυξη. Αυτά τα δικαιώματα αναγνωρίζονταν σε όλα ανεξαιρέτα τα παιδιά χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, οικονομικής κατάστασης ή κάθε άλλης κατάστασης που εφαρμόζεται στο παιδί ή στη οικογένειά του». Εδώ έχουμε για πρώτη φορά ρητή αναφορά στην απαγόρευση των διακρίσεων σε βάρος παιδιών για οποιοδήποτε λόγο, όπως επίσης για πρώτη φορά αναφερόταν πως το παιδί με προβλήματα φυσικής, διανοητικής ή κοινωνικής φύσης θα έπρεπε να τυγχάνει ειδικής και προσαρμοσμένης στις ανάγκες του μεταχείρισης (Αρχή 5). Όπως θα δούμε και παρακάτω, εδώ υπάρχει η περίπτωση της θετικής διάκρισης, προς όφελος του

⁶⁰Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων και Διεθνών Κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 5

⁶¹ http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf (τελ. είσο.:15.9.2016)

παιδιού. Το παιδί προστατευόταν και από οποιαδήποτε πρακτική που μπορεί να οδηγήσει σε αρνητική διάκριση, λόγω φυλής, θρησκείας, κ.ο.κ. (Αρχή 10)⁶² και βεβαίως, προστατευόταν το δικαίωμα κάθε παιδιού στην εκπαίδευση και μόρφωσή του (Αρχή 7).

Το 1966 υπογράφηκε το «Διεθνές Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων», όπου αναφερόταν ρητά πως «κάθε παιδί, χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, ιδιοκτησίας ή γεννήσεως, θα έχει το δικαίωμα σε εκείνα τα προστατευτικά μέτρα που απαιτεί η κατάσταση του ως ανηλίκου από την οικογένειά του, την κοινωνία και το Κράτος» (Άρθρο 24)⁶³.

Την ίδια χρονιά υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το «Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα». Στο Σύμφωνο αυτό τα κράτη-μέλη αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην εκπαίδευση και μόρφωση, η οποία πρέπει να είναι υποχρεωτική και να παρέχεται σε όλους δωρεάν όσον αφορά την βασική εκπαίδευση και κατόπιν να παρέχεται ισότιμα σε όλους αναλόγως των ικανοτήτων του καθενός. Οποσδήποτε, τα κράτη-μέλη μέλη μέσω του Συμφώνου προωθούν την εκπαίδευση ως μέσο κατανόησης, ανοχής και φιλίας μεταξύ των λαών, των διαφορετικών φυλετικών, εθνικών και θρησκευτικών ομάδων, και προάγουν την διατήρηση της ειρήνης (Άρθρο 13)⁶⁴.

Η προστασία και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ατόμου, απαλλαγμένες από κάθε μορφής διάκρισης φύλου, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων ή άλλων κριτηρίων καθιερώθηκε και στην «Τελική Πράξη της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», γνωστή και ως «Διακήρυξη της Τεχεράνης», το 1968. Διακηρυσσόταν πανηγυρικά πως τα μέλη της διεθνούς κοινότητας υποχρεούνταν να ενδυναμώσουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και να τον προστατέψουν από τις μορφές διακρίσεων που αναφέρθηκαν πρωτίτερα, τονίζοντας πως η κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βάσει των προαναφερθέντων διακρίσεων, έθεταν σε

⁶²http://users.uoa.gr/~nektar/history/3contemporary/universal_declaration_of_the_rights_of_the_child.htm (τελ. είς.:15.9.2016)

⁶³ Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων...*, σελ. 169

⁶⁴ https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231 (τελ. είς.:15.9.2016)

κίνδυνο την παγκόσμια ειρήνη, ελευθερία και δικαιοσύνη. Μάλιστα, κρινόταν απαραίτητο να ενδυναμωθούν και να προωθηθούν τα ιδανικά των νέων έτσι ώστε να διασφαλιστεί η συνεισφορά τους σε ένα καλύτερο μέλλον ολόκληρης της ανθρωπότητας (Άρθρο 17)⁶⁵.

Το 1974 η «Διακήρυξη για την Προστασία των Γυναικών και των Παιδιών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και ενόπλων συρράξεων» υπογράμμιζε πως γυναίκες και παιδιά που ανήκαν στον άμαχο πληθυσμό και υπόκεινταν σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης δεν θα έπρεπε ακόμα και σε αυτήν την κατάσταση να στερούνταν τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες τους, που προστατεύονταν από όλα τα κείμενα διεθνούς δικαίου⁶⁶.

Έναν χρόνο αργότερα, το 1975 υπογράφηκε στο Ελσίνκι η «Τελική Πράξη της Διασκέψεως για την ασφάλεια και τη συνεργασία στην Ευρώπη», όπου συμμετείχαν ως επίτιμοι προσκεκλημένοι οι Γενικοί Γραμματείς των Ηνωμένων Εθνών, της UNESCO και της Οικονομικής Επιτροπής για την Ευρώπη, καθώς επίσης και μη ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Τυνησία, το Ισραήλ, το Βασίλειο του Μαρόκου, η Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, κá. Στα «Θέματα αφορώντα εις την ασφάλεια εν Ευρώπη συνεργασία εις ανθρωπιστικούς και άλλους τομείς», τα συμμετέχοντα κράτη διατύπωσαν την επιθυμία τους να συμβάλλουν στην ενίσχυση της ειρήνης και στην κατανόηση μεταξύ των λαών ασχέτως φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας, καθώς και στον πνευματικό εμπλουτισμό του ανθρώπου, απαλλαγμένος από τις παραπάνω διακρίσεις. Μάλιστα, υπήρχε ιδιαίτερη αναφορά στους νέους και στην κατανόηση και ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με άλλους λαούς μέσω της συμμετοχής σε ποικίλες δραστηριότητες, πολιτιστικού, εκπαιδευτικού ή τουριστικού χαρακτήρα⁶⁷.

Όσον αφορά τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών, υπογράφηκε το 1979 από τα Ηνωμένα Έθνη η «Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά

⁶⁵https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjO3M7Fvo7PAhXCVRQKHVf3BM8QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D753%26sechash%3D7ae6fe6c&usg=AFQjCNFFXXIC-inDXD_7UwGK04YA6nh0rA&sig2=dQDJ04CAiPZsGgCfaqjmLg (τελ. είς.:15.9.2016)

⁶⁶https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi2h_Hovo7PAhXJPhQKHDr9D-cQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fgynaiques.html%3Fcid%3D793%26did%3D503%26sechash%3Dc35c19ef&usg=AFQjCNG3vCN9IHBX6p3QAo-1-wmlnq6W-A&sig2=qfxXZtmR7SvgftFop-Bt8Q (τελ. είς.:15.9.2016)

⁶⁷Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων και Διεθνών Κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σελ. 270-276

των γυναικών». Έτσι, προστατευόταν το δικαίωμα των κοριτσιών στην εκπαίδευση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την πρόσβαση σε κάθε είδους μορφωτικό πρόγραμμα, υποτροφίες, επιχορηγήσεις και εξοπλισμό⁶⁸.

Το 1987, τα Ηνωμένα Έθνη υπέγραψαν την «Διεθνή Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας», αναγνωρίζοντας πως τα ίσα και αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα όλων των ανθρώπων, και κατ' επέκταση και των παιδιών, πηγάζουν από την έμφυτη αξιοπρέπεια του ατόμου⁶⁹.

Έναν χρόνο μετά, το 1988, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τους «Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή δικαιοσύνης σε ανηλίκους (Κανόνες Πεκίνου)», όπου στο δεύτερο κεφάλαιο των Γενικών Αρχών, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής των Κανόνων και χρησιμοποιούμενοι ορισμοί εννοιών», αναφερόταν πως οι Στοιχειώδεις Κανόνες θα εφαρμόζονταν σε ανήλικους παραβάτες/ δράστες χωρίς καμία διάκριση, ιδιαίτερος λόγω φυλής, φύλου, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, περιουσίας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης⁷⁰ και βεβαίως, θα λαμβάνονταν υπόψη τα θεμελιώδη δικαιώματά του.

Το 1989 υπογράφηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στην Νέα Υόρκη η «Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», που αποτελεί ορόσημο, καθώς ήταν το πρώτο εξειδικευμένο και ξεχωριστό κείμενο για στην προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού⁷¹. Στο κείμενο αυτό οριζόταν για πρώτη φορά πως παιδί είναι κάθε ανθρώπινο ον μικρότερο των δεκαοχτώ ετών, σύμφωνα με

⁶⁸ https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26233 (τελ. είς.:15.9.2016)

⁶⁹ https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiflY_Lv47PAhUBPRQKHahEDIsQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D747%26sechash%3Da722f375&usg=AFQjCNHs3xa7z0DCXUdzjpVnCU2P_wmf6w&sig2=v7gCo4ibqJ2CDLIDkFlwQw (τελ. είς.:15.9.2016)

⁷⁰ Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων...*, σελ. 336-337

⁷¹ <https://www.unicef.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D/a4-366-22> (τελ. είς.:15.9.2016)

τους ισχύοντες νόμους κάθε κράτους. Τα συμβαλλόμενα κράτη όχι απλά συμφωνούσαν, αλλά εγγυούνταν πως δεν θα γίνεται καμία διάκριση σε βάρος παιδιού εξαιτίας του φύλου, της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής του, των πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του ίδιου ή των γονέων του, εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης, της ανικανότητας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης.

Το 1990 οι «Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία των ανηλίκων που στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας» ανέφεραν πως θαέπρεπε να εφαρμόζονται αντικειμενικά, χωρίς καμία διάκριση, απαριθμώντας τους παραπάνω λόγους διάκρισης, προσθέτοντας όμως για πρώτη φορά ρητά την διάκριση λόγω αναπηρίας, και πως θα έπρεπε οι πολιτιστικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις όπως και πρακτικές και ηθικές απόψεις του ανήλικου να γίνονται σεβαστές⁷².

Την ίδια χρονιά, στη «Διεθνή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργατών και των μελών της οικογένειάς τους» των Ηνωμένων Εθνών κατοχυρώνεται η προστασία κάθε μετανάστη και μέλος της οικογένειάς του, κατ' επέκταση τα παιδιά, από κάθε είδους απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση (Άρθρο 9)⁷³.

Το 1993 στην «Διακήρυξη της Βιέννης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», που υιοθετήθηκε από την Παγκόσμια Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου σημειωνόταν πως όλα τα μέσα των Ηνωμένων Εθνών και ειδικευμένων οργανισμών φρόντιζαν για την διασφάλιση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κοριτσιών και καλούσε τα κράτη να προβούν σε κατάργηση και καταπολέμηση πρακτικών που έχουν ως αποτέλεσμα διακριτική μεταχείριση και σε βάρος των κοριτσιών, έως και βλάβη (Άρθρο 49)⁷⁴.

⁷²<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bda6bfc2> (τελ. είσο.:15.9.2016)

⁷³https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwibwOijso7PAhWL7BQKHSXaCO4QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D745%26sechash%3Dd8546af8&usg=AFQjCNF6HP7JWQQEGbV6aK_KwPgrYbjozA&sig2=f7tmxMZ5DkV2P1_xzrvutw&bvm=bv.132479545,d.d24 (τελ. είσο.:15.9.2016)

⁷⁴https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjO3M7Fvo7PAhXCVRQKHVf3BM8QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-

Το 1995 υιοθετήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη στο Πεκίνο η «Διακήρυξη και Πρόγραμμα Δράσης της Τέταρτης Παγκόσμιας Διάσκεψης για τις Γυναίκες». Στο κείμενο αυτό αναγνωριζόταν η διακριτική μεταχείριση σε βάρος των κοριτσιών, ιδιαίτερα σε χώρες όπου συστηματικά παραβιαζόταν η «Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», όπως επίσης αναγνώριζε και επιβλαβείς πρακτικές για την σωματική ακεραιότητα, ακόμα και για την ίδια την ζωή των κοριτσιών, όπως είναι ο γενετικός ακρωτηριασμός, ο προγεννητικός καθορισμός φύλου, η σεξουαλική κακοποίηση, οι πρόωροι γάμοι, κτλ. Η Διακήρυξη τόνιζε πως «πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την άρση των εμποδίων που θα επιτρέψουν στα κορίτσια, χωρίς διακρίσεις, να αναπτύξουν το πλήρες δυναμικό τους και τις ικανότητές τους». Στην ίδια Διακήρυξη υπογραμμιζόταν πως τα περισσότερα εκτεθειμένα και ευάλωτα παιδιά σε διακριτική μεταχείριση ήταν αυτά που άνηκαν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, τις λεγόμενες αποκλεισμένες, όπως ΑΜΕΑ, άστεγα, προερχόμενα από μειονότητες, εθνικές ή θρησκευτικές, κ.ά). Έτσι, μεταξύ των στρατηγικών στόχων του κειμένου της Διακήρυξης του Πεκίνο, ήταν η εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των κοριτσιών, η εξάλειψη των αρνητικών πολιτιστικών στάσεων και κακών πρακτικών σε βάρος τους, καθώς και κάθε είδους διάκριση όσον αφορά την εκπαίδευση, την επαγγελματική τους κατάρτιση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και ικανοτήτων τους⁷⁵.

1.3.2 UNESCO

Η UNESCO με την «Σύμβαση κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση» δήλωνε πως έχει καθήκον όχι απλά να αποκηρύσσει κάθε είδους διάκριση στην εκπαίδευση, αλλά και να προωθεί την ισότητα ευκαιριών και ίσης εκπαιδευτικής μεταχείρισης. Έτσι, αποσαφηνιζόταν εδώ πως ο όρος «διάκριση» περιλαμβάνει οποιαδήποτε διαφοροποίηση λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, οικονομικής κατάστασης ή οικογενειακής καταγωγής με σκοπό την άδικη ή άνιση μεταχείριση. Μάλιστα, η Σύμβαση ανέφερε πως τα κράτη-μέλη ήταν υποχρεωμένα να διασφαλίσουν πως δεν θα γίνεται καμία διάκριση στην εισαγωγή των μαθητών στα

sybaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D753%26sechash%3D7ae6fe6c&usg=AFQjCNFFXXIC-inDXD_7UwGK04YA6nh0rA&sig2=dQDJ04CAiPZsGgCfaqjmLg (τελ. είς.:15.9.2016)

⁷⁵<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52005IP0073> (τελ. είς.:15.9.2016)

εκπαιδευτικά ιδρύματα και να μην επιτρέπεται καμία διάκριση από μέρους των ιδρυμάτων σε βάρος μαθητών οι οποίοιάνηκαν σε κάποια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα (Άρθρο 3). Ακόμα, η Σύμβαση διασφάλιζε την συμμετοχή παιδιών που άνηκανσε εθνικές μειονότητες σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις προς κατανόηση αλλά και διασφάλιση του πολιτισμού τους. Βεβαίως, τα κράτη-μέλη δεσμεύονταν να καθορίσουν μέτρα προστασίας από κάθε είδους διάκριση στην εκπαίδευση και να εξασφαλίσουν ίσες ευκαιρίες και μεταχείριση ⁷⁶.

1.3.3 Συμβούλιο της Ευρώπης

Το 1961 στο Τουρίνο της Ιταλίας υιοθετήθηκε ο «Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης» από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Ο Χάρτης έκρινε πως η απόλαυση των κοινωνικών δικαιωμάτων θα έπρεπε να εξασφαλίζεται χωρίς καμία διάκριση λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, θρησκευματος, πολιτικών πεποιθήσεων, εθνικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης⁷⁷. Ειδικότερα, για τα παιδιά ανέφερε πως θα έπρεπε να προστατεύονται από σωματικούς και ηθικού κινδύνους, να απαγορεύεται η εργασία τους όταν υποχρεούνται να φοιτούν σε σχολείο και έτσι στερείται η παροχή εκπαίδευσης. Μάλιστα, εξασφαλιζόταν η παροχή επαγγελματικού προσανατολισμού, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών με ειδικές ανάγκες (Άρθρο 9)⁷⁸. Αυτό είναι πολύ σημαντικό, καθώς η ενασχόληση με πολιτιστικές δραστηριότητες, και ειδικά με μουσικές, μπορεί να οδηγήσουν το παιδί στο να ακολουθήσει ένα καλλιτεχνικό επάγγελμα. Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν, και σε κάποιες περιπτώσεις συμβαίνει ακόμα και σήμερα, η επαγγελματική ενασχόληση στον καλλιτεχνικό χώρο θεωρούνταν αποτυχημένη επιλογή, που προμήνυε ένα δύσκολο και ανασφαλές μέλλον. Περιπτώσεις παιδιών που συμμετείχαν σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, μόλις εξέφρασαν την επιθυμία να ακολουθήσουν ανάλογα επαγγέλματα, όπως αυτό του μουσικού, του ηθοποιού, του εικαστικού, του χορευτή, κτλ, αποθαρρύνθηκαν ή και απομακρύνθηκαν από την ενασχόλησή τους αυτή, με σκοπό να στραφούν σε άλλου είδους δραστηριότητες, πιο επικερδής. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις καλλιτεχνών που ακολούθησαν το επάγγελμά- όνειρό τους κρυφά, αφού είχαν εκπληρώσει την

⁷⁶ <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html> (τελ. είσο.:15.9.2016). Η Σύμβαση δεν κυρώθηκε από την Ελλάδα.

⁷⁷ Ο.π., σελ. 135

⁷⁸ Ο.π. σελ. 139

επιθυμία του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, να εισαχθούν σε μια «σοβαρή» Σχολή.

Το 1988 στην «Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης NoR (88) 6: Κοινωνικές αντιδράσεις στην παραβατικότητα των ανηλίκων που κατάγονται από οικογένειες μεταναστών», που υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών τονιζόταν η σημασία να συμμετέχουν σε οργανώσεις νέων και δραστηριότητες οι νεαροί μετανάστες ισότιμα με τους συνομηλίκους τους, και ιδιαίτερα ανέφερε ξεχωριστά στην §5 πως κρινόταν αναγκαίο να διασφαλιστεί η υποχρεωτική σχολική φοίτηση για τα κορίτσια, όπως και για τα αγόρια.

Το 1989 το Συμβούλιο της Ευρώπης, υπέγραψε την «Διεθνή Σύμβαση για την διασυνοριακή τηλεόραση» τονίζοντας πως ο παραγωγός μετάδοσης τηλεοπτικών προγραμμάτων σεβόμενος την αξιοπρέπεια και τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου δεν θα προέβαλλε υλικό που θα τόνιζε τη βία και θα υποδαύλιζε φυλετική έχθρα⁷⁹.

Επίσης, το 1996 υπογράφηκε από τις Κυβερνήσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης ο αναθεωρημένος «Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης», όπου στο Άρθρο 30: «Δικαίωμα σε προστασία από την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό», τονιζόταν πως τα συμβαλλόμενα μέλη υποχρεούνταν να λάβουν μέτρα για την προαγωγή της πρόσβασης στην απασχόληση, εκπαίδευση, επιμόρφωση, στέγαση, ιατρική φροντίδα και στον πολιτισμό χωρίς να υπάρξει κανενός είδους διάκριση ή αποκλεισμός⁸⁰.

1.3.4 Ευρωπαϊκή Ένωση

Το 1989 υπογράφηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η «Διακήρυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών», όπου αναφερόταν πως δεν θα γίνεται καμία διάκριση σε βάρος παιδιού εξαιτίας του φύλου, της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής του, των πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του ίδιου ή των γονέων του, εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης, της

⁷⁹Ο.π., σελ. 391

⁸⁰Ο.π., σελ. 578

ανικανότητας, της γέννησης ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης, καθώς επίσης και το δικαίωμα των γονέων να επιλέγουν το είδος της παιδείας σύμφωνα με τις φιλοσοφικές και θρησκευτικές τους πεποιθήσεις (Άρθρο 3).

Το 1992 στο Στρασβούργο υπογράφηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο η «Ευρωπαϊκή Χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού», όπου σημειωνόταν πως όλα τα παιδιά που ήταν πολίτες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας θα απολάμβαναν όλα τα δικαιώματα που καταγράφονταν στην Χάρτα, ομοίως και τα παιδιά που συντηρούνταν από Ευρωπαίο πολίτη, ανεξαρτήτως καταγωγής τους, τα παιδιά με καταγωγή από τρίτες χώρες, των οποίων οι γονείς διέμεναν νόμιμα σε κράτος-μέλος της ευρωπαϊκής κοινότητας, καθώς και τα παιδιά πρόσφυγες (Άρθρο 8). Ρητά αναφερόταν πως σε καμία περίπτωση εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τα παιδιά δεν θα έπρεπε να είναι θύματα πάσης φύσεως διάκρισης (λόγω φύλου, φυλής, γλώσσας, εθνικότητας, κοινωνικής προέλευσης, σεξουαλικού προσανατολισμού, υγείας ή άλλου λόγου (Άρθρο 8.5). Επίσης, σημειωνόταν πως όλα τα παιδιά απολαμβάνουν ίσης μεταχείρισης, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών με καταγωγή από τρίτες χώρες, τα οποία διέμεναν νόμιμα σε ένα κράτος-μέλος με τους γονείς τους.⁸¹.

Τα ύψιστα δικαιώματα του παιδιού και οι ενέργειες προς το ύψιστο συμφέρον του προστατεύονταν και από το κείμενο της «Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών», που υπογράφηκε στο Στρασβούργο το 1996⁸².

Το 2000 υιοθετήθηκε στην Νίκαια ο «Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ο οποίος απαγόρευε κάθε είδους διάκριση, ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής ή κοινωνικής καταγωγής, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων ή κάθε άλλης γνώμης, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, και για πρώτη φορά γίνεται αναφορά για διάκριση λόγω γενετικών χαρακτηριστικών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού, καθώς και διάκριση λόγω ιθαγένειας εντός του χώρου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Άρθρο 21)⁸³.

⁸¹Ο.π., σελ. 496-500

⁸² <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c469e252> (τελ. είς.:15.9.2016)

⁸³ http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html (τελ. είς.:15.9.2016)

1.4 Συμπεράσματα 1^{ου} κεφαλαίου

Λαμβάνοντας υπόψη όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, διαπιστώνει κανείς πως το τόσο το δικαίωμα του παιδιού στον Πολιτισμό, όσο και η προστασία του από διακριτικές συμπεριφορές απασχόλησαν την διεθνή κοινότητα. Ο ΟΗΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η UNESCO κατέβαλε προσπάθειες για τις προαναφερθείσες καταστάσεις.

Το δικαίωμά του στην πολιτιστική ζωή προστατευόταν έμμεσα στα διεθνή κείμενα, ως το 1989 που αναφέρεται για πρώτη φορά ως ξεχωριστό δικαίωμα στην «Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» που υιοθετήθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη. Από την άλλη πλευρά, η προστασία του παιδιού από διακριτικές συμπεριφορές επίσης προστατευόταν από διεθνή κείμενα, με ξεκάθαρη αναφορά στην «Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού» των Ηνωμένων Εθνών ήδη από το 1959.

Ακόμα, όμως, και με την ύπαρξη της διεθνούς νομοθεσίας, το δικαίωμα στην πολιτιστική ζωή και το δικαίωμα σε μια ζωή χωρίς διακρίσεις παραβιάζονται, εξαιτίας κενών που ίσως υπάρχουν ή εξαιτίας της διαιώνισης προκαταλήψεων, που είναι τόσο βαθιά χαραγμένες στις συνειδήσεις ορισμένων ατόμων, ακόμα και λαών. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως χώρες του δυτικού κόσμου, όπως οι ΗΠΑ και η Ελλάδα δεν έχουν κυρώσει ανάλογα διεθνή κείμενα⁸⁴.

Ωστόσο, καθώς οι κοινωνίες προοδεύουν και εξελίσσονται δεν δικαιολογούνται φαινόμενα, όπως ο αποκλεισμός παιδιών από πολιτιστικές εκδηλώσεις ή ρατσιστικές συμπεριφορές σε βάρος του, επειδή φέρουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Επιπρόσθετα, η διεθνής κοινότητα βρίσκεται αυτήν την στιγμή αντιμέτωπη με γεγονότα που συμβαίνουν, τα οποία καθιστούν απολύτως απαραίτητη την παρέμβασή της με οποιονδήποτε τρόπο, προς την προστασία του παιδιού και των δικαιωμάτων του στον πολιτισμό και στην απαλλαγμένη από ρατσισμό ζωή. Οι μεγάλες μετακινήσεις προσφύγων, ειδικά προς τον ευρωπαϊκό χώρο, πρέπει να αποτελέσει θέμα επιτακτικής λύσης. Μέσα από την θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος των προσφύγων, και ειδικότερα των παιδιών προσφύγων, και με παράλληλη προώθηση πολιτιστικών προγραμμάτων,

⁸⁴ Βλ. Κεφάλαια 1.1.1 και 1.3.2

καθίσταται δυνατότερός ο ομαλός εγκλιματισμός τους στη νέα τους πραγματικότητα⁸⁵.

⁸⁵ Αναλυτικότερα, βλ. Κεφάλαιο 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Τα οφέλη της συμμετοχής του παιδιού σε πολιτιστικές δραστηριότητες και η συμβολή τους στην καταπολέμηση των διακρίσεων

2.1 Η αξία των Τεχνών και του Αθλητισμού και τα οφέλη που αποκομίζει το παιδί μέσα από τη συμμετοχή του σε πολιτιστικές δραστηριότητες

Είναι γεγονός πως τα παιδιά, όταν συμμετέχουν ενεργά ή παρακολουθούν πολιτιστικές εκδηλώσεις αποκτούν εμπειρίες που τα βοηθούν στην περαιτέρω ανάπτυξη ικανοτήτων σχετικά με τις Τέχνες, αλλά και δεξιοτήτων γενικότερα στην μετέπειτα ζωή τους. Η πολιτιστική δραστηριότητα ήδη από την πρώιμη παιδική ηλικία συντελεί στη γνωστική, σωματική, συναισθηματική, πνευματική, γλωσσική και ηθική ανάπτυξη του παιδιού, διαμορφώνοντας τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του παιδιού⁸⁶.

Μέσω της συμμετοχής σε πολιτιστικές δραστηριότητες, το παιδί καταφέρνει να ξεφύγει από περιορισμούς που του θέτει η κοινωνία και το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει, να αναπτρώνεται ηθικά, καθώς νιώθει ενεργό μέλος του κοινωνικού συνόλου, και επιβεβαιώνεται, αφού βιώνει την παρουσία και προσφορά του μέσα σε μια καλλιτεχνική ομάδα μετρήσιμη και αναγκαία προς την επίτευξη του στόχου της ομάδας.

Είναι γεγονός, πως από τέτοιου τύπου ενασχολήσεις, ενεργοποιείται στο παιδί το αίσθημα της περιέργειας και της διάθεσης να ανακαλύψει νέα πράγματα, εξάπτεται η φαντασία του, η εφευρετικότητα και η δημιουργικότητα, ενώ παράλληλα καλλιεργούνται οι ικανότητες της έκφρασης, της εκδήλωσης συναισθημάτων και σκέψεων. Έτσι, αποκτά φωνή και το παιδί που είναι εσωστρεφές και δεν εκδηλώνεται εύκολα, ενισχύοντας σταδιακά την αυτοπεποίθησή του, καθώς ανακαλύπτει μια νέα οδό αυτοέκφρασης⁸⁷. Οι Τέχνες, που σε μεγάλο τους μέρος, πλην του θεάτρου και της λογοτεχνίας, αποτελούν μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας, προσφέρουν στο παιδί έναν εναλλακτικό τρόπο διατύπωσης συναισθημάτων και νοημάτων. Έτσι, εκτός της ευκολίας της απόδοσης των προσωπικών του συναισθημάτων, βρίσκει κι έναν τρόπο να κατανοήσει και άλλα νοήματα ή μαθήματα, μέσω της σύνδεσης τους με καλλιτεχνικής φύσεως βοηθήματα, όπως για παράδειγμα το μάθημα της Ιστορίας ή

⁸⁶<http://earlyarts.co.uk/philosophy/7-benefits-arts-early-childhood/> (τελ. είσο.: 14.7.2016)

⁸⁷ http://www.theatromathia.gr/pdf/fylladio_seminaria.pdf (τελ. είσο.: 7.7.2016)

Γεωγραφίας μπορεί να συνδεθεί με τις «μουσικές του κόσμου⁸⁸», και να αποτελέσει έναν πιο εύκολο τρόπο να κατανοήσει το παιδί και να εντυπώσει αποτελεσματικότερα στο νου του πού βρίσκονται οι διάφορες χώρες και πώς εξελίχθηκε ένα μέρος του πολιτισμού τους⁸⁹.

Ακόμα, μέσω των Τεχνών και του Αθλητισμού, το παιδί εξοικειώνεται με την εργασία μέσα σε ομάδα, αναπτύσσει το αίσθημα της προσφοράς, της συνεργασίας και της άμιλλας, όπως επίσης εξοικειώνεται με τη χρήση συμβόλων και κατανόηση αφηρημένων εννοιών. Αυτός είναι και ο λόγος, που οι Τέχνες χρησιμοποιούνται στην αντιμετώπιση μαθησιακών και ψυχολογικών προβλημάτων που εμφανίζουν ορισμένα παιδιά⁹⁰.

Βεβαίως, η συμμετοχή ενός παιδιού σε πολιτιστικές δραστηριότητες συντελεί στην κατανόηση και σεβασμό των διαφορετικών πολιτισμών και νοοτροπιών. Έτσι, από τη μία πλευρά έχουμε τα παιδιά που μαθαίνουν να σέβονται και να αποδέχονται το διαφορετικό, και από την άλλη τα παιδιά που για στερεοτυπικούς λόγους θεωρούνται τα «άλλα», βρίσκουν πια μιας μορφής δικαίωσης και επιβεβαίωσης πως είναι ισότιμα, ισάξια και απαραίτητα στο κοινωνικό σύνολο. Η πολιτιστική δραστηριότητα μπορεί να επηρεάσει θετικά την αυτοπεποίθηση, την αυτοεκτίμηση, την προσωπική, αλλά και κοινωνική ανάπτυξη και συμπεριφορά του παιδιού, καταρρίπτοντας φραγμούς και προκαταλήψεις, που μπορεί να υπάρχουν λόγω της διαφορετικότητας του παιδιού, και να βοηθήσει στην μείωση των κοινωνικών προβλημάτων και ανισοτήτων⁹¹.

Ομοίως, όσα αναφέρθηκαν, ισχύουν και για παιδιά που δεν είναι μέλη οικογενειών μεταναστών, άλλου χρώματος, θρησκείας ή εθνικότητας, αλλά ανήκουν σε κατηγορίες, όπως παιδιά με αναπηρίες, άλλου σεξουαλικού προσανατολισμού ή εξωτερικών χαρακτηριστικών που τα καθιστά θύματα διακριτικής μεταχείρισης.

⁸⁸ Οι «μουσικές τους κόσμου» αναφέρονται στην παρουσίαση παραδοσιακών μελωδιών διαφόρων χωρών. Το αντικείμενο του μαθήματος μπορεί να επεκταθεί με την επεξήγηση των διαφορετικών υφιστάμενων μουσικών συστημάτων ανά τον κόσμο, όπως και στην ποικιλία μουσικών οργάνων.

⁸⁹Τις «μουσικές του κόσμου» τις έχω διδάξει σε συνδυασμό με το μάθημα της Γεωγραφίας, όταν υπηρετούσα ως αναπληρώτρια μουσικός σε δημοτικό σχολείο της Κατερίνης. Εντυπώθηκε στα παιδιά το πού βρίσκονταν οι χώρες στον χάρτη, καθώς και το γιατί απαντώνται τόσο διαφορετικοί πολιτισμοί και νοοτροπίες, παραδοσιακές μελωδίες, φορεσιές και όργανα.

⁹⁰http://www.theatromathia.gr/pdf/fylladio_seminaria.pdf (τελ. είς.: 7.7.2016)

⁹¹<http://earlyarts.co.uk/philosophy/7-benefits-arts-early-childhood/> (τελ. είς.: 14.7.2016)

Αξίζει να σημειωθεί, πως συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες δεν σημαίνει μόνο την ενεργό συμμετοχή του παιδιού σε ένα θεατρικό εργαστήρι ή σε μια χορωδία. Η συμμετοχή του σε οργανωμένες εκδρομές ή εκδηλώσεις που περιλαμβάνουν επισκέψεις σε μουσεία, βιβλιοθήκες, γκαλερί, θέατρα, συναυλίες, χορευτικές παραστάσεις ή αθλητικές εκδηλώσεις τονώνουν εξίσου τον ψυχισμό του παιδιού και του χαρίζουν μοναδικές εμπειρίες και γνώσεις, συμβάλλοντας με τον τρόπο τους στην ανάπτυξη εγγενών ανθρωπίνων αρετών, όπως η έκφραση, η δημιουργικότητα, η φαντασία, η συνειδητοποίηση της πολιτιστικής ταυτότητας, η κατανόηση και σεβασμός προς αυτήν⁹².

Σε όλες αυτές τις δραστηριότητες δεν θα μπορούσε να λείπει και η ως έναν βαθμό συμμετοχή των γονέων, οι οποίοι από την πλευρά τους κρίνεται απαραίτητο να φροντίζουν καταλλήλως, ώστε να παρέχουν στο παιδί τη δυνατότητα της συμμετοχής του σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

2.1.1 Τα οφέλη από τη συμμετοχή σε μουσικές δραστηριότητες

Ο μεγάλος μουσικοπαιδαγωγός Zoltán Kodály (1882-1967) υποστήριζε πως «όπου η μουσική είναι ένα κανονικό μάθημα, υποχρεωτικό και διδασκόμενο κάθε μέρα, τα παιδιά μαθαίνουν οποιοδήποτε άλλο μάθημα καλύτερα και ευκολότερα. Αυτό δεν κρύβει κανένα μαγικό μυστήριο, γιατί, επειδή τα παιδιά ασχολούνται καθημερινά με τη μουσική, αυτή υποκινεί και διεγείρει το μυαλό τους, έτσι που αυτό αναπτύσσεται και γίνεται πιο δεκτικό σε οτιδήποτε άλλο⁹³».

Πραγματικά, τα καλλιτεχνικά μαθήματα γεμίζουν τη ζωή του παιδιού με χαρά, ψυχική και σωματική ευδαιμονία, προκαλώντας στο παιδί την επιθυμία να ανοιχτεί σε νέες εμπειρίες, να ανακαλύψει καινούργιες πλευρές της ζωής και τρόπους έκφρασης. Ακόμα και ο χώρος της ιατρικής παραδέχεται την συμβολή της μουσικής, και των υπολοίπων καλλιτεχνικών μαθημάτων, στη θεραπεία ασθενειών και νόσων. Η μουσική συγκεκριμένα, επιδρά στην πίεση του αίματος, στον σφυγμό, στην

⁹²Ο.π.

⁹³<http://ikee.lib.auth.gr/record/113375/files/SOTIRIADOU.pdf> (τελ. είς. 5.7.2016)

αναπνοή και στην μεταβολή των ορμονών και εγκεφαλικών κυμάτων⁹⁴, και βεβαίως επηρεάζει και την ψυχική διάθεση.

Ο Κ. J. Glenn, Πρόεδρος του Διεθνούς Συνεδρίου Μουσικοπαιδαγωγών που διεξήχθη στη Νέα Ορλεάνη των ΗΠΑ το 1992 είπε πως «τα μέλη του Συμβουλίου Μουσικοπαιδαγωγών, διακηρύσσουμε την άποψή μας ότι η τέχνη της Μουσικής είναι βασικό και απαραίτητο προνόμιο και μέρος της εκπαίδευσης κάθε παιδιού σε όλον τον πολιτισμένο κόσμο, και είμαστε εδώ, φρουροί και υποστηρικτές των δικαιωμάτων όλων των παιδιών για να τους διαφυλάξουμε το δικαίωμά τους να μαθαίνουν μουσική, μια τέχνη που αντιπροσωπεύει τα υψηλότερα ιδεώδη του ανθρωπίνου είδους⁹⁵».

Η μουσική, μέσω των ήχων, του ρυθμού, της ακρόασης και αναπαραγωγής τραγουδιών, υπάρχουν στην ζωή του ανθρώπου από τη στιγμή της γέννησής του, είτε με την μορφή των πρώτων νανουρισμάτων, είτε με την πρώιμη μουσική παιδεία που λαμβάνει στον βρεφονηπιακό σταθμό και μετέπειτα στο νηπιαγωγείο⁹⁶, είτε με μουσικές δραστηριότητες ή μαθήματα που παρακολουθεί⁹⁷. Έτσι, λοιπόν, το μάθημα της μουσικής μέσα στο σχολείο δεν είναι τυχαία επιλογή και ούτε έχει σαν μοναδικό σκοπό την ανάπτυξη των μουσικών ικανοτήτων των μαθητών, ώστε να εξελιχθούν σε επαγγελματίες μουσικούς ή σολίστες. Το μάθημα αυτό υπάρχει, γιατί τα οφέλη που αποκομίζει το παιδί έχουν άμεση επίδραση στο ίδιο σαν οντότητα, μιας και συμβάλλει στην συναισθηματική, πνευματική και σωματική του ανάπτυξη, στην αισθητική και καλλιτεχνική του αγωγή, στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης και δράσης. Επίσης, παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της συνεργασίας και κοινωνικοποίησης του παιδιού. Παράλληλα, το παιδί μαθαίνει να αντιλαμβάνεται την μουσική ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής παράδοσης κάθε τόπου, που συντελεί στην κατανόηση των διαφόρων πολιτισμών.

⁹⁴NitschCornelia, *Μικρά παιδιά, μεγάλα talέντα. Διακρίνετε, καλλιεργείστε και αναδείξτε τα χαρίσματα του παιδιού σας (KleineKinder, GroßeTalente)*, εκδ. Κλειδάριθμος, 2010, σελ. 127-128

⁹⁵Παπαζαρχής Αθανάσιος Χρ., *Η Μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα, 2004, σελ. 15

⁹⁶NitschCornelia, *Μικρά παιδιά, μεγάλα talέντα.....*, σελ. 131

⁹⁷ Τα τελευταία χρόνια στην ωδειακή εκπαίδευση παρατηρείται η άνοδος τμημάτων που απευθύνονται σε μητέρες με τα νεογέννητα παιδιά τους. Πριν από αυτό το στάδιο, υπήρχε η μουσική προπαιδεία που απευθυνόταν σε παιδιά 4-6 ετών. Τώρα, χαρακτηριστικά αναφέρεται η ύπαρξη μουσικών τμημάτων 0-4 ετών. Το φαινόμενο αυτό ανθεί τόσο στην Ελλάδα, όσο και το εξωτερικό.

Μια από τις μεγαλύτερες δυνάμεις της μουσικής είναι πως αποτελεί μια μοναδική μορφή μη λεκτικής επικοινωνίας, δίνοντας έτσι την δυνατότητα στο παιδί μέσω αυτής της οδού να εκφράσει τις συναισθηματικές του ανάγκες. Οι διάφορες μουσικές δραστηριότητες, πάντα υπό το πρίσμα μιας οργανωμένης και πειθαρχημένης διαδικασίας δίνουν την ευκαιρία στο παιδί για αυτοέκφραση, μεταβίβαση και μετάδοση συναισθημάτων. Το παιδί αντλώντας αυτήν την ικανοποίηση, ενισχύει και εμπλουτίζει τα ψυχικά του αποθέματα και αποκτά δύναμη να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της κοινωνίας, ως πολιτισμένο, καλλιεργημένο, με υψηλό το αίσθημα αυτοσεβασμού και αλληλοεκτίμησης προς τους άλλους⁹⁸.

Η μουσική πρώτιστα είναι μια εγκεφαλική διαδικασία και γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο απαιτεί και υποβάλλει το παιδί σε υψηλή πνευματική λειτουργία, αυτοσυγκέντρωση και πειθαρχία. Όμως, εκτός από την ακουστική ικανότητα, περιλαμβάνει και τη συμμετοχή των υπόλοιπων αισθήσεων και σωματικών λειτουργιών, για να επιτευχθεί η μουσική ανάγνωση, γραφή, αναπαραγωγή ηχητικών ή/και ρυθμικών μοτίβων μέσω του τραγουδιού, της εκτέλεσης οργάνου, και μουσικοκινητικών παιχνιδιών. Το τραγούδι και η εκτέλεση οργάνων βοηθούν στη σωστή στάση του σώματος, στην ανάπτυξη και συντονισμό των μυών και συντελεί στην αντιμετώπιση προβλημάτων στην ομιλία⁹⁹.

Βεβαίως, η μουσική εξάπτει τη φαντασία, αναπτύσσει την δημιουργική σκέψη και συμβάλλει ουσιαστικά στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, στοιχεία που αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά μιας υγιούς παιδικής καθημερινότητας. Ο ανθρώπινος εγκέφαλος διαμορφώνεται από τις εμπειρίες, τα βιώματα, τις εντυπώσεις που προσλαμβάνει από την παιδική ηλικία, όταν το παιδί βλέπει, ακούει, αισθάνεται, γεύεται, οσμίζεται¹⁰⁰. Μέσω διαφόρων μουσικών δραστηριοτήτων, είτε πρόκειται για συμμετοχή παιδική ή νεανική χορωδία ή ορχήστρα, είτε για ατομική μουσική εκτέλεση ή ενασχόληση, το παιδί προσαρμόζεται στις ανάγκες του συνόλου, μαθαίνει να προσφέρει, να προσπαθεί και να συνεργάζεται για το κοινό καλό και την επίτευξη κοινών στόχων, αναλαμβάνει ευθύνες και αποκτά αυτοπειθαρχία και αυτοέλεγχο¹⁰¹.

⁹⁸Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή και παιδεία. Σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2001, σελ. 16-17

⁹⁹Ο.π., σελ. 20-21

¹⁰⁰NitschCornelia, *Μικρά παιδιά, μεγάλα talέντα.....*, σελ. 130

¹⁰¹Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή....*, σελ. 21-22

Ως καλλιτεχνικό μάθημα, η μουσική προσδίδει οφέλη και όσον αφορά στην ανάπτυξη της αισθητικής αγωγής του παιδιού, προσφέροντάς του έναν ιδιαίτερο τρόπο ανακάλυψης, αντίληψης και κατανόησης του κόσμου. Το παιδί αποκτά καλαισθησία, ικανότητα αξιολόγησης του ωραίου, άλλη διάσταση στον τρόπο σκέψης γενικότερα.

Εκτός από όσα ειπώθηκαν παραπάνω, η μουσική οφείλει, ως σχολική ή εξωσχολική δραστηριότητα, να μεταβιβάσει στο παιδί την ουσιαστική της συμβολή στην πολιτιστική δραστηριότητα κάθε τόπου, και να αναπτύξει στο παιδί την ανάγκη να συμπεριλάβει την μουσική πράξη στη ζωή του¹⁰², είτε αυτό λέγεται τραγούδι, είτε παίξιμο κάποιου οργάνου, ή απλά μουσική ακρόαση και παρακολούθηση μουσικών εκδηλώσεων και συναυλιών. Ο Zoltán Kodály είχε πει πως η μουσική «είναι αναπόσπαστο μέρος του ανθρώπινου πολιτισμού. Ελλιπής είναι ο πολιτισμός που του λείπει. Δεν υπάρχει ολοκληρωμένος χωρίς μουσική. Έτσι, είναι ολοφάνερο ότι η μουσική πρέπει να συμπεριληφθεί ανάμεσα στα θέματα που διδάσκονται στα σχολεία¹⁰³». Η ενασχόληση και συμμετοχή σε μουσικές δραστηριότητες είναι μια πάρα πολύ ευκαιρία να κατανοήσει το παιδί την διαφορετικότητα κάθε πολιτισμού, ιδιαίτερα στην σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία που ζούμε. Είναι η ευκαιρία να ανακαλύψει άλλες μορφές μουσικής έκφρασης των λαών, να τις βιώσει, να τις εκτιμήσει, καθώς και καλλιεργήσει το αίσθημα σεβασμού στο διαφορετικό και όχι στο «ξένο¹⁰⁴».

Στα παιδιά που ανήκουν στην κατηγορία των ΑΜΕΑ, και ιδιαίτερα στα παιδιά με αυτισμό, έχει διαγνωσθεί πως η ενασχόληση με τη μουσική λειτουργεί θεραπευτικά και εκπαιδευτικά¹⁰⁵, και γι' αυτό τα τελευταία χρόνια παρατηρείται

¹⁰²Καρτασιδου Λευκοθέα, *Μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή. Εκπαιδευτικές-θεραπευτικές προσεγγίσεις της μουσικής στην ευρύτερή της σημασία σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, εκδ. Τυπωθύτω, Αθήνα, 2004, σελ. 42

¹⁰³Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή...*, σελ. 23

¹⁰⁴Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παραθέσω την προσωπική μου εμπειρία, από την συμμετοχή μου σε 6 Θερινές Μουσικές Ακαδημίες του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου. Στις Ακαδημίες αυτές, που είναι πλέον ένας θεσμός που συνεχίζεται ως σήμερα, διδάσκουν χορωδιακό τραγούδι προσκεκλημένοι καθηγητές από το εξωτερικό με τη συμμετοχή παιδικών και νεανικών χορωδιών. Ο ενθουσιασμός και το ενδιαφέρον των παιδιών-χορωδιών από την Ελλάδα ήταν εντυπωσιακά, καθώς αφού κλήθηκαν να ερμηνεύσουν ρεπερτόριο από τον Καναδά, την Νότια Αφρική, την Ισπανία, την Ιαπωνία, το Ισραήλ, την Βραζιλία, παραδοσιακά αφρικανικά τραγούδια, gospels, spirituals, κ.ά., έδειξαν έντονο ενδιαφέρον να αποκομίσουν πληροφορίες για την ιστορία και την προέλευση των τραγουδιών αυτών.

¹⁰⁵Καρτασιδου Λευκοθέα, *Μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή*, εκδ. Τυπωθύτω, Αθήνα, 2004, σελ. 114

μεγάλη άνοδος της μουσικοθεραπείας και της παρακίνησης να συμμετέχουν τα αυτιστικά παιδιά όσο γίνεται περισσότερο σε μουσικές δραστηριότητες. Η συμμετοχή των αυτιστικών παιδιών σε ομαδικές μουσικές δραστηριότητες, όπως μουσικοκινητικά παιχνίδια και μουσικοακουστικές δραστηριότητες, σε συνδυασμό με θέατρο και κυρίως παντομίμα, βοηθά αυτά τα παιδιά να αναπαράγουν τα ερεθίσματα που δέχονται, ακουστικά ή οπτικά, και συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθειά τους να επικοινωνήσουν με την ομάδα¹⁰⁶. Με αυτόν τον τρόπο, τα αυτιστικά παιδιά όχι μόνο αναπτύσσουν την δημιουργικότητά τους, αλλά και την ανεξαρτητοποίησή τους και την αυτονομία τους, ενώ παράλληλα τους προσφέρεται η ευκαιρία να εκφραστούν, να εξωτερικεύσουν αισθήματα, να εκδηλωθούν, να αφουγκραστούν το περιβάλλον και να δημιουργήσουν¹⁰⁷.

Επίσης, παιδιά με προβλήματα ακοής βοηθιούνται από την συμμετοχή τους σε μουσικές δραστηριότητες, καθώς οι μουσικοκινητικές δραστηριότητες τους δίνουν την δυνατότητα καλύτερου συντονισμού στις κινήσεις του σώματος τους, βελτιώνουν τις φωνητικές ικανότητες, καθώς και την εκφορά του προφορικού λόγου. Ακόμα και τα κωφά παιδιά, μέσω των ηχητικών δονήσεων μαθαίνουν να συντονίζουν τις κινήσεις χεριών και ποδιών, ενώ τα τυφλά παιδάκια αναπτύσσουν και εξασκούν τις αισθήσεις τους μέσω του παιξίματος μουσικών οργάνων και της ορθότερης ομιλίας μέσω του τραγουδιού¹⁰⁸. Φυσικά, ενισχύεται η κοινωνικοποίησή τους και αναπτύσσεται η φαντασία και η δημιουργικότητά τους¹⁰⁹. Ακόμα, επειδή η μουσική αποτελεί μη γλωσσικό είδος έκφρασης, υποκαθιστά τον λεκτικό τρόπο επικοινωνίας στα άτομα με γλωσσικές ή συναισθηματικές αναπηρίες¹¹⁰.

¹⁰⁶Ο.π., σελ. 118

¹⁰⁷Κυπριωτάκης Αντώνης Β., *Τα αυτιστικά παιδιά και η αγωγή τους*, εκδ. Ιδιωτική Έκδοση, Ηράκλειο, 1997, σελ. 183

¹⁰⁸Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή...*, σελ. 20-21

¹⁰⁹Καρτασίδου Λευκοθέα, *Μουσική εκπαίδευση...*, σελ. 122-123

¹¹⁰Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή...*, σελ. 17

2.2 Οφέλη από την συμμετοχή σε άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες, εκτός των μουσικών δραστηριοτήτων: θέατρο, εικαστικά, αθλητισμός, χορός και άλλες εκδηλώσεις πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

2.2.1 Οφέλη από τη συμμετοχή σε θεατρικές δραστηριότητες

Η γνωστή ηθοποιός Ξένια Καλογεροπούλου, η οποία έχει αφιερώσει μεγάλο μέρος της καριέρας της στο παιδικό θέατρο αναφέρει πως «τα θεατρικά παιχνίδια μέσα στην τάξη για τα μικρότερα παιδιά είναι ανεκτίμητη άσκηση για το μυαλό και τη φαντασία τους. Ακόμα όλη αυτή η δουλειά είναι ένας τρόπος να αποκτήσουν θάρρος και αυτοπεποίθηση, να εκφράσουν τα προβλήματά τους και συχνά να τα ξεπεράσουν¹¹¹».

Το θέατρο αποτελεί μοναδική μορφή τέχνης, που εξελίσσεται μες στο χρόνο παρακολούθησής του, κυριαρχεί το αίσθημα της προσδοκίας και της αναμονής και καταφέρνει την εναλλαγή πολλών συναισθημάτων και αποτελεί μια εναλλακτική μορφή επικοινωνίας και έκφρασης.

Το θέατρο είναι ιδιαίτερα αγαπητό στα παιδιά, γιατί πρόκειται για κάτι οικείο. Από πολύ μικρά παίζουν διάφορους ρόλους μες στο παιχνίδι τους, είτε είναι μοναχικό παιχνίδι, είτε με συνομηλίκους τους. Χρησιμοποιούν εν αγνοία τους θεατρικούς ρόλους παριστάνοντας ήρωες ή βασιλιάδες, τους «καλούς» και τους «κακούς», ακόμα και όταν μιμούνται τους μεγαλύτερους του περίγυρού τους, πρόκειται για ρόλο, αφού αναπαριστούν κάποιον χαρακτήρα ή χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, όπως πχ η φωνή ή το περπάτημα¹¹².

Μέσα από τη συμμετοχή σε θεατρικές δραστηριότητες, είτε ενδοσχολικές, μέσω της Θεατρικής Αγωγής, είτε εξωσχολικές, όπως η παρακολούθηση μαθημάτων θεάτρου σε πολιτιστικά κέντρα ή ανάλογους φορείς, το παιδί αποκομίζει οφέλη που διαμορφώνουν τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του.

¹¹¹http://www.pi-schools.gr/download/programs/Oloimero/oloimero_03_05/ekp_yliko/5o_argoys/ueatrikh_agvgh.htm (τελ. είσο.: 7.7.2016)

¹¹²Χρυσοστόμου Σμαράγδα, *Η μουσική στην εκπαίδευση. Το δίλημμα της διεπιστημονικότητας*, εκδ. Παπαγρηγορίου-Νάκας, Αθήνα, 2005, σελ. 145-146

Χρησιμοποιώντας, λοιπόν, όλα τα ερεθίσματα που δέχονται τα παιδιά και ο τρόπος που τα αναπαράγουν μέσα από το θεατρικό παιχνίδι, ανακαλύπτουν όχι απλά έναν τρόπο έκφρασης και μετάδοσης των συναισθημάτων τους, αλλά μια δίοδο προς την αυτογνωσία και την αυτοσυνείδηση¹¹³. Καλλιεργούν την φαντασία και την δημιουργική σκέψη, οριοθετώντας το πραγματικό με το φανταστικό και διαμορφώνοντας μια πιο εμπειριστατωμένη άποψη για το χωροχρόνο¹¹⁴.

Βεβαίως, μέσα από το θεατρικό παιχνίδι και το εκπαιδευτικό δράμα, ενισχύονται οι δεσμοί μεταξύ των παιδιών, αφού τα ίδια και με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού δημιουργούν προϋποθέσεις για ισότιμη συμμετοχή και αλληλεπίδραση μεταξύ τους, προάγοντας τη συνεργασία και υπογραμμίζοντας την σπουδαιότητα του αλληλοσεβασμού, των ίσων ευκαιριών και την ενεργό συμμετοχή όλων¹¹⁵, ασχέτως διακριτικών χαρακτηριστικών. Όπως αναφέρει ο θεατρολόγος Ν. Ράπτης, «δεν υπάρχουν κάποιοι που παράγουν και κάποιοι που καταναλώνουν το έργο. Πρόκειται για μια συλλογική δημιουργική εργασία μέσω της οποίας το παιδί μαθαίνει να λειτουργεί και να εκφράζεται ελεύθερα μέσα σε μία ομάδα, που του παρέχει ασφάλεια και εμπιστοσύνη¹¹⁶». Αυτή η ασφάλεια και η εμπιστοσύνη η οποία καλλιεργείται και ενισχύεται σταδιακά, οδηγεί στα παιδιά να αποκτούν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση, αυτοσεβασμό, αλλά και αυτοπειθαρχία, αποβάλλοντας φοβίες, όπως η αρνητική κριτική ή έκθεση στο κοινωνικό σύνολο, το άγχος της αποτυχίας, που οδηγεί σε συμπλέγματα κατωτερότητας. Νιώθουν ενεργά μέλη μιας ομάδας, που συλλογικά εργάζονται για έναν κοινό αποτέλεσμα, μαθαίνουν να χειρίζονται τα εκφραστικά μέσα του σώματός τους, όπως η φωνή, η κίνηση, ο λόγος.

Ως απόρροια, τα παιδιά που συμμετέχουν σε θεατρικές δραστηριότητες αποκομίζουν ασυνείδητα όλα τα παραπάνω οφέλη, απολαμβάνοντας την όλη διαδικασία και εκλαμβάνοντάς της ως ένα διασκεδαστικό παιχνίδι ` ένα «παιχνίδι», που στο τέλος θα φέρει την αναγνώριση και τον ενθουσιασμό για τις υποκριτικές τους

¹¹³http://www.pi-schools.gr/download/programs/Oloimero/oloimero_03_05/ekp_yliko/5o_argoys/ueatrikh_agvgh.htm (τελ. είς.: 13.7.2016)

¹¹⁴Ο.π.

¹¹⁵ http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/theatriki_agogi/ (τελ. είς.: 14.7.2016)

¹¹⁶<http://odigosgiatopaidi.gr/articles/%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%AD%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE/> (τελ. είς.: 14.7.2016)

ικανότητές τους από το κοινό, κάτι που οπωσδήποτε τονώνει το ηθικό και τον αυτοσεβασμό τους.

2.2.2 Οφέλη από τη συμμετοχή σε εικαστικές δραστηριότητες

Τα εικαστικά διαφέρουν από τις άλλες τέχνες, λόγω του ότι είναι μια τέχνη με απτά, χειροπιαστά αποτελέσματα. Τα παιδιά, που από πολύ μικρά δείχνουν να απολαμβάνουν την ενασχόληση με τις εικαστικές τέχνες, με προσφιλέστερο είδος τη ζωγραφική, πρέπει να έρχονται σε επαφή με πολλά και διαφορετικά υλικά, όπως χρώματα, μπογιές, πηλός, ύφασμα, ώστε να αναπτύξουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, διευρύνοντας έτσι τις διόδους έκφρασης και επικοινωνίας¹¹⁷. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, τα παιδιά καλούνται να αποτυπώσουν και να κατηγοριοποιήσουν τις προσλαμβάνουσες εικόνες, και να συνδυάσουν την πνευματική εργασία με τη χειρονακτική. Έτσι, μαθαίνουν να οργανώνουν τη σκέψη και τα υλικά τους τους, να ανταποκρίνονται στα εξωτερικά ερεθίσματα, πειραματίζονται, αναπτύσσουν κριτική σκέψη και μαθαίνουν να θέτουν στόχους, ώστε να αποδοθεί το αποτέλεσμα που επιθυμούν¹¹⁸ και στις περισσότερες των περιπτώσεων προσμένουν τις θετικές αντιδράσεις των γύρω τους, νιώθοντας περήφανα και ικανοποίηση για το έργο τους, γεγονός που τονώνει την αυτοπεποίθησή και σιγουριά για τον εαυτό τους¹¹⁹.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμιστεί ο σημαντικότερος ρόλος των εικαστικών, όσον αφορά το θέμα της επικοινωνίας των παιδιών και της διαχείρισης του άγχους τους. Η εικαστική δραστηριότητα, είτε πρόκειται για ζωγραφική, είτε για γλυπτική, ή οποιαδήποτε άλλης μορφής εικαστικών τεχνών, μπορεί να λειτουργήσει ως καταφύγιο για το αγχωμένο παιδί, παρέχοντάς του μια καταπραϋντική ενασχόληση¹²⁰. Δυστυχώς, όμως, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, που εκπαιδευτικοί και γονείς διαπίστωσαν τον αντίκτυπο άσχημο καταστάσεων στον ψυχισμό των παιδιών, χάρη στη βοήθεια των εικαστικών τεχνών. Παιδιά που συμμετείχαν σε ανάλογες δραστηριότητες και βίωναν μια ακατάλληλη καθημερινότητα, όπως ενδοοικογενειακή βία, κακοποίηση, διακριτική μεταχείριση

¹¹⁷Χρυσοστόμου Σμαράγδα, *Η μουσική...*, σελ. 140-141

¹¹⁸Ο.π.

¹¹⁹ <http://raisingsmallsouls.com/how-learning-to-paint-benefits-children/> (τελ. είς.: 14.7.2016)

¹²⁰Ο.π.

και ρατσισμό από συνομηλίκους τους με αποτέλεσμα τη μοναξιά και την απομόνωση, εξέφραζαν την κακή τους ψυχολογική διάθεση μέσω ζωγραφιών και γλυπτών.

Ακόμα, όπως είναι γνωστό κατόπιν μελετών, ο ανθρώπινος εγκέφαλος κατανέμει στα ημισφαίριά του τις διάφορες λειτουργίες που καλείται να φέρει εις πέρας. Έτσι, το δεξιό τμήμα του εγκεφάλου χρησιμοποιείται για να δοθούν λύσεις σε συναισθηματικές και δημιουργικές ανάγκες, ενώ το αριστερό τμήμα καλύπτει διαδικασίες της λογικής και της ανάλυσης. Έτσι, όπως και στις μουσικές δραστηριότητες, η ενασχόληση με τα εικαστικά συμβάλλει σημαντικά στην ισάξια εγκεφαλική λειτουργία των δύο προαναφερθέντων τμημάτων, ενδυναμώνοντας την υψηλή πνευματική λειτουργία¹²¹.

2.2.3 Οφέλη από τη συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες

Η συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες δεν αφορά μόνο στην σωματική ανάπτυξη και υγεία των παιδιών, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούν και αντιλαμβάνονται ολόκληρο τον κόσμο.

Τα προφανή οφέλη, βεβαίως, είναι τα σωματικά. Με την αθλητική ενασχόληση τα παιδιά βελτιώνουν την φυσική τους κατάσταση, βάζοντας τα θεμέλια της ενασχόλησής τους με την άσκηση και στην ενήλικη ζωή τους. Μειώνεται ο κίνδυνος εμφάνισης προβλημάτων υγείας, όπως η παιδική παχυσαρκία, καρδιαγγειακές νόσοι, σακχαρώδης διαβήτης και άγχος, αντιθέτως αναπτύσσονται οι δεξιότητες κίνησης και συντονισμού.

Παράλληλα, όμως, με τα σωματικά οφέλη, ο αθλητισμός προσδίδει στο άτομο κοινωνικά και ψυχικά οφέλη, τα οποία ειδικά όταν αναφερόμαστε σε παιδιά, θέτουν τα θεμέλια της μετέπειτα συμπεριφοράς τους ως ενήλικες. Συμμετέχοντας σε μια τέτοια δραστηριότητα, είναι ο πιο εύκολος τρόπος να αποκτήσει φίλους, να κοινωνικοποιηθεί, να μάθει να συνεργάζεται και να προσπαθεί για έναν κοινό στόχο. Επίσης, μαθαίνει να έχει υπομονή, επιμονή, αυτοέλεγχο και αυτοπειθαρχία, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργείται η αίσθηση δικαίου, γεγονός που συντελεί στην

¹²¹Ο.π

αναγνώριση λαθών, στον έλεγχο εγωιστικών τάσεων και στην αναγνώριση της προσπάθειας και προετοιμασίας¹²². Ακόμα, μαθαίνουν να λειτουργούν μέσα σε ομάδες, να αποδέχονται και να αλληλεπιδρούν με συνομήλικούς τους, που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά με τα ίδια, όπως άλλη καταγωγή, εθνικότητα, άλλη κοινωνική τάξη ή συνομήλικοι ΑΜΕΑ, καλλιεργώντας έτσι την ιδέα του αλληλοσεβασμού, της ανεκτικότητας και της άμιλλας.

Τέλος, μέσα από αθλητικές δραστηριότητες, τα παιδιά δημιουργούν μια υγιή εικόνα του εαυτού τους, δέχονται την αναγνώριση των προσπαθειών τους, ενώ παράλληλα δημιουργούν σχέσεις εμπιστοσύνης και στενούς δεσμούς τόσο με συνομήλικους, όσο και με ενήλικες, όπως στην συνηθέστερη περίπτωση είναι οι προπονητές τους. Επίσης, η ενασχόληση παιδιών ΑΜΕΑ με τον αθλητισμό, δεν τους βοηθά απλά στην κινητική τους αποκατάσταση, αλλά μπορεί να χαρίσει στην εκάστοτε χώρα παγκόσμια και παραολυμπιακά μετάλλια.

2.2.4 Οφέλη από τη συμμετοχή σε χορευτικές δραστηριότητες

Χορός σημαίνει κίνηση και η κίνηση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την παιδική καθημερινότητα. Ο χορός, λόγω της μουσικής συνοδείας και των συντονισμένων φιγούρων, συντελεί στην ανάπτυξη της φυσικής κατάστασης των παιδιών, αλλά και στην αντίληψη του ρυθμού και του συντονισμού των κινήσεων του σώματος.

Στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας, ο χορός δεν αποτελεί ξεχωριστό μάθημα, αλλά εντάσσεται στα πλαίσια του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής. Μάλιστα η διδακτική αυτή ενότητα αφορά στους παραδοσιακούς χορούς της Ελλάδας, διευρύνοντας έτσι τη γνώση των παιδιών σχετικά με τα πολιτιστικά στοιχεία και χαρακτηριστικά κάθε περιοχής¹²³.

¹²²<http://sportsland.gr/%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BD-%CF%8C%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF/> (τελ. είσο.: 27.7.2016)

¹²³Το μάθημα των παραδοσιακών χορών, μπορεί να συνδυαστεί και με την εκμάθηση άλλων πολιτιστικών στοιχείων κάθε τόπου, όπως οι παραδοσιακές φορεσιές, τα παραδοσιακά μουσικά όργανα, ήθη κι έθιμα, κ.ά..

2.2.5 Οφέλη από τη συμμετοχή σε δραστηριότητες πολιτιστικού ενδιαφέροντος (παραδοσιακοί σύλλογοι, μαθήματα ιστορίας του πολιτισμού, λογοτεχνία, δημιουργική γραφή, κτλ)

Είναι γεγονός πως η Ελλάδα αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση, όσον αφορά την παράδοση. Υπάρχουν πολλές πληθυσμιακές ομάδες διαφορετικής που τις χαρακτηρίζει η τοπική τους προέλευση, και που διατηρούν τα δικά τους χαρακτηριστικά, όπως οι πόντιοι, οι μικρασιάτες, οι θρακιώτες, οι νησιώτες, οι βλάχοι, οι κρήτες, οι σαρακατσάνοι, κ.ά.. Έτσι, σε όλη την ελληνική επικράτεια, υπολογίζοντας ακόμα και τις πιο απομακρυσμένες περιοχές, λειτουργούν παραδοσιακοί σύλλογοι, όπου αναβιώνουν παραδοσιακά ήθη κι έθιμα, διδάσκονται παραδοσιακά όργανα και κυρίως παραδοσιακοί χοροί, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις διδάσκονται και τοπικές διάλεκτοι.

Η εγγραφή των παιδιών σε παραδοσιακούς συλλόγους προσφέρει πολλαπλά οφέλη, τόσο σε πνευματικό όσο και ψυχικό επίπεδο¹²⁴. Καταρχάς, συντελεί στην απόκτηση γνώσεων και μόρφωσης σχετικά με την ιδιαίτερη καταγωγή του κάθε παιδιού, αφού μέσω του συλλόγου τα παιδιά λαμβάνουν πληροφορίες για το ιστορικό παρελθόν των προγόνων τους, σε αρκετές περιπτώσεις δια ζώσης, αφού υπάρχουν ακόμα εν ζωή ηλικιωμένοι που διηγούνται ιστορίες του ιδιαίτερου τόπου καταγωγής.

Μέσα από την συμμετοχή σε δραστηριότητες πολιτιστικών συλλόγων, τα παιδιά καλλιεργούν τον σεβασμό στην παράδοση, ενώ παράλληλα δημιουργούν την προσωπική τους πολιτιστική ταυτότητα, νιώθοντας περήφανα για την ιδιαίτερη καταγωγή τους. Μαθαίνουν παραδοσιακούς χορούς, διδάσκονται και διατηρούν τα ιδιαίτερα ήθη κι έθιμα του τόπου τους, ακόμα και την τοπική κουζίνα . Επίσης, μαθαίνουν την προέλευση των παραδοσιακών φορεσιών και των μουσικών οργάνων, και σε ορισμένες περιπτώσεις μαθαίνουν και τον τρόπο κατασκευής τους. Έτσι, αποκομίζουν γνώσεις, οι οποίες θεμελιώνουν αξίες, που τόσο αμφισβητούνται στις μέρες μας, όπως ο σεβασμός στο ιστορικό παρελθόν, καθώς όπως λέει η λαϊκή ρήση «λαός χωρίς παράδοση δεν έχει μέλλον».

¹²⁴<http://www.lykelam.gr/nea/erevnes/296-to-paidi-kai-o-paradosiakos-xoros> (τελ. είσο.: 27.7.2016)

Βεβαίως, πέρα από την λαογραφική και πολιτιστική αξία, η εκμάθηση χορών συμβάλει στην καλή φυσική κατάσταση, καθώς αποτελεί μία άλλου τύπου άσκηση, στον συντονισμό κινήσεων, σώματος και άκρων και στην διατήρηση του εσωτερικού ρυθμού. Ακόμα, βοηθά τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν, να τονωθούν ψυχικά και να εκτονωθούν σωματικά, να συνεργαστούν ομαδικά για τον κοινό στόχο, όπως μια δημόσια παρουσίαση των χορών του συλλόγου σε κάποια τοπική εκδήλωση ή σε ένα φεστιβάλ¹²⁵.

¹²⁵<http://www.topoikaitropoi.gr/politistika/i-paradosiaki-chori-ke-ta-ofeli-tous-stin-anaptixi-ton-pedion/>
(τελ. είς.: 27.7.2016)

2.3 Περιπτώσεις διακρίσεων σε βάρος παιδιών, που δυσκολεύουν ή καταστούν απαγορευτική την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

Τα οφέλη της συμμετοχής παιδιών και νέων σε δραστηριότητες πολιτιστικού χαρακτήρα αναφέρθησαν παραπάνω, και όπως είδαμε είναι πολλαπλής φύσης. Δυστυχώς, όμως, παρά το γεγονός πως έχει σημειωθεί ραγδαία εξέλιξη σε επιστήμη και τεχνολογία, ο άνθρωπος δεν κατάφερε να απαλλαχθεί από στερεότυπα, προκαταλήψεις και ρατσιστικές διαθέσεις, που τον οδηγούν σε συμπεριφορές εις βάρος συνανθρώπων του. Όλα αυτά, λειτουργούν ως εμπόδιο στη ελεύθερη συμμετοχή παιδιών σε πολιτιστικές δραστηριότητες, μιας και οι συμπεριφορές αυτές έχουν αντίκτυπο και στις μικρές ηλικίες.

Είναι γεγονός πως η Ευρώπη σήμερα χαρακτηρίζεται από πολυφυλετική και εθνοτική διαφορετικότητα. Η ιδέα της «Ευρώπης φρούριο» που προωθούσε τον δυτικό πολιτισμό ως τον μοναδικό και κάλλιστο περιόριζε την σκέψη του παιδιού-μαθητή σε πολιτισμικά όρια και το παγίδευε σε φυλετικά και εθνοτικά στερεότυπα¹²⁶. Αποτέλεσμα αυτού είναι να διαιωνίζονται συμπεριφορές που θέλουν τον διαχωρισμό και παραγκωνισμό μαθητών που κατάγονται από άλλες χώρες, που προέρχονται από δυσχερές οικονομικό περιβάλλον, που παρουσιάζουν εμφανή ή μη σωματικά ή νοητικά προβλήματα, ακόμα και τον διαχωρισμό λόγω φύλου.

Η μεγαλύτερη, ίσως, πρόκληση είναι η εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος παιδιών όταν προέρχεται από τους ενήλικες και ιδιαίτερα από εκπαιδευτικούς, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται την ομαλή πορεία της καθημερινότητάς τους και κατ' επέκταση να αποκλείονται ή καθίσταται προβληματική η συμμετοχή τους σε δράσεις πολιτισμού. Αυτή η μορφή ρατσιστικής συμπεριφοράς, ο λεγόμενος «θεσμικός εκπαιδευτικός ρατσισμός», στοχοποιεί συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες μαθητών, όπως είναι οι αλλόθρησκοι, οι διαφορετικής καταγωγής, τα κορίτσια, παιδιά με ειδικές ανάγκες, κτλ.¹²⁷. Σε επίπεδο αναλυτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων σπάνια παρατηρείται ανοιχτά διάκριση εις βάρος των παραπάνω

¹²⁶MacedoDonaldo, GounariPanayota, *Η παγκοσμιοποίηση του ρατσισμού*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 310-311

¹²⁷Γκοτοβός Αθανάσιος Ε., *Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*, εκδ. ΓΓΛΕ (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης), Αθήνα, 1996, σελ. 63-67

κατηγοριών παιδιών, ανιχνεύεται όμως η ύπαρξη στερεοτυπικών σκέψεων και συγκαλυμμένες πρακτικές. Έτσι, μπορεί να υπάρξει συστηματική αγνόηση της διαφορετικής κουλτούρας ορισμένων μαθητών και ο αποκλεισμός τους από πολιτιστικές δράσεις στα πλαίσια του σχολείου, όπως πχ η μη συμμετοχή τους σε γιορτές ή η άρνηση αναφοράς στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κουλτούρας τους.

Παιδιά μεταναστών ή παιδιά που ανήκουν σε μειονότητες, επίσης αποκλείονται από τη συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δράσεις, καθώς υπερισχύει ένας άτυπος εθνοκεντρισμός και πολιτιστικός ρατσισμός¹²⁸ εις βάρος τους. Κάτι τέτοιο σημαίνει την ιεράρχηση πολιτισμών σε ανώτερους και κατώτερους, με συνέπεια παιδιά, μέλη των παραπάνω ομάδων, να θεωρούνται πως δεν είναι ικανά να λάβουν μέρος σε θεατρικές ή μουσικές παραστάσεις, πως δεν θα υπακούσουν σε κανόνες αθλητικών διοργανώσεων και πως δεν θα φέρουν εις πέρας μια εικαστική δημιουργία. Μια από τις συνηθέστερες κατηγορίες παιδιών που δέχεται αυτήν την αντιμετώπιση, είναι τα παιδιά ρομά, τα οποία αποδεδειγμένα ανήκουν στην μερίδα πληθυσμού που δέχεται τη μεγαλύτερη διακριτική συμπεριφορά παγκοσμίως¹²⁹. Δυστυχώς, δεν είναι λίγες οι φορές που όταν παίρνουν μέρος κυρίως σε κάποια συναυλία, η συμμετοχή τους δεν γίνεται με σκοπό να αντιμετωπιστούν οι διακριτικές συμπεριφορές εις βάρος τους, αλλά επιλέγονται με μία υποβόσκουσα διάθεση διακωμώδησης της έμφυτης κλίσης τους προς την μουσική.

Άλλη μια κατηγορία παιδιών που αποκλείεται από πολιτιστικές δράσεις είναι τα παιδιά με ειδικές ανάγκες. Αν και είναι πολύ ενθαρρυντικό το γεγονός πως τα τελευταία χρόνια ο τομέας της ειδικής αγωγής έχει παρουσιάσει μεγάλη άνοδο και εξέλιξη, με συνέπεια τα παιδιά ΑΜΕΑ να μπορούν να κοινωνικοποιηθούν ευκολότερα και να γίνονται αποδεκτά από το σύνολο της κοινωνίας, ενθαρρύνοντας την κάθε τους δραστηριότητα, υπάρχουν ακόμα περιπτώσεις που δυσχεραίνουν την συμμετοχή τους στα πολιτιστικά δρώμενα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (κεφάλαιο 2.2) η ιδιωτική πρωτοβουλία παίζει σημαντικότερο ρόλο στην προσπάθεια παιδιών με ειδικές ανάγκες να ζήσουν όσο πιο φυσιολογικά γίνεται, μετέχοντας σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, μια από αυτές και η συμμετοχή στον πολιτισμό. Έτσι, οργανισμοί, όμιλοι ή εταιρείες, όπως η “Ελληνική Εταιρεία Καλλιτεχνικών

¹²⁸Ο.π., σελ. 93-94

¹²⁹Ζάικου Ιωάννα, Διπλωματική Εργασία ΠΜΣ « Τα αθέατα εμπόδια στην πολιτική ένταξης των Ρομά: Αντίστροφος ρατσισμός και αυτογενοποίηση. Ο ρόλος της εκπαίδευσης», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015, σελ. 14

Προγραμμάτων για άτομα με Ειδικές Ανάγκες – VerySpecialArtsHellas¹³⁰», δίνει την ευκαιρία σε παιδιά ΑΜΕΑ να συμμετέχουν σε μια πληθώρα καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων.

Παρόλα αυτά η ελεύθερη συμμετοχή τους σε γενικότερο πλαίσιο παραμένει προβληματική. Μάλιστα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει ασχοληθεί με υποθέσεις παιδιών που έχουν πέσει θύματα διακριτικής συμπεριφοράς, όσον αφορά στη συμμετοχή τους σε κάποιας μορφής πολιτιστικής δραστηριότητας. Μία τέτοια υπόθεση είναι η «υπόθεση Çamκατά Τουρκίας¹³¹, ¹³²». Η υπόθεση αφορούσε την άρνηση εγγραφής μιας νεαρής στο Εθνικό Ωδείο της Κωνσταντινούπολης, επειδή ήταν τυφλή. Αν και η νεαρή είχε επιτύχει στις εισαγωγικές εξετάσεις του Ωδείου και πληρούσε όλες τις προϋποθέσεις για να φοιτήσει στη σχολή αυτή, οι υπεύθυνοι αρνήθηκαν να την εγγράψουν επικαλούμενοι την αναπηρία της. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η διάκριση λόγω αναπηρίας περιλάμβανε και την άρνηση της λήψης μέτρων εύλογης προσαρμογής για τη διευκόλυνση της πρόσβασης ατόμων με αναπηρίες στην εκπαίδευση. Αρνούμενες οι εθνικές αρχές την εγγραφή τηςÇam, χωρίς να εξετάσουν τη λήψη τέτοιων μέτρων, εμπόδισαν την μουσική της εκπαίδευση, χωρίς αντικειμενική και εύλογη αιτία, κατά παράβαση της σύμβασης. Εν τέλει, το ΕΔΔΑ έκρινε πως η Τουρκία πρέπει να καταβάλει 10.000 ευρώ στηνÇam , ως αποζημίωση για ηθική βλάβη.

Εκτός από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις, δεν πρέπει αν ξεχνάμε πως υπάρχουν κοινωνίες που συμπεριφέρονται διακριτικά στα παιδιά λόγω φύλου. Σε κοινωνίες, όπως αυτές του μουσουλμανικού κόσμου, δεν επιτρέπεται η παροχή ίσων ευκαιριών στην παιδεία ή σε οποιαδήποτε δραστηριότητα σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Η εκπαίδευση των κοριτσιών περιορίζεται σε θέματα που αφορούν στο ρόλο τους ως μελλοντικές σύζυγοι και μητέρες. Ενδεικτικά, αναφέρουμε το παράδειγμα της Ιορδανίας, όπου τα 12χρονα κορίτσια απομονώνονται από το κοινωνικό περιβάλλον, για την διατήρηση της αγνότητας και της καλής τους φήμης προς εύρεση ενός καλού συζύγου¹³³.

¹³⁰<http://www.vsahellas.gr/cms/> (τελ. είς.: 27.7.2016)

¹³¹http://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2016_02_193_ENG.pdf#Information%20Note%20193%20English.indd%3A.9460%3A790 (τελ. είς.: 27.7.2016)

¹³²<http://www.ddikastes.gr/?q=node%2F450> (τελ. είς.: 27.7.2016)

¹³³Καμπερίδου Ειρήνη, *Κοινωνικό φύλο, κοινωνικό κεφάλαιο, πολυπολιτισμικότητα και αθλητισμός*, εκδ. Τελέθριον, 2011, σελ. 116-117

Όσον αφορά τα δικαιώματα των κοριτσιών στην εκπαίδευση και όχι μόνο, είναι αξιοσημείωτη η προσπάθεια της βασίλισσας της Ιορδανίας, RaniaAlAbdullah, η οποία το 2008 ξεκίνησε την εκστρατεία «Το σχολείο μου». Η εκστρατεία αυτή έχει ως σκοπό να διασφαλιστεί η πρόσβαση όλων των παιδιών, τόσο αγοριών όσο και κοριτσιών, σε ασφαλείς, φωτεινές και κατάλληλα εξοπλισμένες αίθουσες διδασκαλίας. Επίσης, η βασίλισσα Rania με δική της ιστοσελίδα και κανάλι στο YouTube προσπαθεί να καταπολεμήσει τα στερεότυπα σχετικά με τον αραβικό κόσμο και τους μουσουλμάνους γενικότερα.¹³⁴

¹³⁴Ο.π., σελ. 118

2.4 Η συμβολή της συμμετοχής σε μουσικές και πολιτιστικές δραστηριότητες στην εξάλειψη των διακρίσεων

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, τα οφέλη που αποκομίζει ένα παιδί από οποιαδήποτε μορφή πολιτιστικής δραστηριότητας είναι πολλαπλά. Υπάρχει, όμως, και μια άλλη οπτική σε αυτές τις δραστηριότητες, και δεν είναι άλλη από την συμβολή στην εξάλειψη των διακρίσεων.

Οποσδήποτε, διακριτικές συμπεριφορές παρατηρούνται και όσο η καθημερινότητα γίνεται δυσκολότερη, το φαινόμενο αυτό θα εντείνεται, αν δεν γίνουν προσπάθειες καταπολέμησής του. Κρίνεται, λοιπόν, αναγκαίο η καταπολέμηση αυτή να ξεκινήσει από την διαπαιδαγώγηση των παιδιών σχετικά με το τι είναι διάκριση, μιας και η παιδική ηλικία είναι η περίοδος διαμόρφωσης του χαρακτήρα και των πιστεύω του ατόμου. Όμως, απλές συμβουλές και παρατηρήσεις δεν έχουν ουσιαστικό πρακτικό αντίκτυπο στην καθημερινή συμπεριφορά του παιδιού και γι' αυτόν τον λόγο θεωρείται αποτελεσματικότερος τρόπος όταν κάτι γίνεται βιωματικά. Έτσι, με την συμμετοχή του σε πολιτιστικές δραστηριότητες και με την συναναστροφή του με πολλούς και διαφορετικούς συνομήλικους του, διαπιστώνεται πως είναι ευκολότερο να έχουμε τα αποτελέσματα που θέλουμε, όσον αφορά στην καταπολέμηση και εξάλειψη διακριτικών συμπεριφορών.

Είναι κοινό μυστικό πως τα παλαιότερα χρόνια τα παιδιά με ειδικές ανάγκες κρύβονταν από την οικογένεια και το στενό τους περιβάλλον, καθώς αποτελούσαν μειονέκτημα ή και ντροπή. Σήμερα, η ειδική αγωγή έχει ανοίξει τον δρόμο της πλήρους αποδοχής τους από το κοινωνικό σύνολο, συμβάλλοντας στην εκπαιδευτική και επαγγελματική τους κατάρτιση, στην κοινωνικοποίησή τους και στην δημιουργία μιας όσο το δυνατόν φυσιολογικής ζωής. Η συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες αποδεικνύει πως τα παιδιά και νέοι ΑΜΕΑ είναι σε θέση να φέρουν εις πέρας καλλιτεχνικές δράσεις, όπως ένας θεατρικός ρόλος, η συμμετοχή στη συνοδεία ή εκτέλεση ενός μουσικού έργου, η δημιουργία ενός εικαστικού καλλιτεχνήματος, κ.ά. Κοιτώντας μαρτυρίες ατόμων ΑΜΕΑ διαπιστώνουμε το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει στην ζωή τους η ενασχόλησή τους με πολιτιστικές δραστηριότητες. Η Ελένη, ηθοποιός και μουσικός, εξηγεί πόσο σημαντική γι' αυτήν ήταν η μουσική όταν ήταν παιδί και παραδέχεται πως θα συνέχιζε το Γυμνάσιο αν αυτό ήταν μουσικό. Θέλει να διδάξει μουσική και θέατρο σε άλλα παιδιά, ασχολείται

με τον αθλητισμό, ενώ προετοιμάζεται να λάβει μέρος στην παράσταση «Κατά Φαντασία Ασθενής» με την θεατρική ομάδα των “VerySpecialArts-Hellas”^{135, 136}.

Μία άλλη πολύ σημαντική προσπάθεια στην εξάλειψη των διακρίσεων μέσα από μουσικές δραστηριότητες είναι αυτή μέσα από μη κερδοσκοπικές εταιρείες και οργανισμούς. Αξίζει να αναφερθεί η πολυπολιτισμική χορωδία «Polyphonica» στην Αθήνα¹³⁷. Η «Polyphonica» είναι μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, με έτος ίδρυσης το 2011 και πρώτη της δράση την σύσταση παιδικής πολυπολιτισμικής χορωδίας, στην οποία διδάσκουν καταρτισμένοι μουσικοί εθελοντικά. Η χορωδία, που ονομάζεται «Polyphonicanoices» απευθύνεται σε παιδιά και νέους ηλικίας 7-15 ετών, η συμμετοχή είναι δωρεάν και ασχέτως καταγωγής, γλώσσας ή θρησκείας, μιας και σκοπός της είναι η συμμετοχή των παιδιών χωρίς διακρίσεις. Πρόσφατα, το 2014 συστάθηκε και εργαστήρι παραδοσιακών και αφρικάνικων κρουστών, το «Polyphonicadrumsteam», με στόχο την επαφή των παιδιών με παιχνίδια και ρυθμούς της παγκόσμιας μουσικής παράδοσης.

2. 5 Συμπεράσματα 2^ο κεφαλαίου

Διαπιστώνουμε από όλα όσα προαναφέρθηκαν, ότι το παιδί έχει μόνο θετικά να αποκομίσει από την συμμετοχή του σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Η ανάπτυξη των διαφόρων ικανοτήτων και δεξιοτήτων του γίνεται γρηγορότερα, όπως και η γνωστική, σωματική, πνευματική, ηθική, γλωσσική και συναισθηματική του ανάπτυξη. Μέσω της συμμετοχής του σε πολιτιστικές δραστηριότητες καταφέρνει να αποδεσμευτεί από κοινωνικούς περιορισμούς και να καταφέρει να αποκτήσει αυτοέκφραση και αυτοκυριαρχία. Επίσης, το παιδί μαθαίνει να συνεργάζεται, να προσφέρει, να λειτουργεί μέσω άμιλλας και όχι ανταγωνισμού, καθώς και να αντιμετωπίζει δραστικότερα μαθησιακά ή ψυχολογικά προβλήματα που το απασχολούν. Οι Τέχνες και ο Αθλητισμός συντελούν στην ανεξαρτητοποίηση του παιδιού ως άτομο, στην εύρεση ενός εναλλακτικού τρόπου απόδοσης των όσων αισθάνεται, είτε πρόκειται για περίπτωση παιδιού που ανήκει σε συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού, είτε για ΑΜΕΑ, είτε για παιδί με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

¹³⁵<http://www.actionaid.gr/media/453155/ActionAid-AMEA-ekthesi-perilipsi-teliko.pdf> (τελ. είσο.: 7.8.2016)

¹³⁶ Για την «VerySpecialArtsHellas» έχει γίνει λόγος στο κεφάλαιο 2.1.2.4

¹³⁷<http://www.polyphonica.gr/el/content/profil> (τελ. είσο.: 7.8.2016)

Βεβαίως, η ενασχόληση με τον Πολιτισμό φέρνει το παιδί σε επαφή με άλλους πολιτισμούς και κουλτούρες, συνδράμοντας από την μία πλευρά στην κατανόηση και στον σεβασμό του διαφορετικού, και από την άλλη βοηθά στην συνειδητοποίηση της προσωπικής του πολιτισμικής ταυτότητας.

Η συμμετοχή του παιδιού σε μουσικές δραστηριότητες δεν του προσφέρει απλά την ευχαρίστηση ενός τραγουδιού ή της εκτέλεσης ενός μουσικού έργου, αλλά το υποβάλλει σε υψηλή πνευματική λειτουργία και επίσης συμβάλλει στην γνωριμία άλλων πολιτισμικών συνηθειών. Η μουσική, που θα έπρεπε να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαίδευσης, αναπτύσσει πνευματικά και σωματικά το παιδί, γεγονός που είναι αποδεκτό και από τον ιατρικό κόσμο. Του διδάσκει αυτοπειθαρχία, αλλά και συνεργασία με άλλους μέσα σε ένα μουσικό σύνολο προς έναν κοινό στόχο.

Ομοίως, από την συμμετοχή σε θεατρικές δραστηριότητες το παιδί συνειδητοποιεί την σημασία της ομαδικής εργασίας και της συνεργασίας μέσα σε κλίμα αλληλοσεβασμού και ίσων ευκαιριών για όλους τους συμμετέχοντες. Η καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικής σκέψης που προσφέρει η ενασχόληση με το θέατρο είναι εξίσου σημαντική με την αντιμετώπιση και εξάλειψη αρνητικών συναισθημάτων μέσω του θεάτρου, όπως άγχος, φόβος αρνητικών σχολίων και προσωπικής έκθεσης.

Η πνευματική ανάπτυξη και η έκφραση συναισθημάτων αποτυπώνεται και στην ενασχόληση με εικαστικές δραστηριότητες. Το παιδί μαθαίνει να οργανώνει την σκέψη του και να αποτυπώνει στο εικαστικό του έργο αυτό που έχει φανταστεί, ενώ παράλληλα βρίσκει μία διέξοδο από άγχη ή αρνητικά αισθήματα που το διακατέχουν.

Ανάλογη εκτόνωση, που συνδυάζει όμως και την σωματική του ανάπτυξη, αποκομίζει το παιδί από την συμμετοχή του σε αθλητικές δραστηριότητες. Μέσω του αθλητισμού το παιδί αποκτά τις βάσεις μιας υγιούς ενήλικης ζωής, ενώ αναπτύσσει ευγενή αισθήματα, όπως η άμιλλα και το αίσθημα δικαίου.

Επίσης, μέσω της συμμετοχής του σε δραστηριότητες που αφορούν την κατά τόπους παράδοση, αποκτά γνώσεις για το ιστορικό του παρελθόν, γεγονός που το φέρνει σε θέση να διαμορφώσει την προσωπική του πολιτιστική ταυτότητα, αλλά και

να συνειδητοποιήσει την πολυπλοκότητα του πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος που το περιβάλλει.

Δυστυχώς, παρά το γεγονός πως όλα τα παραπάνω οφέλη είναι γνωστά και αποδεκτά διεθνώς, οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και ο ρατσισμός υπερισχύουν, καταπατώντας το δικαίωμα του παιδιού στην συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Παιδιά που ανήκουν σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού αποκλείονται από τις προαναφερθείσες δραστηριότητες, εξαιτίας της καταγωγής τους, του χρώματός τους, του φύλου τους, της κατάστασής τους ή κάποιου άλλου χαρακτηριστικού τους. Ορισμένες περιπτώσεις έχουν απασχολήσει την διεθνή κοινότητα αλλά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Προς την αντιμετώπιση των διακρίσεων σε βάρος παιδιών όσον αφορά την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δραστηριότητες, αλλά και στην γενικότερη εξάλειψή τους, κρίνεται απαραίτητη η διαπαιδαγώγηση του παιδιού σχετικά με το τι είναι διάκριση, αλλά και η συναναστροφή με συνομηλίκους του σε διαφορετική κατάσταση από το ίδιο. Τέλος, εκστρατείες και δράσεις όπως η «Allequal-alldifferent», η «VerySpecialArts» και η «Polyphonica» πρέπει να στηριχθούν και προωθηθούν τόσο από σε τοπικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η πολιτική της ΕΕ σε σχέση με τον Πολιτισμό- Μουσικοί θεσμοί και προγράμματα

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά των διακρίσεων

3. 1 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τον Πολιτισμό

3.1.1 Η πορεία προς τη θεσμική κατοχύρωση του Πολιτισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Ευρώπη διαπίστωσε την ανάγκη διατήρησης και διαφύλαξης της ειρήνης στο χώρο της, της ελευθερίας και της κοινωνικής και οικονομικής της προόδου. Έτσι, συστάθηκε η ΕΚΑΧ και μετέπειτα ΕΟΚ. Στα πρώτα χρόνια η έννοια του Πολιτισμού απουσίαζε, όμως γρήγορα έγινε αντιληπτό πως στον διττό χαρακτήρα του ευρωπαϊκού χώρου και στην ενοποιητική διαδικασία της Ευρώπης, ο πολιτισμός αποτελεί συστατικό πολιτισμικής ενότητας και συνεργασίας των κρατών-μελών.

Είναι γεγονός πως οργανωμένες δράσεις σχετικά με τον Πολιτισμός άργησαν να πραγματοποιηθούν. Η Συνθήκη της Ρώμης αναφέρει στο προοίμιό της την ανάγκη ανύψωσης του βιοτικού επιπέδου των λαών, ενώ στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη κατοχυρώνεται το δικαίωμα των κρατών-μελών λήψης μέτρων προς διαφύλαξη έργων τέχνης και αρχαιοτήτων από παράνομο εμπόριο¹³⁸. Μόλις το 1974 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ψήφισμά του καλεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να αναλάβει δράσεις και πρωτοβουλίες για τον Πολιτισμό¹³⁹ και δύο χρόνια μετά, το 1976, έχουμε την σύσταση της «Ορχήστρας Νέων», που αργότερα, το 1994, ονομάστηκε «Ορχήστρα Νέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁴⁰». Επίσης, τέλη της δεκαετίας του '70, και συγκεκριμένα το 1977, δημιουργείται η Επιτροπή Πολιτισμού, Νεότητας, Παιδείας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, που ως και τις μέρες μας παίζει καθοριστικό ρόλο στην προβολή και προώθηση πολιτιστικών θεμάτων¹⁴¹.

Οι δράσεις για τον Πολιτισμό παραμένουν ακόμα σε δεύτερη μοίρα, ώσπου φτάνοντας στην δεκαετία του '80 όπου καθιερώνονται τα Συμβούλια Υπουργών Πολιτισμού, με το πρώτο Συμβούλιο να λαμβάνει χώρα μετά από πρωτοβουλία της Μελίνας Μερκούρη, Υπουργό Πολιτισμού Ελλάδας την εποχή εκείνη. Η καθιέρωση των Συμβουλίων Υπουργών Πολιτισμού αποτέλεσε την θεσμική αναγνώριση της

¹³⁸Χάντινγκτον, Σ.,Μακ Νηλ Γ., Γιανναράς, Χρ., Στοφορόπουλος Θ., Ζουράρις Κ. *ΗΣύγκρουση Ανατολής – Δύσης, και η πρόκληση Χάντινγκτον*, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα, 1998, σελ.31-38

¹³⁹Ο.π.σελ. 95

¹⁴⁰<http://www.europa.eu/origins/history/> (τελ. είσο.: 27.7.2016)

¹⁴¹Πρακτικά ημερίδας Εθνικού Καποδιστριακού Παν/μιου Αθηνών και Ιδρύματος Διεθνών Νομικών Μελετών, *Πολιτισμός- Ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτιστική κληρονομιά*, υπό την αιγίδα της UNESCO, 19.1.2011, εκδ. Σάκκουλα, 2012, σελ. 158.

πολιτιστικής δράσης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα¹⁴², και το 1988 συστήνεται και η Επιτροπή Πολιτιστικών Θεμάτων, κατόπιν ψηφίσματος του Συμβουλίου και των αρμόδιων πολιτιστικών θεμάτων, με κύριο στόχο την δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού πολιτιστικού χώρου, πολιτιστικής εκπαίδευσης, πρόσβαση σε πολιτιστικές πηγές και πολιτιστικό διάλογο με τρίτες χώρες¹⁴³. Επίσης, την δεκαετία αυτή καθιερώνεται ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης, με πρωτοβουλία της Μελίνας Μερκούρη, με την Αθήνα να είναι η πρώτη το 1985. Την ίδια χρονιά ιδρύεται και η «Ευρωπαϊκή Ορχήστρα Μπαρόκ Μουσικής» (EuropeanUnionBaroqueOrchestra), η οποία κάθε χρόνο ανανεώνει την σύνθεσή της κατόπιν ακροάσεων σε όλη την Ευρώπη¹⁴⁴, ενώ την πενταετία 1988-1992 ακολουθεί πρόγραμμα πολιτιστικής δράσης από την Επιτροπή, το οποίο στόχευε στην δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πολιτιστικού χώρου, με πρόσβαση σε πολιτιστικές πηγές και προώθηση της πολιτιστικής εκπαίδευσης και της ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας και βεβαίως δεν θα μπορούσε ένα τέτοιο πρόγραμμα να μην στοχεύει στον πολιτιστικό διάλογο της Ευρώπης με τον υπόλοιπο κόσμο¹⁴⁵. Ο κοινός πολιτιστικός χώρος συνεπάγεται και εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας πολιτιστικών αγαθών, υπηρεσιών και καλλιτεχνών, την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης όσων ασχολούνται και εργάζονται στον τομέα του Πολιτισμού, την ανάπτυξη στον τομέα της πολιτιστικής βιομηχανίας, του τουρισμού και της τεχνολογίας.

Παρά τις όποιες προσπάθειες που έγιναν, ο Πολιτισμός αποτελεί θεσμοθετημένη κοινοτική πολιτική από το 1992 με την Συνθήκη του Μάαστριχτ. Το Άρθρο 128 ΣυνθΕΚ, που τιτλοφορείται «Πολιτισμός», αποτελείται από πέντε παραγράφους, οι οποίες αναφέρονται στον πολιτισμό των κρατών-μελών και την κοινή πολιτιστική κληρονομιά των λαών της Ευρώπης. Επίσης, η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεσμεύεται να συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη των κρατών-μελών, να αναδειξεί την κοινή πολιτιστική κληρονομιά, και να ενθαρρύνει την πολιτιστική συνεργασία των λαών σεβόμενοι τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά, αναδεικνύοντας έτσι την ποικιλομορφία και την

¹⁴²Ο.π.

¹⁴³ Παπαγιάννης, Δονάτος, *Ο Πολιτισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το κοινοτικό κεκτημένο και οι νέες ρυθμίσεις*, εκδ. Σάκκουλα, σελ. 97-99

¹⁴⁴ <http://www.europa.eu/> (τελ. είσοδος: 8.8.2016)

¹⁴⁵ Μπαλασσά-Φλέγκα Ευφροσύνη, *Η Συμβολή της UNESCO και των άλλων Διεθνών Οργανισμών στη διαμόρφωση της Διαπολιτισμικής Διάστασης της Ελληνικής Παιδείας. Μέθοδοι και Προοπτικές.*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 141

πολυπολιτισμικότητα στους κόλπους της Ένωσης¹⁴⁶, κάτι που αναφέρεται ρητά και στην Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) στο άρθρο 128 §4. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας (2007) διατηρεί άρθρο για τον Πολιτισμό, το τροποποιημένο 151 §5, ενώ η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη ορίζει στο άρθρο 13 ότι η τέχνη και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες και με το άρθρο 22 πως η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία¹⁴⁷. Τέλος, στην Συνθήκη για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012) ορίζεται πως «η Ένωση έχει αρμοδιότητα να αναλαμβάνει δράσεις για να υποστηρίζει, να συντονίζει ή να συμπληρώνει τη δράση των κρατών-μελών (άρθρο 6) και έχουμε το άρθρο 167 (πρώην 151 ΣΕΚ) , με το οποίο «η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Η δράση της αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό είναι αναγκαίο, υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση τους στους εξής τομείς: βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές, καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα»¹⁴⁸.

Έτσι, λοιπόν, για δράσεις πολιτισμού προβλέπεται χορήγηση κοινοτικής βοήθειας, καθώς η Ένωση αναγνωρίζει πλέον πως ο Πολιτισμός αποτελεί βασικό και ουσιώδες στοιχείο σύνδεσης και δεσμών των λαών της¹⁴⁹ και υιοθετεί μεγάλα προγράμματα, τα οποία παρουσιάζονται στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο.

¹⁴⁶Τζόκας, Σπύρος, *Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης. Ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006, σελ. 136-139

¹⁴⁷ Πρακτικά ημερίδας Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και Ιδρύματος Νομικών Μελετών, υπό την αιγίδα της UNESCO, *Πολιτισμός – Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Πολιτιστική Κληρονομιά*, υπό την αιγίδα της UNESCO, Αθήνα 19.1.2011, εκδ. Σάκκουλα, 2012, σελ. 158-159

¹⁴⁸http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/4/10/03/index.tkl?lang=gr&all=1&s=1&e=10 (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁴⁹Κοντογεώργης, Γεώργιος Λ., *Η Ευρωπαϊκή Ιδέα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ελλάδα. Ιστορική διαδρομή-Σύγχρονη εποχή-Προοπτικές*, εκδ. Σιδέρη, Αθήνα 1995, σελ. 129-130

3.1.2. Οργανωμένες δράσεις και προγράμματα Πολιτισμού από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα μεγάλα προγράμματα που υιοθετεί η Ευρώπη για τον Πολιτισμό είναι το «Καλειδοσκόπιο»¹⁵⁰ (1996), το «Αριάδνη»¹⁵¹ (1997), το «Ραφαήλ»¹⁵² (1997), το «Πολιτισμός 2000» και η παράτασή του ως «Πολιτισμός 2007-2013»¹⁵³, το «Ευρώπη για τους πολίτες»¹⁵⁴ (2007-2013) και το «Δημιουργική Ευρώπη»¹⁵⁵ (2014-2020) καταδεικνύουν πως η ΕΕ στοχεύει στην ανάδειξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού καθώς και στο να δώσει στους πολίτες της την ευκαιρία για ενεργό συμμετοχή, αλληλόδραση και κατ' επέκταση την ευκαιρία να κατανοήσουν και να αποδεχτούν τη διαφορετικότητα του Ευρωπαίου συμπολίτη τους.

Το «Καλειδοσκόπιο» είχε ως σκοπό την διάδοση του πολιτισμού των ευρωπαϊκών λαών, την συνεργασία καλλιτεχνών και την απόκτηση γνώσης σχετικά με τα κοινά πολιτιστικά στοιχεία των λαών¹⁵⁶, το «Αριάδνη» προωθούσε και διέδιδε την ευρωπαϊκή λογοτεχνία και μετάφραση¹⁵⁷, ενώ το «Ραφαήλ» επικεντρωνόταν με την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς¹⁵⁸. Τα τρία αυτά προγράμματα θα ενωθούν το 2000 και θα αποτελέσουν το πρόγραμμα «Πολιτισμός», το οποίο έχει ως στόχο την διακρατική κινητικότητα των εργαζομένων στον τομέα του πολιτισμού, την ενθάρρυνση της διακρατικής κυκλοφορίας καλλιτεχνών, πολιτιστικών έργων και προϊόντων, καθώς και την ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου¹⁵⁹. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε κατόπιν παράτασης και κατά τα έτη 2007-2013.

Την περίοδο 2007-2013 εκτός από το «Πολιτισμός», υλοποιείται και το πρόγραμμα «Ευρώπη για τους πολίτες», το οποίο έχει ως στόχο να φέρει σε επαφή ανθρώπους από τοπικές κοινωνίες όλης της Ευρώπης, ώστε να ανταλλάξουν απόψεις και εμπειρίες, με σκοπό να οικοδομήσουν ένα μέλλον βασιζόμενο στον διάλογο, τον προβληματισμό και τη δράση, αλλά και μια Ευρώπη πιο ανοιχτή και προσιτή στον κόσμο, ενωμένη κάτω από το πλαίσιο της πολιτιστικής πολυμορφίας και

¹⁵⁰http://cordis.europa.eu/news/rcn/7078_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵¹ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-97-1057_en.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵² http://cordis.europa.eu/news/rcn/9322_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵³ http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29016_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁴ http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29015_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁶ http://cordis.europa.eu/news/rcn/7078_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-97-1057_en.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁸ http://cordis.europa.eu/news/rcn/9322_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁵⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29016_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

πολυπολιτισμικότητας, δίνοντας βαρύτητα σε δραστηριότητες με νευροεισαχθέντα κράτη-μέλη στην Ένωση¹⁶⁰.

Στις μέρες μας, και για την χρονική περίοδο 2014-2020, υλοποιείται το πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη», το οποίο είναι ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα και στοχεύει στην υποστήριξη όλων των κλάδων του Πολιτισμού¹⁶¹.

Μέσα στα πλαίσια των πολιτιστικών δραστηριοτήτων συμπεριλαμβάνονται και δράσεις υπό την αιγίδα του Προγράμματος “Erasmus+”, το οποίο πλέον δεν αναφέρεται μόνο σε φοιτητές, αλλά μπορούν να ενταχθούν σε αυτό και οργανισμοί, εκπαιδευτικά ιδρύματα, σχολεία, κ.ά, δίνοντας την δυνατότητα συνεργασίας, κινητικότητας, και συμμετοχής παιδιών και νέων σε πολιτιστικά και εκπαιδευτικά projects¹⁶².

Επίσης, ακόμα ένα Πρόγραμμα, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε πολιτιστικές δραστηριότητες είναι το «Νεολαία σε Δράση» (YouthinAction), το οποίο απευθύνεται σε παιδιά από 13 ετών ως ενήλικες ως 30 ετών, αλλά και σε οργανισμούς και φορείς με δραστηριότητα πάνω σε θέματα νεολαίας¹⁶³. Στοχεύει στο να εμπνεύσει τους νέους να γίνουν ενεργοί Ευρωπαίοι πολίτες, να αποκτήσουν το αίσθημα της ευρωπαϊκής ταυτότητας, και να επιδεικνύουν αλληλεγγύη και ανεκτικότητα μεταξύ τους, προς όφελος του μέλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Πρόγραμμα συμβάλλει στην ανάπτυξη συστημάτων υποστήριξης σχετικά με τις δραστηριότητες των νέων και προωθεί την συνεργασία στον τομέα της Νεολαίας¹⁶⁴.

Εκτός από τα προγράμματα που χρηματοδοτεί και υλοποιεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, έχει θεσπίσει από το 1991 τις «Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς» καθώς και διάφορα Βραβεία Πολιτισμού, όπως το Ευρωπαϊκό Βραβείο Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής «MiesvanderRohe¹⁶⁵» (1987), το Ευρωπαϊκό Βραβείο «Τουρισμού και Περιβάλλοντος» (1995), το Ευρωπαϊκό Βραβείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς «EuropaNostra¹⁶⁶», το Ευρωπαϊκό Βραβείο

¹⁶⁰http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29015_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁶¹http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁶²https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁶³Ενδεικτικά αναφέρουμε την παιδική-νεανική χορωδία του Ι.Ν. Αγίου Παντελεήμονος Καλαμαριάς, που συμμετέχει στο Πρόγραμμα “YouthinAction”.

¹⁶⁴http://eacea.ec.europa.eu/youth/index_en.php (τελ. είς.:8.8.2016)

¹⁶⁵http://ec.europa.eu/news/culture/110418_el.htm (τελ. είς.: 8.8.2016)

¹⁶⁶ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-398_el.htm (τελ. είς.: 8.8.2016)

«BorderBreakers¹⁶⁷» (2004) για νεοεμφανιζόμενους μουσικούς, τα Ευρωπαϊκά Βραβεία Νεότητας «Καρλομάγνος¹⁶⁸» (2008), που αποτελούν υποκατηγορία στα ήδη υπάρχοντα βραβεία «Καρλομάγνος», και το 2009 θεσπίζονται τα βραβεία λογοτεχνίας. Ακόμα, το 2008 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θεσπίζει ένα ιδιαίτερο βραβείο, το Βραβείο του «Ευρωπαίου Πολίτη», που απονέμεται κάθε χρόνο «και επιβραβεύει δραστηριότητες ή δράσεις πολιτών, ομάδων, σωματείων ή οργανώσεων που προάγουν την κοινωνική συνοχή και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των πολιτών των κρατών μελών ή διευκολύνουν τη διασυνοριακή ή διεθνική συνεργασία εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή συμβάλλουν στην ενίσχυση του ευρωπαϊκού πνεύματος ή εκφράζουν τις αξίες που απορρέουν από το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁶⁹»

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το 2007 έχουμε την πρώτη ουσιαστικής σημασίας πρωτοβουλία στον τομέα του αθλητισμού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τη Λευκή Βίβλο (11.7.2007) προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή Περιφερειών και της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής αναλαμβάνει την πρώτη μεγάλης κλίμακας πρωτοβουλίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ορίζοντας στρατηγικές κατευθύνσεις για τον ρόλο και τη θέση του αθλητισμού στην Ένωση, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Στόχος της Επιτροπής είναι η εξασφάλιση νομικής σαφήνειας στην εφαρμογή του κοινοτικού κεκτημένου στον αθλητικό τομέα καθώς και την αποδοχή και διάσταση του κλάδου αυτού στις πολιτικές κατά τον ίδιο τρόπο από όλα τα μέλη¹⁷⁰.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ο μεγαλύτερος οργανισμός που εκπροσωπεί τον πολιτιστικό τομέα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, «CultureActionEurope», ο οποίος συστάθηκε το 1992 και έχει άμεση πρόσβαση στους φορείς λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τον Πολιτισμό, και αναγνωρίζεται ευρέως ως μια μοναδική πηγή πολιτιστικής τεχνογνωσίας σχετικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την πολιτιστική της πολιτική. Τα θεσμικά όργανα της Ένωσης αναγνωρίζουν τον

¹⁶⁷http://www.gesund-geniessen.ch/include/wiki_quote.php?thema=European_Border_Breakers_Award&level=1 (τελ. είς.: 8.8.2016)

¹⁶⁸<http://www.charlemagneyouthprize.eu/view/en/index.html> (τελ. είς.: 8.8.2016)

¹⁶⁹ <http://dimartblog.com/2014/12/12/european-citizen-prize/> (τελ. είς.: 8.8.2016)

¹⁷⁰http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/sport/l35010_el.htm (τελ. είς.: 8.8.2016)

οργανισμό ως τον πρώτο φορέα που θα κληθεί για να αποδώσει τεκμηριωμένη άποψη σε πολιτιστικά θέματα και πολιτικές στην Ευρώπη¹⁷¹.

3.2 Ευρωπαϊκοί μουσικοί θεσμοί και αντίστοιχα προγράμματα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, διαπιστώνοντας τη σημασία που διαδραματίζει ο Πολιτισμός στο εσωτερικό της, τόσο για τη διαφύλαξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των εθνών που την απαρτίζουν, αλλά και για την παράλληλη σύσφιξη των εσωτερικών δεσμών των λαών της, έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στα πολιτιστικά προγράμματα, και όσον αφορά σε προγράμματα και δράσεις με επίκεντρο τη μουσική, την οποία μελετούμε στην παρούσα εργασία.

3.2.1 «Ορχήστρα Νέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (EuropeanUnionYouthOrchestra)

Το 1974 υπήρχε η πρόταση για την ίδρυση μιας Ορχήστρας Νέων, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δύο χρόνια μετά η ορχήστρα ιδρύεται από τους Joyκαι LionelBryer και το 1994 μετονομάζεται σε «Ορχήστρα Νέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (EuropeanUnionYouthOrchestra), αποτελώντας έναν Πολιτιστικό Πρεσβευτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για σχεδόν σαράντα χρόνια¹⁷². Δικαίωμα συμμετοχής έχουν νέοι υπήκοοι ενός κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ηλικίας 16-26 ετών, ενώ στις κατά τόπους ακροάσεις, όπως στην Ελλάδα, η οποία συμμετέχει στην Ορχήστρα από το 1981¹⁷³, δικαίωμα συμμετοχής έχουν νέοι από την ηλικία των 14 ετών¹⁷⁴.

Ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, MartinSchultz, είναι επίτιμος πρόεδρος της Ορχήστρας, ενώ η Ορχήστρα έχει ως επίτιμους χορηγούς τους

¹⁷¹<http://cultureactioneurope.org/> (τελ. είς.: 18.8.2016)

¹⁷²<http://www.euyo.eu/us/origins/history/> (τελ. είς.: 13.7.2016)

¹⁷³<http://www.tch.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=3&tcheid=1420> (τελ. είς.: 13.7.2016)

και http://www.yppo.gr/3/g32.jsp?obj_id=59152 (τελ. είς.: 13.7.2016)

¹⁷⁴Ο.π.

αρχηγούς όλων των κρατών-μελών της Ένωσης, τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τον Πρόεδρο του Κοινοβουλίου¹⁷⁵.

Η σημασία που δόθηκε στην Ορχήστρα αυτή διαφαίνεται από τα πρόσωπα που αποτέλεσαν τους διευθυντές της · ιδρυτικός διευθυντής της υπήρξε ο κορυφαίος μουσικός Claudio Abbado, ενώ ακολούθησαν οι Vladimir Ashkenazy και Laureate Bernard Haitink, ο οποίος είναι ο νυν μαέστρος της με αρχιμαέστρο τον Vasily Petrenko. Επίσης, η Ορχήστρα έχει υπάξει υπό την μπαγκέτα των μεγαλύτερων ονομάτων στο κλασικό μουσικό στερέωμα, όπως ο Herbert von Karajan, Daniel Barenboim, Leonard Bernstein, Sir Colin Davis, Sviatoslav Rostropovich και έχει συμπράξει με τις μεγαλύτερες ορχήστρες του κόσμου, όπως η London Symphony Orchestra, η Berliner Philharmoniker, η Boston Symphony Orchestra, και η Royal Concertgebouw Orchestra. Ακόμα, έχει συνεργαστεί με διεθνούς φήμης σολίστες, όπως η Anne-Sophie Mutter και έχει περιοδεύσει σε όλον τον κόσμο^{176, 177}. Μάλιστα, η εφημερίδα “Guardian” έγραψε το 2015 πως πρόκειται για μια ορχήστρα με εξαιρετικές δυνατότητες, που προσφέρει ένα συναρπαστικό μουσικό αποτέλεσμα, και αποτελεί την γέφυρα της νέας γενιάς αρίστων μουσικών προς τον επαγγελματικό κόσμο της μουσικής¹⁷⁸.

Αναμφισβήτητα, η συμμετοχή νέων σε μια τέτοια ορχήστρα, με ένα τόσο εντυπωσιακό βιογραφικό και τόσο έντονη δραστηριότητα, συνεπάγεται την αποκόμιση πολλών οφελών. Η Ορχήστρα δίνει κάθε χρόνο την ευκαιρία σε νέους μουσικούς, και στην περίπτωση που μας ενδιαφέρει σε παιδιά από 16 κι άλλοτε από 14 ετών, να συνυπάρξουν με μεγαλύτερους, νέους σε ηλικία μουσικούς, να εργαστούν μαζί τους, να κοινωνικοποιηθούν, να αναπτύξουν μεταξύ τους φιλίες, ασχέτως καταγωγής, εθνικότητας, χρώματος και πεποιθήσεων και να συμπράξουν με μεγάλες προσωπικότητες προς έναν κοινό στόχο, την ανάδειξη των πολιτιστικών πτυχών της Ευρώπης και την προώθησή της στην παγκόσμια κουλτούρα¹⁷⁹. Έτσι, αναδεικνύονται τα υψηλά ιδανικά που αντιπροσωπεύουν το εγχείρημα της

¹⁷⁵<http://www.euyo.eu/us/origins/history/> (τελ. είσο.: 13.7.2016)

¹⁷⁶ Ο.π.

¹⁷⁷ Η Ορχήστρα έχει εμφανιστεί πολλές φορές στη χώρα μας. Τον περασμένο χρόνο, πραγματοποίησε συναυλία στο Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης στις 18.4.2015, συμπράττοντας με την Ορχήστρα Νέων Μεγάρου Μουσικής Θεσσαλονίκης. Πρωτύτερα έδωσε δύο υπαίθριες συναυλίες στη Θεσσαλονίκη στο Καπάνι (16.4.2015) και στην Πλατεία Αριστοτέλους (13.7.2016). (<http://www.tch.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=3&tcheid=1464>, τελ. είσο.: 13.7.2016)

¹⁷⁸<http://www.euyo.eu/us/origins/history/> (τελ. είσο.: 13.7.2016)

¹⁷⁹ Ο.π.

Ευρωπαϊκής Ένωσης, και τα μέλη της Ορχήστρας λειτουργούν ως πολιτιστικοί της πρέσβεις. Παράλληλα, παρέχονται στους νέους οι γνώσεις και αναπτύσσονται οι ικανότητες και δεξιότητές τους, συντελώντας έτσι στην μελλοντική τους μουσική σταδιοδρομία και απασχόληση.

Βεβαίως, η συμμετοχή στην «Ορχήστρα Νέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» βοηθά στην διάδοση και βελτίωση της πολιτιστικής δραστηριότητας τόσο σε τοπικό, εθνικό επίπεδο, όσο και πανευρωπαϊκά, αφού ενισχύεται η πολιτιστική δράση και προωθείται η άυλη πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου και της Ευρώπης γενικότερα.

Δυστυχώς, πρόσφατα ανακοινώθηκε πως η Επιτροπή θα σταματήσει από την 1^η Σεπτεμβρίου 2016 την χρηματοδότηση της Ορχήστρας, κάτι το οποίο σημαίνει και το τέλος της ύπαρξής της. Ωστόσο, στις 31 Μαΐου, ο Πρόεδρος της Επιτροπής, *Jean-Claude Juncker*, *ανήγγειλε την σύσταση τριών Επιτρόπων με σκοπό την εύρεση των απαραίτητων κονδυλίων για την συνέχιση της χρηματοδότησης της Ορχήστρας*¹⁸⁰.

3.2.2 "European Union Music School (EMU)"

Η Ευρωπαϊκή Ένωση Μουσικών Σχολών είναι ένας μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός, που αποτελεί μια υπερεθνική πλατφόρμα που συγκροτείται από κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μη. Ιδρύθηκε το 1973 στο Saarbrücken της Γερμανίας και ως τις μέρες μας, τα μέλη των εθνικών μουσικών ενώσεων που αποτελούν την EMU ανέρχονται στα 24, κάνοντάς την αντιπρόσωπο 6.000 μουσικών σχολείων, 4.000.000 μαθητών και 150.000 εκπαιδευτικών¹⁸¹.

Η EMU έχει αποκτήσει την ιδιότητα του μουσικού συμβούλου στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ενώ είναι μέλος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Μουσικής και του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσικής.

Οι μουσικές σχολές στην Ευρώπη είναι ιδρύματα αφιερωμένα στην μουσική εκπαίδευση και τον μουσικό προσανατολισμό, και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος τους ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού συστήματος. Σε αυτές φοιτούν παιδιά και νέοι, ακόμα και ενήλικες, επιτρέποντας τους την συμμετοχή σε μουσικές δραστηριότητες, από το επίπεδο της ψυχαγωγικής ενασχόλησης ως τις ανώτερες επαγγελματικές μουσικές

¹⁸⁰Ο.π.

¹⁸¹<http://www.musicschoolunion.eu/> (τελ. είς.: 21.8.2016)

σπουδές. Επίσης, αρκετές μουσικές σχολές συνεργάζονται με σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Οι εθνικές ενώσεις μουσικών σχολών που συνδέονται με την EMU αναγνωρίζουν την υποχρέωσή τους να εργάζονται προς όφελος του κοινού ενδιαφέροντος και συμφέροντος, έχοντας ως καθήκον να πάρουν δημόσια χρηματοδότηση, και να εξασφαλίσουν τα κατάλληλα πρότυπα για την ανάπτυξη των υποδομών που υποστηρίζουν το μουσικό τους έργο, όπως η εξέλιξη των προγραμμάτων σπουδών, η οργανωτική βοήθεια, η εξέταση των προσόντων του διδακτικού προσωπικού, δημόσιες εμφανίσεις παρουσίασης του έργου τους, κ.ά.

Στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης Μουσικών Σχολών είναι η προώθηση της μουσικής παιδείας, η συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών σε θέματα που αφορούν τις μουσικές σχολές, η ανταλλαγή μαθητών και η κινητικότητα χορωδιών, ορχηστρών και μουσικών συνόλων, ενθαρρύνοντας παράλληλα ακόμα και την ερασιτεχνική ενασχόληση με το αντικείμενο Ταυτόχρονα, μέλημά της είναι η ανύψωση του ενδιαφέροντος για την μουσική εκπαίδευση από πλευράς αρμόδιων αρχών και του κοινού και η συμβολή της στην δημιουργία και ανάπτυξη διακρατικών μουσικών σχολών. Βεβαίως, φροντίζει για την τακτική επαφή της με διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNESCO, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής, κ.ά.¹⁸².

Η ως τώρα δραστηριότητά της έχει να επιδείξει συνέδρια, σεμινάρια μουσικά φεστιβάλ και ποικίλες μουσικές δραστηριότητες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Μάλιστα, στο συνέδριο που έγινε στο Λουξεμβούργο το 2015, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Μουσικού Συμβουλίου, IanSmith, εισηγήθηκε για το δικαίωμα του παιδιού στη μουσική, κάνοντας λόγο για τα «5 μουσικά δικαιώματα», τα οποία είναι το δικαίωμα μουσικής έκφρασης για όλους, το δικαίωμα στη μουσική παιδεία, το δικαίωμα στη μουσική συμμετοχή, το δικαίωμα της μουσικής αναγνώρισης και το δικαίωμα στις ευκαιρίες για μουσικούς καλλιτέχνες.¹⁸³

Η EMU κατά τα έτη 2007-2013 χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του προγράμματος «Πολιτισμός», ενώ έχει χρηματοδοτηθεί για διάφορα

¹⁸²Σχετικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση υπάρχει η «Ευρωπαϊκή Ένωση Ωδείων, Μουσικών Ακαδημιών και Μουσικών Σχολών» (AssociationEuropéenedesConservatoires, AcadémiesdeMusiqueetMusikhochschulen).

¹⁸³<http://www.musicschoolunion.eu/> (τελ. είσο.: 21.8.2016)

projects από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και από ιδιωτικούς φορείς.

3.2.3 «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής» (European Music Council)

Το 1949 ιδρύθηκε το Διεθνές Συμβούλιο Μουσικής, ως μη κυβερνητικός οργανισμός για θέματα μουσικής,, κατόπιν αιτήματος του Γενικού Διευθυντή της UNESCO. Το 1972 συστάθηκε η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Ομάδα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσικής και της UNESCO και το 1992 έχουμε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής (EMC), με έδρα το Aarau της Ελβετίας. Σήμερα, εδρεύει στη Βόννη της Γερμανίας και υπόκειται στη γερμανική νομοθεσία ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός¹⁸⁴.

Το EMC έχει ως στόχο την προώθηση της μουσικής ποικιλομορφίας και την υποστήριξη της μουσικής ανάπτυξης στην Ευρώπη, παρέχει στρατηγικές πληροφορίες σχετικά με την μουσική εκπαίδευση, συμβάλλει στην διευκόλυνση ανταλλαγών και προωθεί την συνεργασία μεταξύ των διαφορετικών μουσικών πολιτισμών της Ευρώπης προς όφελός της. Προς την πραγματοποίηση όλων αυτών προωθεί το Πρόγραμμα «Πολλές Μουσικές Δραστηριότητες» (ManyMusicsActionProgramme).

Ακόμα, συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNESCO, ενώ κατέχει τον ρόλο συμβούλου στην χάραξη πολιτικών στον τομέα της μουσικής και είναι σε θέση να συμμετέχει στις διαδικασίες αλλαγών των πολιτικών σε θέματα μουσικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, αλλά και σε εθνικό επίπεδο, μέσω των κυβερνήσεων και διαφόρων μουσικών κοινοτήτων.

Το EMC διακηρύσσει τα «5 μουσικά δικαιώματα», που αφορούν πρωτίστως τα παιδιά και είναι (i) το δικαίωμα στην έκφραση μέσω της μουσικής υπό πλήρη ελευθερία, (ii) η απόκτηση μουσικών γνώσεων και ικανοτήτων, (iii) η πρόσβαση σε μουσικές δραστηριότητες, η συμμετοχή, η ακρόαση, η δημιουργία και η σχετική

¹⁸⁴<http://www.emc-imc.org/> (τελ. είς.: 21.8.2016)

πληροφόρηση, (iv) η ανάπτυξη καλλιτεχνικής δημιουργίας και επικοινωνίας και (v) η αναγνώριση του καλλιτεχνικού έργου¹⁸⁵.

Η δραστηριότητα του Συμβουλίου περιλαμβάνει σεμινάρια, την διοργάνωση ευρωπαϊκών φόρουμς για την μουσική και την μουσική εκπαίδευση, εργαστήρια (workshops) και εκπαιδευτικά προγράμματα ανταλλαγής σε όλη την Ευρώπη.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη».

3.2.4“Big Bang Festival- Adventurous Music Festival for a Young Audience”

Το “BigBangFestival” είναι ένα μουσικό φεστιβάλ, για νέους και παιδιά, που φέρνει το νεανικό κοινό σε επαφή με ένα πολύμορφο μουσικό γεγονός.

Στόχος του Φεστιβάλ είναι η πρόσβαση και η συμμετοχή των παιδιών σε μουσικές δραστηριότητες και η παρουσίαση και υπεράσπιση του μουσικού πλούτου. Χάρη στο φεστιβάλ αυτό μουσικοί διαφορετικών ειδών και στυλ παρουσιάζουν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τη μουσική τους στα παιδιά, τα οποία όχι μόνο παρακολουθούν συναυλίες, αλλά συμμετέχουν και σε παράλληλα εργαστήρια (workshops)¹⁸⁶. Έτσι, κάθε επαγγελματίας μουσικός ανοίγει διάλογο με νεαρούς μουσικούς τραγουδιστές ή εκτελεστές οργάνων και μοιράζεται την σκηνή μαζί τους, γεγονός που αποτελεί σημαντικότερη εμπειρία για τα παιδιά και τους νέους.

Το Φεστιβάλ βασίστηκε στο παιδικό μουσικό φεστιβάλ “Oorsmeer”, που ιδρύθηκε το 1995 από τον Walter van Looy, ο οποίος δημιούργησε μια σύγχρονη καλλιτεχνική πλατφόρμα ειδικά για παιδιά, στα οποία η σύγχρονες μουσικές τάσεις βρίσκουν αντίκτυπο. Το Φεστιβάλ στέφθηκε με επιτυχία ήδη από την πρώτη του διεξαγωγή στη Γάνδη, και τώρα διοργανώνεται σε διάφορες πόλεις της Ευρώπης, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διαφόρων πολιτιστικών φορέων ανά την Ευρώπη. Το Φεστιβάλ υποστηρίζεται από το Πρόγραμμα «Δημιουργική Ευρώπη» και τον Μάιο του 2016 διεξήχθη στην Αθήνα.

¹⁸⁵Ο.π.

¹⁸⁶<http://www.bigbangfestival.eu/> ((τελ. είσο.: 20.8.2016)

3.2.5 “European Music Portfolio - Comenius Multilateral: A Creative Way into Languages”

Το 2010-2012 υλοποιήθηκε το πρόγραμμα “European Music Portfolio - Comenius Multilateral: A Creative Way into Languages”, το οποίο στόχευε στην εκμάθηση ξένων γλωσσών μέσω δημιουργικών τρόπων, όπως η ενσωμάτωση των μουσικών δραστηριοτήτων στην εκμάθηση ξένων γλωσσών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, επιτυγχάνεται όχι μόνο ο προφανής στόχος της διδασκαλίας της ξένης γλώσσας και της δεξιότητας στην μουσική, αλλά ταυτόχρονα καλλιεργείται η αυτοπεποίθηση, η αυτοέκφραση και βεβαίως ενθαρρύνεται η διαπολιτισμικότητα. Βεβαίως, στο πρόγραμμα αυτό λαμβάνονται σοβαρά υπόψη έρευνες που αποδεικνύουν τον συσχετισμό της δραστηριότητας του εγκεφάλου σε σχέση με την μουσική και την εκμάθηση γλωσσών, καθώς και την προδιάθεση των παιδιών προς αυτήν. Ακόμα, το πρόγραμμα βασίστηκε και σε έρευνες, όπου διαπιστώνεται η άμεση σχέση της μουσικότητας με την εκμάθηση μιας γλώσσας. Τα παιδιά, στο στάδιο ανάπτυξης των γλωσσικών τους ικανοτήτων, επικοινωνούν με μια ιδιαίτερη μουσική γλώσσα, παράγοντας διαφόρους ήχους, μελωδικά μοτίβα και στοιχεία που μπορούν να χαρακτηριστούν ως ιδιότυπη μουσική προ-λεκτική επικοινωνία¹⁸⁷.

Στόχοι του προγράμματος «Ευρωπαϊκό μουσικό πορτφόλιο- Ένας δημιουργικός τρόπος στις γλώσσες» είναι η υποστήριξη της μάθησης μέσω της μουσικής κατάρτισης και των μουσικών δραστηριοτήτων, η κινητοποίηση των μαθητών προς την εκμάθηση ξένων γλωσσών και την ανάπτυξη των μουσικών τους ικανοτήτων, ενώ παράλληλα εξερευνά την μουσική πολυμορφία του ευρωπαϊκού χώρου, ενσωματώνει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών μέσω καινοτόμων δράσεων, και βεβαίως προσφέρεται η ευκαιρία σε παιδιά, νέους, αλλά και στους εκπαιδευτές τους να γνωρίσουν και άλλες ευρωπαϊκές κουλτούρες και πολιτισμούς, συμβάλλοντας έτσι στην καταπολέμηση των διακρίσεων και των ρατσιστικών συμπεριφορών¹⁸⁸.

3.3 Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά των διακρίσεων

¹⁸⁷<http://emportfolio.eu/emp/> (τελ. είς.: 20.8.2016)

¹⁸⁸Ο.π.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα μπορούσε να μην αγωνιστεί κατά των διακρίσεων και του ρατσισμού, μιας και πρόκειται για μια συνένωση κρατών που πρεσβεύει την δημοκρατία, τον σεβασμό στην διαφορετικότητα, προάγει την αλληλεγγύη, την ανοχή και την κατανόηση, μέσα στο πολυπολιτισμικό της μωσαϊκό.

Αρχικά, όταν η Ένωση ήταν ακόμα Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, η νομοθεσία της απαγόρευε τις διακρίσεις στον εργασιακό τομέα λόγω φύλου, και αυτό έγινε κυρίως προς προστασία των γυναικών και των χαμηλότερων εργασιακών τους αποδοχών ή των γυναικών σε εγκυμονούσα κατάσταση.

Κατά την δεκαετία του 1990 και υπό την πίεση του φόβου της εμφάνισης ακραίων εθνικιστικών συμπεριφορών σε ορισμένα κράτη-μέλη, η Ένωση προχώρησε στην τροποποίηση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εκχωρώντας της νομοθετικές αρμοδιότητες σε θέματα διακρίσεων λόγω φυλής, φύλου, εθνικής καταγωγής, γενετήσιου προσανατολισμού, θρησκείας ή οποιασδήποτε πεποίθησης, αναπηρίας και ηλικίας¹⁸⁹.

Μετά την Συνθήκη του Άμστερνταμ, η Ένωση απέκτησε νέες εξουσίες για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, πεποιθήσεων, ηλικίας, αναπηρίας και σεξουαλικού προσανατολισμού και εκδίδει το 2000 Οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση¹⁹⁰ και Οδηγία για την φυλετική ισότητα¹⁹¹. Η πρώτη απαγορεύει κάθε είδους άμεσης διάκρισης, λόγω κάποιου ιδιαίτερου χαρακτηριστικού, αλλά και έμμεσης διάκρισης ή παρενόχλησης, ενώ η δεύτερη απαγορεύει κάθε διάκριση στην απασχόληση, στην πρόσβαση πρόνοιας, κοινωνικής ασφάλισης και αγαθών λόγω φυλετικής ή εθνικής καταγωγής. Αργότερα, έχουμε την Οδηγία για την ισότητα των φύλων στην απασχόληση (2004)¹⁹² και το 2008 την Απόφαση-Πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας έσω του ποινικού δικαίου¹⁹³ και την Ανακοίνωση σχετικά την προστασία των αναπήρων από διακριτική μεταχείριση σε

¹⁸⁹https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_EL.pdf(τελ. είς.: 20.8.2016)

¹⁹⁰<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3Ac10823> (τελ. είς.: 20.8.2016)

¹⁹¹<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:el:HTML>(τελ. είς.: 20.8.2016)

¹⁹²<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3Ac10940>(τελ. είς.: 20.8.2016)

¹⁹³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3A133178>(τελ. είς.: 20.8.2016)

θέματα απασχόλησης, κοινωνικής ένταξης, σύνταξης, υγείας, περίθαλψης, μεταφορών και τηλεπικοινωνιών¹⁹⁴.

Η Αντιπρόεδρος και Επίτροπος Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βίβιαν Ρέντινγκ δήλωσε πως «η αρχή της ίσης μεταχείρισης είναι μια από τις θεμελιώδεις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλοι είμαστε ίσοι ενώπιον του νόμου και όλοι έχουμε το δικαίωμα να ζούμε τη ζωή μας χωρίς να υφιστάμεθα διακρίσεις. Χάρη στους κανόνες της ΕΕ κατά των διακρίσεων και στις δράσεις που έχει αναλάβει η Επιτροπή για την εφαρμογή τους, οι πολίτες μπορούν να υπολογίζουν στα δικαιώματα αυτά και στα 28 κράτη μέλη. Η πρόκληση έγκειται τώρα στο να διασφαλίσουμε την εφαρμογή των δικαιωμάτων αυτών στην πράξη – ώστε οι πολίτες να γνωρίζουν πού να στραφούν για βοήθεια αλλά και να έχουν πρόσβαση στη δικαιοσύνη¹⁹⁵». Όμως παρατηρούμε, πως οι Οδηγίες της Ένωσης εστιάζουν κυρίως στην διάκριση στον τομέα της απασχόλησης και από την πλευρά τους οι εθνικές αρχές δεν είναι σε θέση ακόμα να παρέχουν αποτελεσματική και ουσιαστική προστασία στα θύματα διακρίσεων.

Στον αγώνα, λοιπόν, κατά των διακρίσεων καταβάλλονται προσπάθειες μέσα από την υιοθέτηση προγραμμάτων και δράσεων για την ευαισθητοποίηση και καταπολέμηση των διακρίσεων κάθε μορφής με την χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Επιτροπή λαμβάνει μέτρα με στόχο την βελτίωση της γνώσης σχετικά με τις διακρίσεις, δηλαδή φροντίζει ώστε με τις ανάλογες δράσεις που προωθεί οι πολίτες της Ένωσης να ευαισθητοποιηθούν και να γνωρίσουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, αλλά και να μάθουν τα οφέλη της ποικιλομορφίας. Επίσης, η Επιτροπή υποστηρίζει την χάραξη πολιτικών ισότητας και ανταλλαγής ορθών πρακτικών τόσο μεταξύ των κρατών-μελών όσο και σε εθνικό επίπεδο. Ακόμα, προωθεί την ποικιλομορφία και πολυπολιτισμικότητα στον επιχειρηματικό τομέα και συνδράμει στην προσπάθεια φορέων ισότητας, κοινωνικών εταίρων και ΜΚΟ να ευαισθητοποιήσουν τους πολίτες σχετικά με την καταπολέμηση και εξάλειψη των διακρίσεων¹⁹⁶.

Τέλος, η Επιτροπή υποστηρίζει εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες κατά των διακρίσεων με στόχο την επίτευξη της πραγματικής

¹⁹⁴ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/law/index_en.htm (τελ. είσο.: 20.8.2016)

¹⁹⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-27_el.htm (τελ. είσο.: 20.8.2016)

¹⁹⁶ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/index_el.htm (τελ. είσο.: 20.8.2016)

αλλαγής και συμβολής στην καταπολέμηση και εξάλειψη των διακρίσεων¹⁹⁷, καθώς επίσης υποστηρίζει την ίση μεταχείριση των Ρομά, που αποτελούν την μεγαλύτερη εθνοτική μειονότητα στον ευρωπαϊκό χώρο.

Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της αναγνωρίζοντας την σημασία και τον αντίκτυπο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη λειτουργία της, θέσπισε το 2000 τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο Χάρτης βασίστηκε στα δικαιώματα που αναγνωρίζει η ΕΣΔΑ, την οποία έχουν υπογράψει όλα τα κράτη-μέλη της Ένωσης, και στις Οικουμενικές Συνθήκες των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Αν και ο Χάρτης αρχικά δεν είχε δεσμευτική ισχύ, η Επιτροπή είχε δηλώσει πως θα τον λαμβάνει υπόψη της στις αποφάσεις της. Η νομική δέσμευση του Χάρτη πραγματοποιήθηκε με την Συνθήκη της Λισσαβόνας το 2009 και στο Άρθρο 21 αναφέρεται ρητά η απαγόρευση κάθε διάκρισης, δίνοντας έτσι το δικαίωμα στους Ευρωπαίους πολίτες να προσφεύγουν στο εθνικό ή ευρωπαϊκό δίκαιο όταν πέφτουν θύματα διακριτικής συμπεριφοράς¹⁹⁸.

3.4 Συμπεράσματα 3^{ου} κεφαλαίου

Είναι γεγονός πως η Ευρώπη άργησε να θεσμοθετήσει μια κοινή πολιτική για τον Πολιτισμό, καθώς κατά την σύστασή της ΕΚΑΧ η διαφύλαξη της ειρήνης και της ασφάλειας ήταν πρωτεύοντα ζητήματα. Οι πρώτες πρωτοβουλίες για τον Πολιτισμό έρχονται σχεδόν είκοσι χρόνια μετά, ενώ οργανωμένοι θεσμοί, όπως τα Συμβούλια Υπουργών άργησαν ακόμα μια δεκαετία. Ο Πολιτισμός αποκτά την δική του θεσμοθετημένη πολιτική το 1992 με την Συνθήκη του Μάαστριχτ και από αυτό το σημείο άνοιξε ο δρόμος για την ανάληψη ανάλογων δράσεων και προγραμμάτων.

Μέσα από την υιοθέτηση μεγάλων πολιτιστικών προγραμμάτων η Ευρώπη στοχεύει στην ανάδειξη του πολιτισμού και προσπαθεί να συνδράμει στην αλληλόδραση των πολιτών της, προχωρώντας ακόμα και στην απονομή βραβείων διαφόρων τομέων του πολιτισμού. Ειδικότερα στον τομέα της μουσικής ιδρύεται

¹⁹⁷Ο.π.

¹⁹⁸https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_EL.pdf(τελ. είς.: 20.8.2016)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Μουσικής, ευρωπαϊκή ορχήστρα νέων, δίκτυο μουσικών σχολών, ενώ πραγματοποιούνται και πανευρωπαϊκά μουσικά προγράμματα.

Είναι γεγονός πως όλα τα παραπάνω προγράμματα έχουν συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην κατανόηση και σεβασμό της διαφορετικότητας μεταξύ των λαών της Ευρώπης. Πολλά από αυτά απευθύνονται σε παιδιά και νέους, ιδιαίτερα μέσω της εκπαίδευσης, και παίζουν σημαντικότατο ρόλο στην επαφή με συνομηλίκους άλλων πολιτισμών και νοοτροπιών. Κατ' επέκταση, η συμμετοχή σε τέτοια πολιτιστικά προγράμματα μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση των διακρίσεων.

Παρόλα αυτά, το περιθώριο για να αναλάβει περαιτέρω δράσεις είναι αρκετά μεγάλο. Η Ευρώπη καλείται και πρέπει να προφυλάξει τα παιδιά που αποκλείονται από την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές δράσεις και θεσμούς, ενισχύοντας και προωθώντας προγράμματα ανταλλαγής, όπως το Erasmus+. Με αυτόν τον τρόπο παιδιά και νέοι θα γνωρίζουν από κοντά τις ιδιαίτερες συνήθειες διαφορετικών συνομηλίκων τους, θα αλληλεπιδρούν μέσα από πολιτιστικές εκδηλώσεις ενώ παράλληλα γίνεται βίωμα πως ο Πολιτισμός πρέπει να παρέχεται ισότιμα σε όλους, ασχέτως καταγωγής, χρώματος, φύλου ή χαρακτηριστικών.

Τέλος, κρίνεται απαραίτητο να ανοίξει ο δρόμος για την προστασία παιδιών που αποκλείονται άμεσα ή έμμεσα από πολιτιστικές δραστηριότητες μέσω της νομικής οδού από τα κράτη-μέλη της Ένωσης, καθώς η προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν είναι πάντοτε εφικτή από την πλευρά του θιγόμενου παιδιού, αλλά δεν θεωρείται ακόμα σοβαρός λόγος μια τέτοια προσφυγή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η συμμετοχή του παιδιού σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες στην Ελλάδα

4.1 Η συμμετοχή των παιδιών σε πολιτιστικές δραστηριότητες και οι φορείς μέσω των οποίων πραγματοποιείται στην Ελλάδα

Η επιθυμία των παιδιών να είναι μέρος πολιτιστικών δραστηριοτήτων προϋποθέτει την ύπαρξη των αντίστοιχων φορέων και δομών, που μπορούν να προσφέρουν αυτήν την απασχόληση. Τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός τομέας είναι σε θέση να προσφέρουν στα παιδιά την δυνατότητα να λαμβάνουν μέρος σε δραστηριότητες που αφορούν αρκετές εκφάνσεις του πολιτισμού.

4.1.1 Δημόσιοι φορείς

4.1.1.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Ο πρώτος φορέας, στους κόλπους του οποίου πραγματοποιούνται πολιτιστικές δραστηριότητες είναι το σχολείο. Ήδη από την προσχολική ηλικία, το σχολείο προσφέρει στα παιδιά την δυνατότητα να συμμετέχουν στη διοργάνωση εκδηλώσεων, όπως οι εθνικές γιορτές, εκδηλώσεις για τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, φεστιβάλ συνάντησης σχολείων και εκδηλώσεις για το τέλος της σχολικής χρονιάς. Στις περιστάσεις αυτές, οι εκδηλώσεις περιλαμβάνουν συνήθως θεατρικές παραστάσεις, μουσικές συναυλίες, γυμναστικές επιδείξεις και εκθέσεις καλλιτεχνημάτων που έφτιαξαν τα παιδιά. Επίσης, ορισμένα σχολεία, που είναι αδελφοποιημένα, σχολεία του ίδιου νομού ή της ίδιας περιφέρειας διοργανώνουν συναντήσεις, γνωστές και ως «μαθητιάδες», και φεστιβάλ διαγωνιστικού χαρακτήρα, όπως αθλητικά τουρνουά, μαραθώνιους λογοτεχνίας και ποίησης ή διαγωνισμούς ορθογραφίας ή ρητορικής.

Επίσης, αρκετοί Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων μετά το πέρας του σχολικού ωραρίου διαχειρίζονται τον χώρο του σχολείου για να πραγματοποιηθούν μαθήματα μουσικής, θεάτρου, εικαστικών ή οποιασδήποτε άλλης πολιτιστικής δραστηριότητας, προσλαμβάνοντας κάποιον εκπαιδευτικό ή συνεισφέροντας οι ίδιοι, αν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις.

4.1.1.2 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ)

Άλλος ένας φορέας που επιτρέπει στα παιδιά την πρόσβαση σε πολιτιστικές δραστηριότητες είναι ένας θεσμός των τελευταίων ετών, τα λεγόμενα ΚΔΑΠ, δηλαδή Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών. Τα ΚΔΑΠ είναι δομές των δήμων¹⁹⁹, που περιλαμβάνουν ποικίλες πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως θεατρικά και εικαστικά εργαστήρια, αθλητικές δραστηριότητες, μαθήματα μουσικής²⁰⁰ και χορού, αλλά και εκμάθηση χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών. Στα προγράμματα των ΚΔΑΠ, που λειτουργούν στους Δήμους και χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα παιδιά παρακολουθούν οποιαδήποτε δραστηριότητα, χωρίς καμία οικονομική επιβάρυνση, αρκεί η μητέρα να πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε να είναι δικαιούχος του προγράμματος.

4.1.1.3 Πολιτιστικά τμήματα Δήμων

Παραπάνω αναφέρθηκε τα προγράμματα που προσφέρονται μέσω των ΚΔΑΠ. Δυστυχώς, όμως, δεν είναι όλοι οι Δήμοι συμβεβλημένοι με αυτά τα προγράμματα. Παρόλα αυτά, το γεγονός αυτό δεν στέκεται εμπόδιο στην ύπαρξη πολιτιστικών τμημάτων υπό την αιγίδα του εκάστοτε Δήμου. Έτσι, εξακολουθούν να υπάρχουν αθλητικές δραστηριότητες, με κυριότερες τις τοπικές ομάδες δημοφιλών αγωνισμάτων, όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ, το βόλεϊ, κ.ά., και να διοργανώνονται τοπικά πρωταθλήματα.

Επίσης, παραδοσιακοί σύλλογοι που φέρουν την τοπική ονομασία, προσελκύουν παιδιά και νέους να μάθουν τους τοπικούς χορούς, τα παραδοσιακά τραγούδια, παραδοσιακά μουσικά όργανα, ακόμα και την ιδιαίτερη γαστρονομία της περιοχής τους. Δεν λείπουν και τα μαθήματα διδασκαλίας του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος, ακόμα και της ελληνικής γλώσσας για αλλοδαπά παιδιά και τους γονείς τους, μία κίνηση που φέρνει την νεολαία ένα βήμα πιο κοντά στην γνωριμία είτε με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμού τους, είτε με τον πολιτισμό του νέου τόπου εγκατάστασής τους.

¹⁹⁹Πρόσφατα, δικαίωμα προγράμματος ΚΔΑΠ έχει και ο ιδιωτικός τομέας. Ανάλογη αναφορά γίνεται παρακάτω.

²⁰⁰Ορισμένοι Δήμοι έχουν συμπεριλάβει στο πρόγραμμα των ΚΔΑΠ τα Δημοτικά τους Ωδεία, τα οποία λειτουργούν κανονικά υπό το καθεστώς του Κανονισμού των Ωδείων, με την διαφορά ότι οι δικαιούχοι του προγράμματος δεν επιβαρύνονται με τα ετήσια δίδακτρα.

Από τα πολιτιστικά τμήματα που προσφέρονται στους Δήμους δεν θα μπορούσαν να λείπουν εργαστήρια εικαστικών, θεάτρου και μουσικής. Τα παιδιά μπορούν αν επωφεληθούν από την προσφορά αυτών των εργαστηρίων, ως μια από τις πιο εποικοδομητικές εξωσχολικές τους δραστηριότητες. Όσον αφορά στα μαθήματα μουσικής, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα κεφάλαια 2.2.1.3-5.

Τέλος, προσφέρονται και μαθήματα χειρισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών.

4.1.1.4 Πολιτιστικά τμήματα ενοριών

Πολιτιστική δραστηριότητα παρουσιάζουν και οι ενορίες, μέσα από Κέντρα Παιδείας, Πολιτισμού κι Εθελοντισμού ή Πνευματικά Ιδρύματα, όπως τα ονομάζει κάθε ενορία. Κύρια ενασχόληση τους είναι συγκρότηση τμημάτων διδασκαλίας βυζαντινής μουσικής, για την οποία γίνεται λόγος στο κεφάλαιο 2.2.1.6, αλλά και παραδοσιακών χορών, τραγουδιών, ήθη και εθίμων. Επίσης, αρκετές ενορίες διατηρούν τμήματα εικαστικών, όπως χειροτεχνία, γλυπτική, ψηφιδωτό και βεβαίως αγιογραφία, μαθήματα ιστορίας, καταγραφής και διαφύλαξης της εκκλησιαστικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, σεμινάρια περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης²⁰¹, πνευματικών αθλημάτων, όπως το σκάκι, μαθήματα χειρισμού πολυμέσων και διαδικτύου, κ.ά.

Ακόμα, μεγάλες Μητροπόλεις, όπως αυτή των Αθηνών ή της Θεσσαλονίκης προσφέρουν αυτήν την πολιτιστική δραστηριότητα στα παιδιά και τους νέους, όχι μόνο κατά την χειμερινή περίοδο, αλλά και κατά την θερινή, σε οργανωμένες κατασκηνώσεις.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο Παπάφειο ίδρυμα, το οποίο περιθάλπει, μορφώνει, εκπαιδεύει και καταρτίζει επαγγελματικά αγόρια απροστάτευτα ή προερχόμενα από ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον, με σκοπό την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία.

Το Παπάφειο παρέχει στα παιδιά την δυνατότητα μαθημάτων μουσικής, θεάτρου, εικαστικών, αγιογραφίας, πληροφορικής και αθλητισμού, ενώ διατηρείται

²⁰¹<http://www.imga.gr/politistiko-kentro-2/> (τελ. είς.: 5.8.2016)

και μάλιστα, η οποία παρουσιάζεται στο κοινό τις παραμονές των Χριστουγέννων και σε τοπικές περιφορές εικόνων. Μάλιστα, όσον αφορά τη μουσική, ήταν απαίτηση του ιδρυτή του, Ιωάννη Παπάφη, κάθε οικοτρόφος να μάθει ένα μουσικό όργανο. Αποτέλεσμα αυτού ήταν κάποια από τα παιδιά αυτά να εξελιχθούν αργότερα σε μόνιμα μέλη της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης.

4.1.2 Ιδιωτικοί φορείς

4.1.2.1 Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Πριν γίνει αναφορά σε οτιδήποτε άλλο, πρέπει να επισημάνουμε την συμβολή των ιδιωτικών σχολείων, τα οποία έχουν μια διττή λειτουργία. Τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, αποτελούν μια ιδιόμορφη κατάσταση, καθώς εφόσον υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας είναι υποχρεωμένα να ακολουθήσουν το αναλυτικό πρόγραμμα κάθε βαθμίδας (πρωτοβάθμια – δευτεροβάθμια). Παράλληλα, όμως, διατηρούν «λέσχες» που λειτουργούν μετά το πέρας του υποχρεωτικού ωρολογίου προγράμματος, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο διάφορες μορφές πολιτιστικές δραστηριότητας. Πρόκειται για αθλητικές λέσχες, μουσικά, θεατρικά και εικαστικά εργαστήρια, ακόμα και ομάδες που ασχολούνται με την λογοτεχνία, την ποίηση και τη λαογραφία. Μάλιστα, συνηθίζεται να διοργανώνονται φεστιβάλ και συναντήσεις μεταξύ των σχολείων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων, όπως ακριβώς γίνεται και με τις «μαθητιάδες» των δημοσίων σχολείων.

4.1.2.2.Ιδιωτικά Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Ιδιωτικά ΚΔΑΠ)

Τα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, που αρχικά τα συναντούσαμε σε Δήμους, τώρα πια μπορούν να συσταθούν και από ιδιώτες και να προσφέρουν τις ίδιες καλλιτεχνικές υπηρεσίες στα παιδιά των ωφελούμενων μητέρων από το αντίστοιχο πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Έτσι, και στα ιδιωτικά ΚΔΑΠ τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν σε θεατρικά και μουσικά σύνολα, να ασχοληθούν με εικαστικές δημιουργίες, να

μάθουν χορούς ή μπαλέτο, και να αθληθούν, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Και αυτές οι δομές, παρουσιάζουν τη δουλειά των παιδιών στο κοινό κατά τακτά χρονικά διαστήματα, με τις καθιερωμένες γιορτές, όπως η χριστουγεννιάτικη, στη λήξη του έτους ή σε ανοιχτές εκδηλώσεις γνωριμίας με το κοινό.

Μάλιστα, υπάρχουν ΚΔΑΠ που προσφέρουν δημιουργική απασχόληση αποκλειστικά σε παιδιά με ειδικές ανάγκες, από εξειδικευμένο προσωπικό, δίνοντας στα παιδιά αυτά ισότιμη ευκαιρία να απολαύσουν την ενασχόληση με την τέχνη και να λάβουν μέρος σε δραστηριότητες όπως και οι υπόλοιποι συνομήλικοί τους.

4.1.2.3 Καλλιτεχνικά Εργαστήρια (εικαστικά, θέατρο, χορός, κ.ά.)

Παρόμοια ενασχόληση με πολιτιστικές δραστηριότητες προσφέρουν καλλιτεχνικά εργαστήρια, που συστήνονται από ιδιώτες και δεν ανήκουν σε δομές, όπως τα ΚΔΑΠ που προαναφέρθηκαν. Ιδιωτικές σχολές θεάτρου ή εικαστικών δημιουργιών, ιδιωτικά αθλητικά κέντρα ή σχολές χορού²⁰² δίνουν στα παιδιά τη δυνατότητα να διδαχθούν τα παραπάνω αντικείμενα και να έχουν την δυνατότητα να λάβουν μέρος σε αντίστοιχες εκδηλώσεις.

Θεατρική και χορευτική ομάδα υπάρχει και στους συλλόγους κωφών, οι οποίοι με τις κατάλληλες τεχνικές μπορούν να ακολουθήσουν τον ρυθμό και τους παλμούς της μουσικής.

4.1.2.4. Λοιποί φορείς (Οργανισμοί, Όμιλοι, Εταιρίες, κ.ά)

Εκτός των ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων ή σχολών, υπάρχουν και άλλοι φορείς που προσφέρουν στα παιδιά ελεύθερη συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες.

Μια από αυτές τις περιπτώσεις είναι η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία «Polyphonica²⁰³». Αρχικά δημιουργήθηκε ως παιδική πολυπολιτισμική χορωδία, γρήγορα όμως διεύρυνε το φάσμα δραστηριοτήτων της. Η «Polyphonica» ιδρύθηκε

²⁰²Για τις ιδιωτικές σχολές μουσικής γίνεται λόγος παρακάτω, στο κεφάλαιο 2.2

²⁰³<http://www.polyphonica.gr/el> (τελ. είς.: 7.8.2016)

το 2011 με πολιτιστικούς και κοινωνικούς σκοπούς, με κύριο μέλημά της τη συμμετοχή παιδιών και νέων ευπαθών ομάδων στην κοινωνία της γνώσης και της δημιουργίας, ασχέτως καταγωγής, θρησκείας, γλώσσας ή τόπο προέλευσης. Εκτός των μουσικών τμημάτων, για τα οποία γίνεται λόγος παρακάτω (κεφάλαιο 2.5), η «Polyphonica» οργανώνει εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες εικαστικών, λογοτεχνίας, χορού, κ.ά., με σκοπό να ενθαρρύνουν τα παιδιά και τους νέους να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση, να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους και να νιώσουν υπεύθυνα και ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

Άλλος ένας τέτοιος φορέας πολιτιστικής δημιουργίας είναι η «VerySpecialArtsHellas²⁰⁴». Πρόκειται για έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό για άτομα με αναπηρίες, με σκοπό την εκπλήρωση του δικαιώματός τους στην συμμετοχή στην καλλιτεχνική έκφραση και τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Στην Ελλάδα ιδρύθηκε πριν από 20 χρόνια, καθώς πρόκειται για οργανισμό με διεθνή υπόσταση. Η «VerySpecialArtsHellas» προσφέρει πολιτιστικά προγράμματα υψηλής ποιότητας, με γνώμονα την ισότιμη συμμετοχή των ατόμων AMEA στην πολιτιστική κοινότητα, μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας, την προσωπική ευχαρίστηση των ατόμων AMEA, και την εποικοδομητική αξιοποίηση του ελεύθερού τους χρόνου. Έτσι, προσφέρονται εργαστήρια θεάτρου, μουσικής, χορού και οπτικών τεχνών, διοργανώνονται εκθέσεις και φεστιβάλ, καθώς επίσης και ερευνητικά προγράμματα, σχετικά με την προσβασιμότητα των πολιτιστικών χώρων, περιηγήσεις και εκδρομές σε μουσεία και πολιτιστικά μνημεία, και προγράμματα σχετικά με την περιγραφή ήχου θεατρικών παραστάσεων για όσους αντιμετωπίζουν προβλήματα όρασης. Τέλος, η «VerySpecialArtsHellas» έχει συμβάλλει στην ανάδειξη καλλιτεχνών που είναι AMEA και έχει καθιερώσει προγράμματα ευαισθητοποίησης σε σχολεία για τους μαθητές με ειδικές ανάγκες μέσω καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων²⁰⁵.

²⁰⁴<http://www.vsahellas.gr/cms/> (τελ. είσο.: 27.7.2016)

²⁰⁵Ο.π.

4.2 Η συμμετοχή των παιδιών σε μουσικές δραστηριότητες και οι φορείς μέσω των οποίων πραγματοποιείται

Κάθε παιδί πρέπει να έχει την ευκαιρία μιας εκφραστικής διεξόδου, μέσω κάποιας πολιτιστικής δραστηριότητας. Μέσω της μουσικής, αυτό μπορεί να γίνει είτε με τη φωνή, είτε με την εκτέλεση μουσικών οργάνων, είτε συνδυάζοντας τα παραπάνω ως μέλος μιας παιδικής ή νεανικής ορχήστρας ή χορωδίας. Ακόμα κι αν δεν συμβαίνει κάτι από αυτά, έστω και η ακρόαση ή παρακολούθηση μιας συναυλίας ή παράστασης αποτελεί έμμεση συμμετοχή σε μια πολιτιστική δραστηριότητα. Φυσικά, η μουσική πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα στυλ και τα είδη, και μουσικές προερχόμενες από άλλες πολιτισμούς, ώστε το παιδί να είναι σε θέση να αναγνωρίσει την αξία όλων των ειδών²⁰⁶.

Όπως αναφέρθηκε στο παραπάνω κεφάλαιο, για τις διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες, έτσι και όσον αφορά στη μουσική, οι φορείς που μπορούν να προσφέρουν στα παιδιά δυνατότητα συμμετοχής σε μουσικές δραστηριότητες είναι δημοσίου και ιδιωτικού χαρακτήρα.

4.2.1 Δημόσιοι φορείς

4.2.1.1 Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Εξετάζοντας πρώτα τον δημόσιο τομέα, ο πρώτος φορέας που συντελεί στη συμμετοχή των παιδιών σε μουσικές δραστηριότητες είναι το σχολείο. Το σχολείο, ήδη από την προσχολική εκπαίδευση, αναφερόμενοι στο νηπιαγωγείο, δίνει στο παιδί την δυνατότητα να γευτεί τη χαρά της συμμετοχής σε πολιτιστικά δρώμενα, όπως παρακολούθηση ή συμμετοχή σε θεατρικές παραστάσεις, έκθεση κατασκευών και βεβαίως μουσικές δραστηριότητες.

Συγκεκριμένα, για την μουσική στο νηπιαγωγείο, η πρώτη που επηρέασε όλο το μουσικοπαιδαγωγικό κίνημα κατά τη δεκαετία του '70 είναι η Sigrid Abel-Struth, η οποία αφιέρωσε την καριέρα της στη μουσική ενασχόληση παιδιών ηλικίας 3-7 ετών,

²⁰⁶Charles Leonard, Robert W. House, *Foundations and principles of music education*, McGraw – Hill Co, New York, 1959, σελ. 116-117

θέτοντας έτσι τις κατευθυντήριες γραμμές για τη μουσική αγωγή στο νηπιαγωγείο²⁰⁷. Στόχος του μαθήματος της μουσικής σε αυτό το επίπεδο, είναι η ανάπτυξη της μουσικότητας και της δημιουργικότητας των παιδιών, μέσα στα πλαίσια του παιχνιδιού, της χαράς, της απόλαυσης και της μουσικής έκφρασης. Η μουσική αγωγή στο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου βασίζεται στην ενεργό συμμετοχή των παιδιών, ενθαρρύνοντας έτσι την μουσική πράξη, μέσα από την εκτέλεση αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων ή κρουστών «Orff²⁰⁸», την καλλιέργεια της φωνής μέσα από την εκμάθηση τραγουδιών, αλλά και την προσέγγιση διάφορων μουσικών λειτουργιών, όπως ο ρυθμός, η ένταση, το ηχόχρωμα κ.ά.. Επίσης, σε αυτό το επίπεδο εκπαίδευσης, πολύ δημοφιλή είναι τα μουσικά παιχνίδια, που τα περισσότερα βασίζονται σε μουσικοκινητικές δραστηριότητες, μέσω των οποίων τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν δεξιότητες, όπως ο συντονισμός του σώματός τους και ο συνδυασμός κινήσεων με ταυτόχρονη αναπαραγωγή ήχου, όπως πχ χορός με συνοδεία τραγουδιού από τα ίδια τα παιδιά, η αντίληψη των στοιχείων του ήχου, όπως η διάρκεια, το τονικό ύψος, ο ρυθμός, η ένταση και η ταχύτητα, και οι εναλλαγές όλων αυτών. Ακόμα, αναπτύσσεται η μουσική ικανότητα και αντίληψη μέσω της αναγνώρισης διαφορετικών ηχοχρωμάτων, είτε πρόκειται για ήχους προερχόμενους από μουσικά όργανα, είτε ήχοι του περιβάλλοντος, και βεβαίως έχουμε και την γνωριμία διαφόρων ειδών και στυλ μουσικής²⁰⁹.

Βεβαίως, σε κάθε παράσταση ή εκδήλωση του νηπιαγωγείου υπάρχει μουσική επένδυση από τα ίδια τα παιδιά να τραγουδούν, ακόμα και να παίζουν μουσικά οργανάκια, με συνηθέστερη όλων την γιορτή των Χριστουγέννων και την τελετή λήξης της σχολικής χρονιάς.

Όσον αφορά στο δημοτικό σχολείο, η μουσική εντάσσεται πλέον στα πλαίσια του κύκλου της Αισθητικής Αγωγής, μαζί με τα εικαστικά και το θέατρο, και στις περισσότερες περιπτώσεις διδάσκεται από μουσικό²¹⁰. Τα μαθήματα της Αισθητικής

²⁰⁷Καραδήμου-Λιάτσου Παυλίνα, *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20^ο αιώνα. Οι σημαντικότερες απόψεις για την προσχολική ηλικία*, εκδ. Orpheus (Νικολαΐδης & Σια ΟΕ), Αθήνα, 2003, σελ. 155

²⁰⁸Τα κρουστά «Orff» προέρχονται από το μουσικοπαιδαγωγικό σύστημα πουκαθιέρωσε ο Carl Orff, και πρόκειται για όργανα κατάλληλα κατασκευασμένα για την πρώτη επαφή των παιδιών με τη μουσική. Χρησιμοποιούνται στη μουσική προπαιδεία των ωδείων και όσον αφορά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις τάξεις του νηπιαγωγείου και του δημοτικού.

²⁰⁹Σίμου Ιωάννης Δ., *Η μουσική εκπαίδευση στην νεώτερη και σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Orpheus (Νικολαΐδης & Σια ΟΕ), Αθήνα, 2004, σελ. 110-111

²¹⁰Τα μαθήματα της Αισθητικής Αγωγής πρέπει να διδάσκονται από εκπαιδευτικό της αντίστοιχης ειδικότητας, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας, Δυστυχώς, όμως, δεν

Αγωγής εντάσσονται στο νέο τύπο σχολείου, τα λεγόμενα ΕΑΕΠ, δηλαδή σχολεία που λειτουργούν με το Ενιαίο Αναμορφωμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. Έτσι, τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να έχουν και να χρησιμοποιούν στο μάθημα της μουσικής κρουστά τύπου «Orff», αφού πρόκειται για εξοπλισμό που παρέχεται μέσω χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επίσης, τα παιδιά έχουν την δυνατότητα να συμμετέχουν στην σχολική χορωδία²¹¹, και αν το επιτρέπουν οι συνθήκες μπορεί να υπάρξει και σχολική ορχήστρα. Τα παιδιά που απαρτίζουν την ορχήστρα είναι συνήθως μαθητές που παίρνουν μαθήματα οργάνου σε κάποιο ωδείο, μουσική σχολή ή κατ' οίκον, και εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, δείχνουν μεγάλη προθυμία να συμμετέχουν, ώστε να σχηματιστεί σχολικό μουσικό σχήμα, που θα συνοδεύει την χορωδία. Τα σχολικά μουσικά σχήματα συνήθως κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο σε σχολικές γιορτές και εκδηλώσεις, παρουσιάζοντας δικό τους πρόγραμμα ή συνοδεύοντας θεατρικές παραστάσεις.

Στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, και εξαιρώντας τα μουσικά σχολεία, που αποτελούν ειδική περίπτωση, όσον αφορά στα Γυμνάσια και Λύκεια γενικής παιδείας, η ύπαρξη μουσικών σχημάτων έγκειται στην ύπαρξη κατάλληλων συνθηκών. Στο Γυμνάσιο υπάρχει δυνατότητα σχηματισμού χορωδίας υπό προϋποθέσεις²¹² για την χορωδία δίδονται δύο συνεχόμενες διδακτικές ώρες, αφού όμως είναι ο μόνος τρόπος να συμπληρώσει ο εκπαιδευτικός μουσικής το ωράριό του, έχει επαρκή αριθμό συμμετεχόντων και έχει τη σύμφωνη γνώμη του διευθυντή της σχολικής μονάδας. Επίσης, παιδιά που γνωρίζουν να παίζουν ένα μουσικό όργανο μπορούν με την καθοδήγηση του μουσικού να συγκροτήσουν ορχήστρα και να συνοδεύουν τη χορωδία ή άλλες εκδηλώσεις του σχολείου.

Δυστυχώς, στα Λύκεια, το μάθημα της μουσικής είναι μάθημα επιλογής κι έτσι πολλές φορές έχουμε Λύκεια χωρίς την ύπαρξη του μαθήματος αυτού, αφού δεν υπάρχει ο απαιτούμενος αριθμός ενδιαφερομένων, ώστε να επανδρωθεί η σχολική μονάδα με εκπαιδευτικό μουσικής.

είναι λίγες οι περιπτώσεις που διδάσκονται από δασκάλους της γενικής παιδείας, οι οποίοι δεν είναι κατάλληλα καταρτισμένοι για τα μαθήματα αυτά.

²¹¹Η χορωδία, στα σχολεία γενικής παιδείας, δίδεται ως ξεχωριστό μάθημα δύο ωρών, μόνο στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, όπως αν υπάρχει επαρκής αριθμός μαθητών, αν το δίωρο αυτό υπολείπεται από το ωράριο του εκπαιδευτικού μουσικού, κ.ά.. Βεβαίως, αυτό δεν αφορά τα Μουσικά Γυμνάσια-Λύκεια, όπου η χορωδία είναι υποχρεωτικό μάθημα.

4.2.1.2 Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης

Μιλώντας για συμμετοχή σε μουσικές δραστηριότητες το πρώτο που μας έρχεται στο νου είναι η φοίτηση σε ωδείο ή μουσική σχολή. Στην Ελλάδα το μόνο ωδείο που είναι κρατικό και δεν επιβαρύνει τους μαθητές με δίδακτρα, είναι το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης (ΚΩΘ)²¹², και η φοίτηση επιτρέπεται κατόπιν επιτυχίας στις εισαγωγικές εξετάσεις που προκηρύσσονται ετησίως.

Η φοίτηση στο Κρατικό Ωδείο, όπως και σε όλα τα υπόλοιπα, δίνει στα παιδιά την δυνατότητα να συμμετέχουν στην χορωδία, την ορχήστρα, την μπάντα, τον βυζαντινό χορό και την ορχήστρα εφήβων του, να λαμβάνουν μέρος σε συναυλίες παρουσιάζοντας τη δουλειά τους πρωτίστως στο κοινό της Θεσσαλονίκης, να συμμετέχουν σε μουσικά σεμινάρια και συνέδρια και να είναι ένα βήμα πιο κοντά στην Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης (ΚΟΘ), καθώς ιδιαίτεροι δεσμοί ενώνουν το ΚΩΘ με την ΚΟΘ²¹³.

4.2.1.3 Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα Κέντρα Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, μεταξύ των άλλων δραστηριοτήτων, περιλαμβάνουν και μαθήματα μουσικής. Ολοένα και περισσότεροι Δήμοι, εντάσσουν τα Δημοτικά τους Ωδεία στο πρόγραμμα αυτό, ώστε να προσφέρουν στα παιδιά μουσική εκπαίδευση και δυνατότητα συμμετοχής σε ποικίλες μουσικές δραστηριότητες χωρίς οικονομική επιβάρυνση, αφού οι οικονομικές υποχρεώσεις των δικαιούχων του προγράμματος καλύπτονται από κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης, το πρόγραμμα έχει φροντίσει για την συμμετοχή παιδιών ΑΜΕΑ, όπου παρακολουθούν μαθήματα μουσικοκινητικής και μουσικής από ειδικευμένο προσωπικό.

Βεβαίως, υπάρχουν ακόμα περιπτώσεις που προσφέρονται μουσικές δραστηριότητες μέσω του προγράμματος ΚΔΑΠ, χωρίς όμως να είναι υπό την σκέπη Δημοτικού Ωδείου. Η διαφορά έγκειται στο ότι αν το παιδί είναι εγγεγραμμένο σε

²¹² Ιδρύθηκε το 1914 επί πρωθυπουργίας Ελευθερίου Βενιζέλου.

²¹³ <http://www.odikrat.gr/> (τελ. είς.: 1.8.2016)

μαθητολόγιο ωδείου, τότε κατοχυρώνονται τα έτη σπουδών του και έχει το δικαίωμα διεκδίκησης πτυχίου, όταν εκπληρώσει τις απαιτούμενες σπουδές, οι οποίες καταγράφονται στον Κανονισμό Λειτουργίας των Ωδείων από το Υπουργείο Πολιτισμού.

Και στις δύο περιπτώσεις, η συμμετοχή σε μουσικές δραστηριότητες αποφέρει στο παιδί όλα τα δυνατά οφέλη. Κατά τη διάρκεια της ακαδημαϊκής χρονιάς δίδονται παραστάσεις, κυρίως τα Χριστούγεννα και φυσικά στο τέλος της χρονιάς οι καθιερωμένες μουσικές επιδείξεις, όπου τα παιδιά παρουσιάζουν ατομικό μουσικό πρόγραμμα ή δίνουν συναυλία με την χορωδία και την ορχήστρα που έχουν σχηματίσει.

4.2.1.4 Δημοτικά Ωδεία

Τα Δημοτικά Ωδεία αποτελούν μια ιδιάζουσα περίπτωση. Ενώ ανήκουν στον εκάστοτε Δήμο, λειτουργούν κάτω από συνθήκες ιδιωτικού τομέα, όσον αφορά τους εργαζόμενους τους, και δεν απαλλάσσουν τους μαθητές από την υποχρέωση καταβολής διδάκτρων. Περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο αυτό, για τον λόγο ότι οι Δήμοι αποτελούν μέρος του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Κατά τ' άλλα, η λειτουργία τους ακολουθεί τον Κανονισμό των Ωδείων, στον οποίο συμμορφώνεται τόσο τα ιδιωτικά ωδεία και οι μουσικές σχολές, όσο και το Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης.

Ωστόσο, υπάρχει περίπτωση κάποια Δημοτικά Ωδεία να συμπεριληφθούν στις δομές των ΚΔΑΠ των Δήμων και να προσφέρουν δωρεάν φοίτηση στα παιδιά²¹⁴.

4.2.1.5 Πολιτιστικά Τμήματα Δήμων (φilarμονικές, χορωδίες)

Μια άλλη εναλλακτική που προσφέρεται στα παιδιά, ώστε να συμμετέχουν σε μουσικές δραστηριότητες είναι οι φilarμονικές και χορωδίες που συντηρούν οι Δήμοι. Τον ακριβή αριθμό φilarμονικών και μπαντών, είτε είναι ενεργές, είτε λειτουργούν με διαστήματα παύσης, είτε η λειτουργία τους έχει διακοπεί, προσπαθεί

²¹⁴Μία τέτοια περίπτωση είναι το Δημοτικό Ωδείο του Δήμου Νεάπολης-Συκεών, στο οποίο εργάζομαι ως καθηγήτρια μουσικής.

να καταγράψει αυτήν την στιγμή το Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής του Ιονίου Πανεπιστημίου^{215, 216}.

Σχεδόν κάθε Δήμος έχει την δική του φιλαρμονική, που αποτελεί μουσική διέξοδο για πολλά παιδιά, των οποίων το οικογενειακό περιβάλλον δεν έχει την οικονομική δυνατότητα αγοράς οργάνου και καταβολής διδάκτρων. Οι φιλαρμονικές των Δήμων παραχωρούν στα παιδιά τα μουσικά όργανα, χωρίς καμία επιβάρυνση, και ιδιαίτερα στην επαρχία τις φιλαρμονικές συγκροτούν κυρίως παιδιά. Εξαίρεση αποτελούν οι μεγάλοι Δήμοι της χώρας, οι οποίοι παράλληλα με το κυρίως σώμα της φιλαρμονικής που συγκροτείται από ενήλικες, έχουν και παιδικό-νεανικό τμήμα, τα λεγόμενα φυτώρια.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ πως οι φιλαρμονικές και οι μπάντες των Δήμων αποτέλεσαν στο παρελθόν σανίδα σωτηρίας πολλών φτωχών και ορφανών παιδιών, καθώς οι Δήμοι έδιναν ένα χρηματικό ποσό στα παιδιά με την προϋπόθεση να παρακολουθήσουν με συνέπεια τα μαθήματα και τις πρόβες της φιλαρμονικής, καθώς και να συμμετέχουν στις όποιες δραστηριότητές της (συναυλίες, συνοδεία παρελάσεων, περιφορών, κ.ά.), με απώτερο σκοπό να τα απομακρύνουν από τον κίνδυνο εμπλοκής με κακοποιά στοιχεία και ναρκωτικές ουσίες ή από τον κίνδυνο να πέσουν θύματα οικονομικής ή σωματικής εκμετάλλευσης από επιτήδειους. Κάτι τέτοιο συνέβαινε έντονα κατά τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την Κατοχή²¹⁷.

Επίσης, οι Δήμοι διατηρούν και τμήματα παιδικών και νεανικών χορωδιών, στις οποίες η συμμετοχή είναι ελεύθερη. Οι χορωδίες και οι φιλαρμονικές επενδύουν μουσικά διάφορες εκδηλώσεις των Δήμων, και δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που συμμετέχουν σε τοπικές συναντήσεις, ευρύτερα φεστιβάλ, αλλά και σε διαγωνισμούς ακόμα και στο εξωτερικό.

²¹⁵<http://users.ionio.gr/~GreekMus/> (τελ. είσο.: 2.8.2016)

²¹⁶Στην πρόσφατη συμμετοχή μου στο Διεθνές Συνέδριο «Φιλαρμονικές Ορχήστρες στην Ελλάδα και Κύπρο: Πραγματικότητα και προοπτικές» που διεξήχθη στην Κύπρο από τοEuropeanUniversityofCyprus στις 6-8.5.2016, πληροφορηθήκαμε από τον κο Αναγνωστόπουλο Αθανάσιο, ο οποίος εργάζεται στο Εργαστήριο Ελληνικής Μουσικής, πως δυστυχώς η ανταπόκριση πολλών Δήμων στην προσπάθεια αυτή είναι απογοητευτική, καθώς δεν απαντούν ή αδιαφορούν στις οχλήσεις στου Εργαστηρίου ως προς την συμπλήρωση μιας φόρμας με τα στοιχεία της Φιλαρμονικής που διατηρούσαν η διατηρούν ακόμη.

²¹⁷Στην πρόσφατη συμμετοχή μου στο Διεθνές Συνέδριο «Φιλαρμονικές Ορχήστρες στην Ελλάδα και Κύπρο: Πραγματικότητα και προοπτικές» που διεξήχθη στην Κύπρο από τοEuropeanUniversityofCyprus στις 6-8.5.2016, πληροφορηθήκαμε από τον Αμερικανό εισηγητή DrGeneAitkenπως ανάλογη τακτική ακολουθείται στις μέρες μας στο Αφγανιστάν και σε άλλες εμπόλεμες ζώνες της Ανατολής.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως παιδιά ΑΜΕΑ ολοένα και συμμετέχουν σε φιλαρμονικές και χορωδίες, ιδιαίτερα όταν διατίθεται ειδικευμένος μουσικός ή μουσικοθεραπευτής²¹⁸.

4.2.1.6 Πολιτιστικά Τμήματα Ενοριών (όργανα, χορωδίες)

Πολιτιστική δραστηριότητα και μάλιστα μουσική παρουσιάζουν και αρκετές ενορίες. Προσπαθώντας να συνδράμουν στην δύσκολη οικονομική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει αρκετές οικογένειες, πολλές ενορίες προσφέρουν μαθήματα εκμάθησης βυζαντινής μουσικής και παραδοσιακών ή ευρωπαϊκών μουσικών οργάνων δωρεάν. Επίσης, παράλληλα με χορωδίες ενηλίκων, συντηρούν παιδικές και νεανικές χορωδίες, με ρεπερτόριο βυζαντινής, παραδοσιακής και ελαφράς-έντεχνης μουσικής.

Λόγω της φύσης του περιβάλλοντος, παρατηρείται μια προσπάθεια κοινωνικοποίησης και ένταξης στο κοινωνικό σύνολο παιδιών προερχόμενα από ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Έτσι, συναντούμε χορωδίες ενοριών στις οποίες συμμετέχουν παιδιά όχι μόνο παιδιά που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, αλλά και παιδιά και νέοι ΑΜΕΑ.

Αξίζει να σημειωθεί, πως υπάρχουν ενορίες που λειτουργούν με πολύ προοδευτικό και δραστήριο τρόπο, εναρμονισμένες με τους σύγχρονους ρυθμούς της ζωής και παρακολουθώντας τις εξελίξεις. Αυτές είναι και οι οποίες έχουν στραφεί προς τα προγράμματα που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως πχ το “Youthinaction”, προσφέροντας στα παιδιά που βρίσκονται στους κόλπους τους εμπειρίες πο δεν στερούνται τίποτα από συνομηλίκους τους που θα δρουν αναλόγως μέσω κάποιου ιδιωτικού φορέα. Ενδεικτικά αναφέρουμε την Νεανική Χορωδία του Ιερού Ναού Παντελεήμονος Καλαμαριάς, η οποία έχει λάβει μέρος σε πρόγραμμα ανταλλαγής νέων μέσω του “Youthinaction”, συμπεριλαμβανομένων και νέων με ΑΜΕΑ, με προβλήματα όρασης και διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές²¹⁹.

²¹⁸Ενδεικτικά αναφέρουμε την «Φιλαρμονική Εταιρεία Μάντζαρος» στην Κέρκυρα, όπου περιλαμβάνει στο εβδομαδιαίο της πρόγραμμα τμήμα ειδικής μουσικής εκπαίδευσης [<http://femantzaros.com/i-filarmoniki/programma-mathimaton/>] (τελ. είσο.: 2.8.2016)

²¹⁹<http://www.xorodia.gr/bio/projects/> (τελ. είσο.: 1.8.2016)

4.2.2 Ιδιωτικοί φορείς

Παράλληλα με τον δημόσιο τομέα, δεν θα μπορούσε να λείπει η ιδιωτική πρωτοβουλία και δράση, όσον αφορά σε θέματα πολιτισμού και ιδιαίτερα όταν απευθυνόμαστε σε παιδιά και νέους. Δεν είναι λίγες οι φορές που ο ιδιωτικός τομέας αναλαμβάνει δράση, ενισχύοντας το έργο που γίνεται από δημόσιους φορείς.

4.2.2.1 Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2.1.2.1 τα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια λειτουργούν όπως και τα δημόσια, ακολουθώντας το αναλυτικό πρόγραμμα, έχουν όμως και τις απογευματινές δραστηριότητες, τις λεγόμενες «λέσχες», μία εκ των οποίων είναι και η μουσική. Οι μουσικές λέσχες απασχολούν τα παιδιά ως μουσικό εργαστήριο και μάλιστα, ορισμένα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια έχουν καταφέρει να προχωρήσουν τα εργαστήρια αυτά ένα βήμα παραπέρα, και να πάρουν άδεια λειτουργίας ως αναγνωρισμένες μουσικές σχολές²²⁰. Οι εκδηλώσεις που γίνονται μπορεί να είναι αποκλειστικά μουσικές ή να προετοιμάζονται για την μουσική επένδυση θεατρικών παραστάσεων ή άλλων εκδηλώσεων²²¹.

4.2.2.2 Ωδεία και μουσικές σχολές

Ο κυριότερος φορέας ιδιωτικής πρωτοβουλίας που αφορά στη μουσική είναι τα ωδεία και οι μουσικές σχολές²²². Η Ελλάδα αριθμεί ως αυτήν την στιγμή 772 αναγνωρισμένα από το Υπουργείο Πολιτισμού ωδεία και οι μουσικές σχολές²²³. Είναι όλα ιδιωτικά, εκτός του Κρατικού Ωδείου Θεσσαλονίκης, για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω. Τα Δημοτικά Ωδεία περιλαμβάνονται στο παρόν κεφάλαιο, καθώς

²²⁰Πρόσφατα, ιδιωτικό εκπαιδευτήριο της Θεσσαλονίκης κατάφερε να αναγνωρίσει το μουσικό του εργαστήριο, και να λειτουργεί τα απογεύματα ως ωδείο.

²²¹Ενδεικτικά αναφέρουμε πως τις παραστάσεις του θεατρικού εργαστηρίου «DramaClub» του Anatolia Θεσσαλονίκης συνοδεύει ως επί το πλείστον μουσικό σύνολο που απαρτίζεται από τους μαθητές του σχολείου.

²²²Οι μουσικές σχολές διαφέρουν από τα ωδεία σε θέματα κτιριακού εξοπλισμού και στο γεγονός πως μία η μουσική σχολή δεν υποχρεούται να προσφέρει όλες τις μουσικές ειδικότητες, σε αντίθεση με ένα ωδείο, που δεν μπορεί να αρνηθεί αν του ζητηθεί μια συγκεκριμένη ειδικότητα. Κατά τ' άλλα, ωδεία και μουσικές σχολές ακολουθούν το ίδιο διδακτικό πρόγραμμα και τηρούν τον ίδιο Κανονισμό, που ορίζεται από το Υπουργείο Πολιτισμού.

²²³<http://www.yppo.gr/6/g6422.jsp> (τελ. είσο.: 1.8.2016)

όπως προαναφέρθηκε, επιβαρύνουν τους μαθητές με δίδακτρα και οι διδάσκοντες εργάζονται σε αυτά υπό το καθεστώς σύμβασης ιδιωτικού δικαίου.

Εκτός από τα μαθήματα οργάνου και θεωρητικών της μουσικής, τα ωδεία και οι μουσικές σχολές συντηρούν χορωδίες και ορχήστρες, οι οποίες, εκτός των άλλων, αποτελούν και ένα από τα υποχρεωτικά μαθήματα που πρέπει να αποπερατώσουν οι φοιτούντες σε αυτά κατά την διάρκεια των μουσικών σπουδών τους. Οι χορωδίες και ορχήστρες αποτελούν μια εξαιρετική εμπειρία για τους μαθητές, καθώς συμπράττουν με συνομηλίκους τους, αλλά και με τους καθηγητές τους, συνεργάζονται για έναν κοινό σκοπό, την άρτια εμφάνισή τους σε μια επικείμενη συναυλία, διδάσκονται ένα πολυσχιδές μουσικό ρεπερτόριο, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσονται μεταξύ τους σχέσεις και φιλίες.

Βεβαίως, πρέπει να επισημάνουμε πως και η ωδειακή εκπαίδευση φροντίζει πλέον για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και έχει εντάξει στο πρόγραμμα της ειδικά τμήματα για τα παιδιά αυτά. Την μουσική εκπαίδευση και τη συμμετοχή τους σε μουσικές δραστηριότητες αναλαμβάνουν ειδικευμένοι μουσικοί ή μουσικοθεραπευτές, ανοίγοντας τον δρόμο της απόλαυσης της μουσικής δημιουργίας και απόκτησης μουσικών εμπειριών από αυτήν την μερίδα παιδιών και νέων.

4.2.2.3 Χορωδίες, μουσικά σύνολα και ορχήστρες ιδιωτικής πρωτοβουλίας

Ένας από τους πιο προσιτούς τρόπους να συμμετέχουν τα παιδιά σε μουσικές δραστηριότητες είναι η συμμετοχή τους σε μία χορωδία ή μουσικό σύνολο. Χορωδίες υπάρχουν πολλές, οι οποίες έχουν συσταθεί κατόπιν ιδιωτικής πρωτοβουλίας και προσφέρουν στα παιδιά την ευκαιρία να είναι μέλη μιας τέτοιας μουσικής ομάδας²²⁴. Συνήθως αυτό γίνεται κατόπιν ακρόασης, κυρίως όταν πρόκειται για χορωδίες, οι οποίες φέρουν ένα σημαντικό μουσικό παρελθόν, με διακρίσεις σε διαγωνισμούς, συμμετοχές σε φεστιβάλ και κίνηση σε διεθνές επίπεδο. Οι χορωδίες αυτές, συνηθίζεται να διατηρούν προπαρασκευαστικά τμήματα, ώστε να προετοιμάσουν τα μέλη τους για όσα προαναφέρθηκαν και χωρίζονται σε παιδικό και νεανικό τμήμα, μικτό ή όχι.

²²⁴Παρά το γεγονός πως έχουν γίνει προσπάθειες καταγραφής όλων των χορωδιών, παιδικών, νεανικών και ενηλίκων, δεν υπάρχει ακριβής αριθμός των ενεργών σχημάτων, καθώς η εγγραφή των χορωδιών σε διάφορους ιστότοπους είναι προαιρετική και έγκειται στην πρωτοβουλία του εκάστοτε διευθυντή.

Επίσης, παραδοσιακοί σύλλογοι εκτός από τα χορευτικά τμήματα και τη χορωδία ενηλίκων που συνήθως έχουν, διδάσκουν παραδοσιακά τραγούδια και σε παιδιά, συστήνοντας έτσι τμήμα παιδικής χορωδίας. Δεν είναι λίγες οι φορές που παραδοσιακοί σύλλογοι προσλαμβάνουν μουσικό εκπαιδευτικό παραδοσιακών οργάνων, προς διδασκαλία αυτών, και σχηματίζονται μουσικά σύνολα παραδοσιακής μουσικής. Τα σύνολα αυτά είναι μια εξαιρετική εμπειρία για τα παιδιά, καθώς διδάσκονται τα μουσικά όργανα που έπαιζαν οι πρόγονοι τους, ίσως και οι παππούδες τους, και μαθαίνουν βαθύτερα την μουσική παράδοση του ιδιαίτερου τόπου καταγωγής τους.

4.3 Το Πρόγραμμα «Μελίνα- Εκπαίδευση και Πολιτισμός»

Το Πρόγραμμα «Μελίνα» ξεκίνησε το 1994 ως ιδέα της Μελίνας Μερκούρη, στα πλαίσια της Ελληνικής Προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, και με την υποστήριξη των Υπουργείων Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του Υπουργείου Πολιτισμού²²⁵. Το 1995 «έτρεξε» πιλοτικά σε ενενήντα σχολεία στην Ελλάδα και δύο στην Κύπρο, ενώ από το 2001 και κατόπιν επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών ανά νομό, διευρύνθηκε σε όλη την επικράτεια, ώσπου να ολοκληρωθεί η εφαρμογή του το 2004²²⁶.

Στόχος του Προγράμματος ήταν η αναβάθμιση του ρόλου των Τεχνών και του Πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία, μέσω παροχής και παραγωγής κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και εξοπλισμού, όπως και την ανάλογη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Έτσι, οι πέντε κατευθύνσεις που περιελάμβανε αφορούσαν την μουσική, τα εικαστικά, το θέατρο, τον χορό και την κίνηση, και την οπτικοακουστική έκφραση.

Μέσω του «Μελίνα» τα παιδιά προετοιμάζονταν για την ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο, έχοντας αποκτήσει τις γνώσεις για τις αξίες και τα επιτεύγματα του Πολιτισμού. Επίσης, είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με στοιχεία άλλων πολιτισμών, μέσα από το εξειδικευμένο παρεχόμενο υλικό, και να αναπτύξουν το αίσθημα της αποδοχής, του σεβασμού και της ανεκτικότητας προς συνομηλίκους

²²⁵http://www.yppo.gr/4/g40.jsp?obj_id=139 (τελ. είς.: 4.8.2016)

²²⁶ <http://www.primarymusic.gr/epimorfosi/item/430-programma-melina> (τελ. είς.: 4.8.2016)

τους διαφορετικής καταγωγής, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο και στην καταπολέμηση διακριτικών συμπεριφορών. Παράλληλα, δινόταν η ευκαιρία συμμετοχής σε ποικίλες πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, οδηγώντας έτσι τα παιδιά στην καλλιέργεια της αισθητικής και καλλιτεχνικής εκτόνωσης. Τέλος, το σύνθημα «τα παιδιά πηγαίνουν να συναντήσουν την Τέχνη, και η Τέχνη πηγαίνει να συναντήσει τα παιδιά²²⁷» απέκτησε ιδιαίτερο νόημα στην υλοποίηση του προγράμματος.

4.4 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Είναι γεγονός πως στην σύγχρονη εποχή και λόγω των μεγάλων μετακινήσεων του πληθυσμού, κυρίως λόγω μετανάστευσης, οι κοινωνίες καλούνται να ενσωματώσουν ανθρώπους διαφορετικής καταγωγής, εθνοτήτων και καταβολών, με στόχο την αρμονική συμβίωση όλων. Μέσα στους μετακινούμενους πληθυσμούς βεβαίως περιλαμβάνονται και παιδιά, τα οποία καλούνται να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα.

Ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, το εγχείρημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διευκόλυνε τους πολίτες της με το δικαίωμα της ελευθερίας μετακίνησης εντός της, να μεταναστεύσουν ευκολότερα σε άλλη χώρα. Βεβαίως, υπάρχουν κράτη με μεγάλη εισροή μεταναστών και προσφύγων στην άλλη άκρη του Ατλαντικού, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και κράτη της Λατινικής Αμερικής. Έτσι, προέκυψε η ανάγκη ενός τύπου εκπαίδευσης, που θα διευκόλυνε τους μαθητές να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, διατηρώντας παράλληλα τις ιδιαίτερες καταβολές και χαρακτηριστικά τους, η λεγόμενη «διαπολιτισμική εκπαίδευση».

Ο όρος «διαπολιτισμική εκπαίδευση» αναφέρεται συνήθως για να δηλώσει την εκπαιδευτική διαδικασία μέσω πολλών πολιτισμών, όπου περικλείονται πολλές και διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις, χαρακτηριστικά και νοοτροπίες. Όμως, ο όρος εμπεριέχει και μια δυσκολία στην ακριβή του επεξήγηση. Ο Μπαμπινιώτης θεωρεί τον διαπολιτισμικό αυτόν που σχετίζεται με διάφορους

²²⁷ Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή και παιδεία. Σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές*, εκδ. Gutenberg,, Αθήνα, 2001, σελ. 195-197

πολιτισμούς συνδυάζει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών²²⁸, ενώ ως πολυπολιτισμικό θεωρεί αυτόν τον χαρακτηρίζει η συνύπαρξη διαφόρων και διακρινόμενων μεταξύ τους πολιτισμών²²⁹.

Στην πράξη, η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι ουσιαστικά η εκπαίδευση και αγωγή ξένων και ντόπιων μαθητών, προερχόμενοι από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες, αποδεσμευμένη από εθνοκεντρικές και μονοπολιτισμικές προκαταλήψεις, και πορευμένη μέσα σε κλίμα αλληλοσεβασμού, αλληλοκατανόησης, ισοτιμίας και αποδοχής του διαφορετικού²³⁰.

Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, γνωστός και ως UNESCO, άρχισε να εκπονεί προγράμματα πολυπολιτισμικής φύσεως στην Λατινική Αμερική, και συγκεκριμένα για τους αυτόχθονες αγροτικούς πληθυσμούς, ήδη από το 1950, ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1960, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και τον Καναδά κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα άρθρα και μελέτες σχετικά με τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, μιας και αυτές οι χώρες αποτελούν κλασικό παράδειγμα κοινωνιών όπου συμβιώνουν και αλληλεπιδρούν άνθρωποι διαφόρων εθνικοτήτων και καταγωγής²³¹. Κατά την ίδια χρονική περίοδο ο όρος «πολυπολιτισμικότητα» χρησιμοποιείται στην Ευρώπη, σε Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία και Γερμανία, και συγκεκριμένα στην Δυτική Γερμανία κατά την δεκαετία του 1980 η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση εντάχθηκε σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες²³².

Αναμφισβήτητα, η πολυπολιτισμικότητα είναι μια περιγραφή της σύγχρονης κοινωνίας, με σημείο αναφοράς την πολιτισμική πολυμορφία, την διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες, την αποδοχή, την εκτίμηση, την συλλογικότητα, την ειρηνική συνύπαρξη και την ισότιμη αναγνώριση των πολιτισμών στο πλαίσιο της παιδείας, της υγείας, της οικονομίας και εργασίας²³³.

²²⁸Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002, σελ. 491

²²⁹Ο.π., σελ. 1447

²³⁰ <http://paroutsas.jmc.gr/diapolit.htm> (τελ. είσο.: 4.7.2016)

²³¹Μπαλασά-Φλέγκα Ευφροσύνη, *Η Συμβολή της UNESCO και των άλλων Διεθνών Οργανισμών στη διαμόρφωση της Διαπολιτισμικής Διάστασης της Ελληνικής Παιδείας. Μέθοδοι και Προοπτικές.*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2002, σελ. 17

²³²Ο.π.

²³³Καμπερίδου Ειρήνη, *Κοινωνικό φύλο, κοινωνικό κεφάλαιο, πολυπολιτισμικότητα και αθλητισμός*, εκδ. Τελέθριον, 2011, σελ. 168-169

4.4.1 Στόχοι διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Η αποδοχή το ότι η διαφορετικότητα είναι κάτι φυσιολογικό και όχι λόγος διακριτικής μεταχείρισης είναι βασικό συστατικό και στόχος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Πρόκειται για την εκπαίδευση, η οποία βασίζεται στην ισότητα, προωθεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου, και αντιστέκεται στις διακρίσεις και ρατσιστικές συμπεριφορές.

Στην Ελλάδα, στο Άρθρο 34 του Νόμου 2413 (ΦΕΚ 124/17-6-96) ορίζεται πως «σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η οργάνωση και η λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και μορφωτικές ιδιαιτερότητες²³⁴».

Απευθύνεται, λοιπόν, σε παιδιά όλων των ηλικιών και αφορά στην εθνικότητα και τον πολιτισμό, και όχι απλά στο διαφορετικό χρώμα του δέρματος. Το χρώμα συνιστά λόγο διάκρισης, θύματα της οποίας είναι συχνά τα παιδιά ρομά ή όσα είναι για παράδειγμα αφρικανικής καταγωγής, όμως, η διαπολιτισμική εκπαίδευση πρέπει να αφορά και σε παιδιά που μπορεί να έχουν το ίδιο χρώμα, αλλά ανήκουν σε διαφορετικές εθνοτικές ομάδες, όπως παιδιά μεταναστών από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ακόμα κι αυτά μιλούν ιδιωματικές διαλέκτους²³⁵.

Επίσης, ευαισθητοποιεί τον μαθητή στην ιδέα ότι οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει μια σειρά από διαφορετικούς τρόπους ζωής, κουλτούρα, ήθη και έθιμα, και ότι αυτό ακριβώς το γεγονός κάνει την ανθρωπότητα μοναδική. Έτσι, κάθε παιδί μπορεί να αισθάνεται περήφανο για τον ιδιαίτερο πολιτισμό του οποίο είναι φορέας και την ιστορία του, να τον κατανοήσει και να τον παρουσιάσει στους γύρω του, μέσα σε ένα περιβάλλον ισότητας και πολιτισμικής πολυφωνίας²³⁶.

Ακόμα, αυτός ο τύπος εκπαίδευσης μορφώνει και καλλιεργεί το παιδί με τέτοιο τρόπο, ώστε να απαλλαχθεί αλλά και να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει στερεότυπα

²³⁴ Μπαλτατζής Δημήτριος, Νταβέλος Πέτρος, “Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της”, Πρακτικά 12^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Μετανάστευση και τα Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, Πάτρα, 19-22.6.2009, σελ. 253 (τελ. είς.: 3.7.2016)

²³⁵ <http://paroutsas.jmc.gr/diapolit.htm> (τελ. είς.: 4.7.2016)

²³⁶ Ο.π.

και προκαταλήψεις, τονίζοντας την σπουδαιότητα και ισοτιμία κάθε προσώπου ανεξαρτήτως προέλευσης και καταγωγής²³⁷.

4.4.2 Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η χώρα μας μπορεί να μην είναι μια βιομηχανική δύναμη, η οποία να αποτελεί πόλο έλξης οικονομικών μεταναστών, ωστόσο δέχτηκε και δέχεται εισροές μεταναστών και προσφύγων, είτε λόγω της φυσιολογίας της, είτε λόγω δεσμών που βασίζονται σε ιστορικούς λόγους, όπως η επιστροφή παλιννοστούντων ή ομογενών. Έτσι, υπήρξαν μεγάλα κύματα από χώρες που ανήκουν στην πρώην Σοβιετική Ένωση και χώρες του Ανατολικού μπλοκ, εισροές από ασιατικές χώρες, όπως οι Φιλιππίνες, την δεκαετία του 1990 μεγάλα κύματα από όμορες χώρες, όπως η Αλβανία και Βουλγαρία και στις μέρες μας οι πρόσφατες εισροές από την Ανατολή, όπως οι Σύριοι και Πακιστανοί.

Οι πρώτες τάξεις υποδοχής και φροντιστηριακά τμήματα για παιδιά παλιννοστούντων λειτούργησαν στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ενώ στη δεκαετία του 1990, και συγκεκριμένα με τον Νόμο 1894/1990 ξεκίνησε ο θεσμός των τμημάτων υποδοχής²³⁸, με κύριο μέλημα την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και ιστορίας. Τέσσερα χρόνια μετά, το 1994, άνοιξε και ο δρόμος για την διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού των χωρών προέλευσης των μαθητών, που φοιτούσαν στα τμήματα υποδοχής²³⁹. Δυστυχώς, όμως, αυτό αφέθηκε στην διακριτική ευχέρεια του κάθε Νομάρχη, με την πρόσληψη ωρομίσθιων. Συγκεκριμένα, στοΦΕΚ 1789/1999 περί Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης²⁴⁰, αναφέρεται πως «το μάθημα της γλώσσας και της κουλτούρας της χώρας προέλευσης είναι προαιρετικό και , εφόσον υπάρξει ικανός αριθμός μαθητών (7-15) διδάσκεται για 4 ώρες την εβδομάδα εκτός του ωρολογίου προγράμματος στην περίπτωση που η τάξη έχει πλήρες ωρολόγιο πρόγραμμα. Για την παρακολούθηση του μαθήματος αυτού χορηγείται στο τέλος του διδακτικού έτους σχετική βεβαίωση» και παρακάτω «§Δ. Για την κάλυψη ειδικών αναγκών και συγκεκριμένα για τη διδασκαλία της γλώσσας και του πολιτισμού της

²³⁷Ο.π.

²³⁸<http://paroutsas.jmc.gr/diapolit.htm> (τελ. είς.: 4.7.2016)

²³⁹Ο.π.

²⁴⁰ <http://edu.klimaka.gr/arxeio/nomothesia-fek/fek-1789-1999-idrysi-leitourgia-taxeis-ypodochis-frontistiriaka-tmimata-klimaka.pdf> (τελ. είς.: 4.7.2016)

χώρας προέλευσης μπορούν να προσλαμβάνονται ως ωρομίσθιοι κατά σειρά προτεραιότητας: 1. Αδιόριστοι εκπαιδευτικοί που διαθέτουν τα προσόντα διορισμού στην ελληνική εκπαίδευση και είναι αποδεδειγμένα γνώστες της γλώσσας και του πολιτισμού της χώρας προέλευσης των μαθητών, 2. Ελλείπει αυτών εκπαιδευτικοί, Έλληνες ή αλλοδαποί που γνωρίζουν επαρκώς την ελληνική και είναι αποδεδειγμένα γνώστες της γλώσσας της χώρας προέλευσης των μαθητών. §Ε. Η πρόσληψη των εκπαιδευτικών της §Δ 1, 2 πραγματοποιείται με απόφαση του Νομάρχη, ύστερα από πρόταση του αρμόδιου περιφερειακού συμβουλίου και έγκριση του Υπουργείου Παιδείας».

Σήμερα στην Ελλάδα λειτουργούν δεκατρία δημοτικά σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Χανιά και Ροδόπη, οχτώ γυμνάσια, σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Κοζάνη και Ροδόπη, και πέντε λύκεια διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Κοζάνη και Ροδόπη²⁴¹.

4.5 “Allequal- alldifferent”: Η εκστρατεία «όλοι ίσοι- όλοι διαφορετικοί»

Η Ελλάδα, ως μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμμετέχει στην εκστρατεία «όλοι ίσοι – όλοι διαφορετικοί» (allequal- alldifferent). Το Συμβούλιο της Ευρώπης στην προσπάθειά του να καταπολεμήσει τις διακρίσεις, τον ρατσισμό, την ξеноφοβία και τη μισαλλοδοξία, ξεκίνησε το 1995 την εκστρατεία «όλοι ίσοι- όλοι διαφορετικοί». Η εκστρατεία αυτή είναι ουσιαστικά η έκκληση του Συμβουλίου στην πολυμορφία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συμμετοχή. Μάλιστα, η εκστρατεία επαναλήφθηκε τον Ιούνιο του 2006 ως τον Σεπτέμβρη του 2007, διατηρώντας το ίδιο σλόγκαν, αυτήν την φορά σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας, και με την συμμετοχή 42 κρατών-μελών του Συμβουλίου²⁴².

²⁴¹<http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/diapolitismika/548-katalogos-sxoleia-diapolitismikis-ekpaideyshs.html> (τελ. είς.: 4.8.2016)

²⁴²http://www.coe.int/t/dg4/youth/coe_youth/adae_campaign_EN.asp#TopOfPage (τελ. είς.: 19.8.2016)

Η εκστρατεία «όλοι ίσοι –όλοι διαφορετικοί» απευθύνεται στην κοινωνία των πολιτών, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, με ιδιαίτερη έμφαση σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς νεολαίας και νεανικής πρωτοβουλίας.

Στόχος της εκστρατείας είναι η ενθάρρυνση των νέων να οικοδομήσουν και να συμμετέχουν σε μια ειρηνική κοινωνία, που βασίζεται στην πολυμορφία και την ενσωμάτωση, στον αμοιβαίο σεβασμό, στην ανοχή και αμοιβαία κατανόηση. Έτσι, η εκστρατεία πρέπει να φτάσει σε όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά και νέους, με ιδιαίτερη έμφαση στα θύματα διακρίσεων. Η εκστρατεία αφορά πρωτίστως τα σχολεία και δραστηριότητες μέσα στα πλαίσιά του, και αυτό που πρέπει να αποδείξουν όσοι συμμετέχουν στο «όλοι ίσοι – όλοι διαφορετικοί» είναι πως έχουν καταβάλει εντατικές προσπάθειες προς την εκπλήρωση του σκοπού της εκστρατείας εκτός του οικείου τους περιβάλλοντος, και όχι η απλή διακήρυξη των όσων πρέπει να αλλάξουν²⁴³.

Η εκστρατεία επικεντρώνεται σε τρία φλέγοντα ζητήματα, τα οποία αποτελούν και τον πυρήνα τροφοδότησης διακριτικών και ρατσιστικών συμπεριφορών. Είναι η εξάλειψη των διακρίσεων και η προώθηση της πολυμορφίας, ο διαθρησκευτικός και διαπολιτισμικός διάλογος και η συμμετοχή, η δημοκρατία και η χρηστή διακυβέρνηση²⁴⁴.

Είναι γεγονός, πως οι διακρίσεις εξακολουθούν να υφίστανται και σε αυτό που εστιάζει η εκστρατεία και καλείται να καταπολεμήσει είναι η διαχωρισμός μιας κοινωνίας ή κοινότητας εξαιτίας των διακρίσεων και η ταυτόχρονη πρόκληση της διατήρησης της κοινωνικής συνοχής, ενώ πρέπει παράλληλα να εξετάσει και να επιλέξει τις κατάλληλες δράσεις και πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Το δεύτερο ζήτημα που απασχολεί την εκστρατεία αφορά τον διαθρησκευτικό και διαπολιτισμικό διάλογο και την συμβολή τους στην διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Η εκστρατεία εξετάζει ανάλογες δράσεις που μπορούν γίνουν μέσω μη κυβερνητικών οργανώσεων, καθώς και την συμμετοχή των αρχών και των όποιων ενδιαφερομένων για το συγκεκριμένο ζήτημα, αφού η ποικιλομορφία μέσα σε μια κοινωνία αποτελεί βάση της εσωτερικής αλλά και οικονομικής της ανάπτυξης.

²⁴³Ο.π.

²⁴⁴Ο.π.

Τέλος, η εκστρατεία δίνει μεγάλο βάρος στον διάλογο, την συμμετοχή, την δημοκρατία και την σωστή διακυβέρνηση. Η πρακτική συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνία είναι απαραίτητο συστατικό της καλής λειτουργίας της και η εκστρατεία αναζητά τρόπους για την ενεργητικότερη συμμετοχή των νέων, τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, προωθώντας την αρχή «τίποτα για μας χωρίς εμάς»²⁴⁵.

Η υλοποίηση όλων όσων πρεσβεύει η εκστρατεία «όλοι ίσοι- όλοι διαφορετικοί» και η επίτευξη των στόχων της, όπως είναι φυσικό, απαιτούν μια σειρά δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες αυτές αφορούν το τοπικό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο, όμως επικεντρώνονται στη συμμετοχή σε τοπικό επίπεδο, καθώς αποτελεί οι τοπικές κοινωνίες αποτελούν το κύτταρο της εκάστοτε εθνικής και διεθνούς κοινότητας. Για υλοποίηση των δραστηριοτήτων παρέχεται υλικό από την εργαλειοθήκη της εκστρατείας, ώστε να δημιουργηθεί μια κοινή γραμμή οπουδήποτε λαμβάνει χώρα η εκστρατεία. Κάθε εθνική επιτροπή της εκστρατείας θα αποφασίζει το πρόγραμμα διεξαγωγής της εκστρατείας, ανάλογα με τις δυνατότητες που υπάρχουν, τόσο οικονομικές και άλλου τύπου. Τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων, όπως και την πορεία της εκστρατείας θα παρουσιάζουν οι εθνικές επιτροπές σε εκδηλώσεις που διοργανώνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι κύριες δραστηριότητες της «όλοι ίσοι- όλοι διαφορετικοί» είναι η διεξαγωγή συνεδρίων, συμποσίων και σεμιναρίων με θέμα το αντικείμενο της εκστρατείας, πολιτιστικές εκδηλώσεις, μαθήματα και δράσεις στην εκπαίδευση, ευαισθητοποίηση δράσεων και απόκτηση γνώσεων σχετικά με την καταπολέμηση και εξάλειψη των διακρίσεων²⁴⁶.

4.6i-RED: Το Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα

Toi-RED (Institute for Rights, Equality and Diversity) είναι ένα το πρώτο πλήρως ανεξάρτητο ερευνητικό κέντρο στην Ελλάδα, με σαφή ευρωπαϊκό και διεθνή προσανατολισμό, που ιδρύθηκε το 2008, εδρεύει στην Αθήνα και συνδυάζει την κοινωνική δράση με την έρευνα, έχοντας ως σκοπό την προώθηση των δικαιωμάτων,

²⁴⁵http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/ADAE%20Campaign/ADAE_documents/2006_ADAE_Plan_de_Campagne_en.pdf (τελ. είς.: 19.8.2016)

²⁴⁶Ο.π.

της ισότητας και της διαφορετικότητας, καταπολεμώντας παράλληλα τις διακρίσεις, τον ρατσισμό και την ξеноφοβία, ενώ υπάρχει εξειδικευμένο τμήμα που ασχολείται με τα δικαιώματα και ζητήματα παιδιών και νέων μεταναστευτικής καταγωγής σε Ελλάδα και Ευρώπη²⁴⁷.

Το Ινστιτούτο έχει να επιδείξει γνώσεις και εμπειρία σε θέματα διαφορετικότητας και πολυπολιτισμικότητας, καθώς απαρτίζεται από άτομα διαφορετικής καταγωγής, δραστηριοποιείται μέσω του ακτιβισμού και της έρευνας, διαχειρίζεται σχετικά προγράμματα και οργανώνει εκδηλώσεις που προωθούν την ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον σεβασμό στην διαφορετικότητα.

4.7 Συμπεράσματα 4^{ου} κεφαλαίου

Από όλα τα παραπάνω διαπιστώνουμε πως η ανάγκη του παιδιού να συμμετέχει σε μουσικές δραστηριότητες μπορεί να καλυφθεί με ποικίλους τρόπους, τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα.

Δυστυχώς, υπάρχουν περιπτώσεις αποκλεισμού ή άρνησης συμμετοχής σε μουσικές δραστηριότητες, καταπατώντας το δικαίωμα του παιδιού στην πολιτιστική συμμετοχή και πολιτιστική εκπαίδευση. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε εξαιτίας δύσκολης πρόσβασης ή απουσίας μουσικών φορέων σε συγκεκριμένες περιοχές, είτε εξαιτίας προκαταλήψεων και στερεοτύπων που εκδηλώνονται σε βάρος των παιδιών.

Αυτή είναι η πρόκληση την οποία καλείται να αντιμετωπίσει η χώρα μας, όπως άλλωστε και όλες οι υπόλοιπες. Αν και στην Ελλάδα η διαπολιτισμική εκπαίδευση είναι μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος, δεν έχει γίνει ακόμα εφικτός ο σεβασμός στο διαφορετικό σε βαθμό τέτοιο, ώστε να μην αποτελούν αποδιοπομπαίους τράγους παιδιά με συγκεκριμένη καταγωγή, θρησκεία, ή εθνικότητα. Ακόμα και παιδιά που ανήκουν σε άλλες ομάδες του πληθυσμού, όπως τα ΑΜΕΑ ή παιδιά με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αντιμετωπίζονται με παρόμοιο τρόπο.

Τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν ή εφαρμόζονται στην Ελλάδα δεν είναι αρκετά και αυτό που θα ήταν ευχής έργο είναι να δρομολογηθούν περισσότερα

²⁴⁷<http://www.i-red.eu/?i=institute.el.identity> (τελ. είς.: 20.8.2016)

πολιτιστικά προγράμματα, με την όσο δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή παιδιών και νέων, χωρίς κανέναν διαχωρισμό. Κάτι τέτοιο θα συντελούσε στην προσπάθεια της χώρας μας να φτάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα, το οποίο είναι η πλήρης προστασία του δικαιώματος του παιδιού στην πολιτιστική συμμετοχή, αλλά και η εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος τους. Λαμβάνοντας υπόψη τα τελευταία γεγονότα, δηλαδή τις μεγάλες προσφυγικές ροές των τελευταίων μηνών, η ανάγκη καταπολέμησης των ρατσιστικών συμπεριφορών και διακρίσεων κρίνεται επιτακτική. Ο πολιτισμός είναι μια δίοδος, μέσω της οποίας και τα παιδιά πρόσφυγες μπορούν να ενταχθούν φυσιολογικότερα στα νέα δεδομένα, αλλά και τα παιδιά της χώρας να τα αποδεχτούν, αφού γνωρίσει η μία πλευρά τις πολιτιστικές και πολιτισμικές συνήθειες της άλλης, μέσω της συμμετοχής σε μουσικές ή άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα - Προτάσεις

5. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Το εγχείρημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ως όραμα την ειρηνική συνύπαρξη των λαών της ως την ολοκλήρωση. Δύσκολο εγχείρημα, αφού η Ευρώπη αποτελείται από πολλούς και διαφορετικούς λαούς, ο καθένας με τις δικές του ιδιαίτερες πολιτισμικές καταβολές. Είναι λογικό, λοιπόν, ειρηνική συνύπαρξή τους να προϋποθέτει τον αλληλοσεβασμό και αλληλοκατανόηση μεταξύ των λαών. Η Ενωμένη Ευρώπη, για να επιτύχει τον αρχικό σκοπό της, θεώρησε απαραίτητο την ανάληψη και προώθηση πολιτιστικών δράσεων, καθώς η δημιουργία συλλογικής συνείδησης των ευρωπαϊκών λαών, το αίσθημα πως ανήκουν σε μια ενιαία δημοκρατική οικογένεια που σέβεται την ιδιαιτερότητα του καθενός και συμβιώνουν με ηθικές αρχές και αλληλοσεβασμό, αποτελεί θεμέλιο και βασική αξίωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Έτσι, προέκυψε η υλοποίηση μεγάλων προγραμμάτων που αφορούν στον Πολιτισμό, καθώς και θεσμοί που δίνουν την ευκαιρία στους πολίτες της Ένωσης να συμμετέχουν ενεργά στα πολιτιστικά δρώμενα. Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα προγράμματα και οι θεσμοί που αφορούν στους μικρότερους ευρωπαίους πολίτες, τα παιδιά και τους νέους, πληθυσμός που αποτελεί το μέλλον της Ευρώπης.

Οι πολιτιστικές, και ιδιαίτερα οι μουσικές δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν παιδιά και νέοι, αποτελούν πηγή ποικίλων οφελών. Απώτερος σκοπός της συμμετοχής των παιδιών σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες, είναι να πλάσσουν έναν χαρακτήρα ολοκληρωμένο κι ευγενή, μακριά από συμπεριφορές που μπορεί να οδηγήσουν σε ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Ο πολιτισμός και η συμμετοχή σε οποιαδήποτε έκφασή του προσφέρει στα άτομα και ιδιαιτέρως στα παιδιά, μια παράλληλη οδό εμπλουτισμού της παιδείας, και δεν αναφερόμαστε στην στεία απόκτηση γνώσεων, αλλά στη διάπλαση χαρακτήρα και συμπεριφοράς, καθώς και οπτικής ολόκληρου του κόσμου.

Τα παιδιά που διαθέτουν παιδεία, σημαίνει πως διαθέτουν μόρφωση και γνώσεις, που θα τους επιτρέψουν στην μετέπειτα ζωή τους να λειτουργούν προς όφελος όχι μόνο των ιδίων, αλλά ολόκληρου του κοινωνικού συνόλου. Η πνευματική καλλιέργεια και τα χαρίσματα που αποκτούν, ωθούν τα παιδιά στην εκτίμηση της παράδοσης και του πολιτισμού, τόσο του δικού τους όσο και των ξένων, και στην

κατανόηση των διαφορετικών νοοτροπιών και κουλτούρας, με αποτέλεσμα η αποδοχή και ο σεβασμός του διαφορετικού να γίνεται αβίαστα, ως φυσική απόρροια των πολλαπλών κοινωνιών που υπάρχουν στον κόσμο. Οποσδήποτε, τα παιδιά αυτά έχουν μεγαλύτερη ευαισθησία στις σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους, κατανοούν τα προβλήματά τους, επιδιώκουν την επίλυσή τους ή προσπαθούν να συμβάλλουν με τον τρόπο τους σε αυτήν, αναπτύσσουν αμφίδρομες σχέσεις και διατηρούν επαφές με συνανθρώπους τους απαλλαγμένα από προκαταλήψεις και διακριτικές συμπεριφορές, λειτουργώντας πάντα υπό το πρίσμα της λογικής και με ανοιχτό μυαλό. Επίσης, τα παιδιά που αποκτούν κατάλληλη παιδεία, έχουν την ικανότητα προσαρμογής και κατάλληλης αντίδρασης σε καταστάσεις που θα παρουσιαστούν στην ζωή τους, τόσο στην παρούσα ηλικία, όσο και μετέπειτα ως ενήλικες.²⁴⁸

Ακόμα, τα παιδιά που λαμβάνουν σωστή παιδεία είναι αυτά που δεν σταματούν ποτέ να αναζητούν το καλύτερο, το κάτι παραπάνω στη ζωή τους, μελετούν, καλλιεργούν το πνεύμα και την ψυχή τους, επιδιώκουν την προσωπική πρόοδο και το καλό της ομάδας ή του συνόλου, παραβλέποντας, ακόμα και καταπολεμώντας με τον τρόπο τους την αδικία και την διάκριση κάθε μορφής.

Η καταπολέμηση των διακρίσεων κάθε είδους και οι ρατσιστικές συμπεριφορές είναι η πρόκληση στην οποία πρέπει να ορθώσει ανίστημα η Ευρωπαϊκή Ένωση και γι' αυτό ακριβώς τα παιδιά και οι νέοι που αποτελούν το μέλλον της, πρέπει να έχουν κατακτήσει τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν για να συμβάλλουν στην καταπολέμηση και εξάλειψη του φαινομένου.

Ο αγώνας κατά των διακρίσεων δεν αναφέρεται μόνο στους ενήλικες, αλλά Διεθνή Κείμενα και Συμβάσεις του ΟΗΕ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της UNESCO προστατεύουν τα παιδιά και τους νέους από ανάλογες συμπεριφορές, όπως ομοίως προστατεύεται και το δικαίωμά τους να συμμετέχουν ελεύθερα σε οποιαδήποτε πολιτιστική δραστηριότητα. Δυστυχώς, οι διακριτικές συμπεριφορές κάνουν την εμφάνισή τους ήδη από την παιδική ηλικία, και κρίνεται αναγκαία η καταπολέμησή τους σε αυτήν την φάση, ώστε να υπάρχουν τα επιθυμητά αποτελέσματα της εξάλειψής τους.

²⁴⁸ Παπαζαυής Αθανάσιος Χρ., *Η Μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα, 2004, σελ. 55-58

Χρησιμοποιώντας τον Πολιτισμό ως όχημα, και συγκεκριμένα την συμμετοχή των παιδιών και των νέων σε πολιτιστικές δραστηριότητες μπορούμε να επιτύχουμε τον σκοπό μας. Η συμμετοχή στις δραστηριότητες αυτές μέσα από το σχολείο, από ωδεία, χορωδίες, ορχήστρες, θεατρικά, εικαστικά και παντός είδους καλλιτεχνικά εργαστήρια, , από πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, ακόμα και μέσα από ανάλογες δραστηριότητες ενοριών ή οποιασδήποτε ιδιωτικής πρωτοβουλίας καθιστούν τα παιδιά και τους νέους ενεργά μέλη της κοινωνίας, που συνυπάρχουν και συνεργάζονται με άτομα διαφορετικά από αυτά, μαθαίνουν να σέβονται και να κατανοούν την διαφορετικότητα, ενώ παράλληλα αντιλαμβάνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε πολιτισμού και κουλτούρας καλλιεργώντας το αίσθημα του σεβασμού, της ανοχής και της αποδοχής του χαρακτηριζόμενου ως διαφορετικού και όχι ξένου. Αυτό το διαφορετικό χαρακτηριστικό μπορεί να είναι συνομήλικοί τους με άλλη καταγωγή, άλλο χρώμα κι εθνικότητα, άλλη θρησκεία, διαφορετικό φύλο, διαφορετική κοινωνική ή οικονομική προέλευση, και βεβαίως άτομα ΑΜΕΑ.

Η ελεύθερη συμμετοχή των παιδιών και των νέων θα ήταν ευχής έργο να πραγματοποιείται όσο το δυνατόν περισσότερο γίνεται μέσα από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, αλλά και από την συνεργασία των δύο προς επίτευξη του στόχου αυτού. Παιδιά και νέοι που έχουν υποστεί διάκριση τείνουν να φέρουν το βάρος αυτό σε όλη την ζωή τους και δυστυχώς σε πολλές περιπτώσεις να οδηγεί στην εμφάνιση ψυχολογικών συμπλεγμάτων και αισθημάτων κατωτερότητας, καθιστώντας την καθημερινότητά τους δυσλειτουργική. Τα παιδιά αυτά, αποδεδειγμένα βρίσκουν διέξοδο στο πρόβλημά τους μέσω μιας καλλιτεχνικής δραστηριότητας, ενώ ταυτόχρονα οι υπόλοιποι συμμετέχοντες μαθαίνουν να αποδέχονται το διαφορετικό.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη τα οφέλη που αποκομίζει ένα παιδί από την καλλιτεχνική ενασχόληση και τον στόχο τον οποίο θέλει η σύγχρονη κοινωνία να επιτύχει, που δεν είναι άλλος από την εξάλειψη των διακρίσεων, θα ήταν ό,τι καλύτερο η προώθηση της συμμετοχής των παιδιών σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες μέσω μιας ιδιότυπης “affirmativeaction”. Σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες, όπως η συμμετοχή σε μία παιδική χορωδία ή σε μια θεατρική παράσταση θα μπορούσαν να προκηρύσσονται στις ακροάσεις θέσεις παιδιών ΑΜΕΑ, ώστε να προβληθούν οι ικανότητές τους στο κοινό και με τη σειρά του το κοινό να εξοικειωθεί με την ιδέα πως τα παιδιά ΑΜΕΑ είναι σε θέση να φέρουν εις πέρας τέτοιες δραστηριότητες, και σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα η αναπηρία

τους δεν φέρει κανένα εμπόδιο στην δραστηριότητα αυτή. Επίσης, στα πλαίσια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι σχολικές μονάδες θα μπορούσαν να διεκδικήσουν προγράμματα στο Erasmus+ που σχετίζονται με τα κράτη καταγωγής παιδιών μεταναστών που φοιτούν στα συγκεκριμένα σχολεία. Έτσι, θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθούν επισκέψεις στις χώρες προέλευσης παιδιών μεταναστών, να γίνουν ανταλλαγές μαθητών και να γνωρίσουν οι δύο πλευρές τα διαφορετικά πολιτιστικά χαρακτηριστικά των χωρών, καταρρίπτοντας προκαταλήψεις και στερεότυπα που υπήρχαν σε βάρος των συμμαθητών τους. Ακόμα, και η χρήση του διαδικτύου, όπως το e-twinning, μπορεί να αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Επίσης, τα σχολεία και ιδιαίτερα στις εκδηλώσεις λήξης του σχολικού έτους, που διέπονται από ένα πιο ελεύθερο καλλιτεχνικό πρόγραμμα και επικρατεί πνεύμα χαράς και ευθυμίας, θα ήταν θεμιτό να συμπεριλάβουν εκδηλώσεις που αφορούν σε παιδιά με διαφορετικά χαρακτηριστικά, είτε αυτό σημαίνει ένα μουσικό αφιέρωμα με τραγούδια, χορούς και παρουσίαση πολιτιστικών στοιχείων των αλλοδαπών μαθητών, ακόμα και παρουσίασης της ιδιαίτερης κουζίνας του τόπου καταγωγής τους, είτε συμμετοχή των παιδιών ΑΜΕΑ στις μουσικοθεατρικές παραστάσεις ή στις αθλητικές επιδείξεις.

Ανάλογες ενέργειες μπορούν να γίνουν και από πλευράς ιδιωτικών φορέων που συμβάλλουν στην συμμετοχή παιδιών σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες. Έτσι, για παράδειγμα, παιδικές και νεανικές χορωδίες θα ήταν σωστό να συμπεριλαμβάνουν στο ρεπερτόριό τους τραγούδια από διαφορετικούς πολιτισμούς, ειδικά όταν στα μέλη τους είναι παιδιά διαφορετικής καταγωγής ή εθνικότητας, όπως ανάλογο ρεπερτόριο θα μπορούσε να έχει ένα ορχηστρικό σύνολο, με σκοπό όχι μόνο την καταπολέμηση των διακρίσεων εντός των μουσικών σχημάτων, αλλά και προς εκπαίδευση του κοινού προς αυτόν τον στόχο. Επίσης, θα μπορούσαν να δίνονται υποτροφίες- απαλλαγές διδασκτρων σε παιδιά που είναι θύματα διάκρισης εξαιτίας της κοινωνικής ή οικονομικής προέλευσης της οικογένειας τους, ώστε να διευκολυνθεί η φοίτησή τους σε κάποιο ωδείο, θεατρικό ή εικαστικό εργαστήριο, σχολή χορού ή οποιοδήποτε άλλον φορέα πολιτισμού.

Όπως προαναφέρθηκε, η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα θα συνέβαλλε τα μέγιστα στον αγώνα καταπολέμησης των διακρίσεων, αλλά και στην

προστασία του παιδιού στην συμμετοχή του σε πολιτιστικές δραστηριότητες. Ένα παράδειγμα προς αυτήν την κατεύθυνση, είναι η επαναφορά ενός παλιού προγράμματος που δεν εδραιώθηκε, το οποίο είχε οικοδομηθεί μιμούμενο ανάλογο πρόγραμμα που εφαρμόζεται στην Νορβηγία τα τελευταία τριάντα χρόνια²⁴⁹. Το νορβηγικό πρόγραμμα είναι ένα πρόγραμμα σχολικών συναυλιών, επιδοτούμενο από την κυβέρνηση, κατά το οποίο καλλιτέχνες επισκέπτονται τα σχολεία για μια ολόκληρη ημέρα παρουσιάζοντας μουσικές από διάφορα μέρη του κόσμου, από παλιότερες εποχές και μουσικές των σημερινών ανθρώπων. Κατά τη διάρκεια της ημέρας αυτής, εκτός της παρουσίας των καλεσμένων καλλιτεχνών, παρουσιάζονται συναυλίες και από τους μαθητές, οι οποίοι συμμετέχουν και σε εργαστήρια (workshops) που οργανώνουν οι καλεσμένοι μουσικοί. Στόχος του προγράμματος αυτού είναι η συμμετοχή και εξοικείωση των μαθητών με άλλα μουσικά και πολιτισμικά στοιχεία, η απόκτηση μουσικών εμπειριών, η αλληλεπίδραση μέσω της μουσικής και η επαφή με την μουσική πολυμορφία. Στο πρόγραμμα που δεν κατάφερε να εδραιωθεί στην Ελλάδα είχαν λάβει μέρος καλλιτέχνες όπως ο Κυπουργός, ο Κουρουπός, κ.ά. και θα ήταν πολύ σημαντικό να υπάρξει πρωτοβουλία στις μέρες, ώστε να ξαναζωντανέψουν τέτοιες δραστηριότητες, που μόνο καλό θα προσφέρουν και θα συμβάλλουν με τον τρόπο τους σε αγώνες υψίστης σημασίας για το μέλλον της κοινωνίας, όπως η καταπολέμηση των διακρίσεων κάθε είδους και η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού.

Τα παιδιά και οι νέοι, μέσα από την συμμετοχή τους σε πολιτιστικές και μουσικές δραστηριότητες είναι σε θέση να αποκομίσουν όσα χρειάζονται, ώστε να κατανοήσουν πως η αρμονική συμβίωση στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία είναι εφικτή και μπορεί να οδηγήσει την ανθρωπότητα σε ακόμα μεγαλύτερα επιτεύγματα. Οι διακρίσεις κάθε είδους το μόνο που μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα είναι η αδικία, η διχόνοια και η υποτίμηση της ανθρώπινης ύπαρξης, που μπορεί να οδηγήσει σε καταστροφικές συνέπειες.

Η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως χώρα με πλούσια πολιτιστική δραστηριότητα και ως χώρα, η οποία αποτελεί προορισμό ανθρώπων διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου, οφείλει να τηρήσει την απαιτούμενη στάση

²⁴⁹Σακελλαρίδης Γιώργος, *Διαπολιτισμική Μουσική Εκπαίδευση*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2008, σελ. 127

απέναντι στην προστασία των πολιτών που αποτελούν και ορίζουν το μέλλον της, τα παιδιά και τους νέους. Είναι απαραίτητο, να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των παιδιών και των νέων από κάθε είδους διάκριση και η προαγωγή του Πολιτισμού στην χώρα που τον ανέδειξε αποτελεί επιτακτική ανάγκη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει τους απαιτούμενους μηχανισμούς προς αυτήν την κατεύθυνση και το μόνο που χρειάζεται να κάνουν τα μέλη της, και η Ελλάδα, είναι να τους θέσουν σε εφαρμογή για ένα καλύτερο μέλλον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Άρθρο 4: «Τα Συμβαλλόμενα Κράτη υποχρεούνται να παίρνουν όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για την εφαρμογή των αναγνωρισμένων στην παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων. Στην περίπτωση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, παίρνουν τα μέτρα αυτά μέσα στα όρια των πόρων που διαθέτουν και, όπου είναι αναγκαίο, μέσα στα πλαίσια της διεθνούς συνεργασίας».
2. Άρθρο 13: «1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή, τυπωμένη ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του παιδιού. 2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι: α) για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων ή β) για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών».
3. Άρθρο 22: «Τα συμβαλλόμενα κράτη παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου το παιδί, το οποίο επιζητεί να αποκτήσει το νομικό καθεστώς του πρόσφυγα ή που θεωρείται πρόσφυγας [...] να απολαμβάνει τα δικαιώματα που του αναγνωρίζουν η παρούσα Σύμβαση και τα άλλα όργανα τα σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου ή ανθρωπιστικού χαρακτήρα στα οποία μετέχουν τα εν λόγω κράτη».
4. Άρθρο 30: «Στα κράτη όπου υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες ή πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής, ένα παιδί αυτόχθονας ή που ανήκει σε μια από αυτές τις μειονότητες δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να έχει τη δική του πολιτιστική ζωή, να πρεσβεύει και να ασκεί τη δική του θρησκεία ή να χρησιμοποιεί τη δική του γλώσσα από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας του».
5. Άρθρο 23: «1. Τα πνευματικώς ή σωματικώς ανάπηρα παιδιά πρέπει να διάγουν πλήρη και αξιοπρεπή ζωή, σε συνθήκες οι οποίες εγγυώνται την αξιοπρέπεια τους, ευνοούν των αυτονομία τους και διευκολύνουν την ενεργό συμμετοχή τους στην ζωή του συνόλου [...] 3. Σχεδιάζεται κατά τέτοιον τρόπο ώστε τα ανάπηρα παιδιά να έχουν αποκλειστική πρόσβαση στην

εκπαίδευση, στην επιμόρφωση, [...], στις ψυχαγωγικές δραστηριότητες, έτσι που να επιτυγχάνεται η όσο το δυνατόν πληρέστερη κοινωνική ένταξη και προσωπική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της πολιτιστικής και πνευματικής τους εξέλιξης».

6. Άρθρο 27: «1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού για ένα κατάλληλο επίπεδο ζωής, που να επιτρέπει τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξή του. [...]
7. Άρθρο 28: «1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και, ιδιαίτερα, για να επιτευχθεί η άσκηση του δικαιώματος αυτού προοδευτικά και στη βάση της ισότητας των ευκαιριών: α) καθιστούν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους, β) ενθαρρύνουν την ανάπτυξη διαφόρων μορφών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τόσο γενικής όσο και επαγγελματικής, τις καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί, και παίρνουν κατάλληλα μέτρα, όπως η θέσπιση της δωρεάν εκπαίδευσης και της προσφοράς χρηματικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης, γ) εξασφαλίζουν σε όλους την πρόσβαση στην ανωτάτη παιδεία με όλα τα κατάλληλα μέσα, σε συνάρτηση με τις ικανότητες του καθενός, δ) καθιστούν ανοιχτές και προσιτές σε κάθε παιδί τη σχολική και την επαγγελματική ενημέρωση και τον προσανατολισμό, ε) παίρνουν μέτρα για να ενθαρρύνουν την τακτική σχολική φοίτηση και τη μείωση του ποσοστού εγκατάλειψης των σχολικών σπουδών. 2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη παίρνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εφαρμογή της σχολικής πειθαρχίας με τρόπο που να ταιριάζει στην αξιοπρέπεια του παιδιού ως ανθρώπινου όντος, και σύμφωνα με την παρούσα Σύμβαση. 3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη ενθαρρύνουν τη διεθνή συνεργασία στον τομέα της παιδείας, με σκοπό να συμβάλλουν κυρίως στην εξάλειψη της άγνοιας και του αναλφαριθμητισμού στον κόσμο και να διευκολύνουν την πρόσβαση στις επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις και στις σύγχρονες εκπαιδευτικές μεθόδους. Για τον σκοπό αυτόν, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη οι ανάγκες των υπό ανάπτυξη χωρών».
8. Άρθρο 29: «1. Τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν ότι η εκπαίδευση πρέπει να αποσκοπεί: α) στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού και στην πληρέστερη δυνατή ανάπτυξη των χαρισμάτων του και των σωματικών και πνευματικών ικανοτήτων του. [...], γ) στην ανάπτυξη του σεβασμού για τους γονείς του παιδιού, την ταυτότητά του, τη γλώσσα του και τις πολιτιστικές του

αξίες, καθώς και του σεβασμού για τις εθνικές αξίες της χώρας στην οποία ζει, της χώρας από την οποία μπορεί να κατάγεται και για τους πολιτισμούς που διαφέρουν από το δικό του, δ) στην προετοιμασία του παιδιού για μια υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ανοχής, ισότητας των φύλων και ειρήνης και φιλίας ανάμεσα σε όλους τους λαούς και τις εθνικιστικές, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και στα πρόσωπα αυτόχθονης καταγωγής».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανταμένκο [κ.ά], *Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο, στην κοινωνία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997
2. Αυγητίδου Σοφία, *Το παιχνίδι- Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις*, εκδ. Τυπωθύτω-Δάρδανος, Αθήνα, 2001
3. Βερνίκος Νικόλας, Δασκαλοπούλου Σοφία, *Πολυπολιτισμικότητα: Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*, εκδ. Κριτική, 2202
4. Βίννικοτ Ντόναλτ, *Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1980
5. Γαλανάκη Ευαγγελία, *Θέματα αναπτυξιακής ψυχολογίας: γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική ανάπτυξη*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2003
6. Γκόβαρης Χρήστος, *Εισαγωγή στην Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2001
7. Γκοτοβός Αθανάσιος Ε., *Ρατσισμός. Κοινωνικές, ψυχολογικές και παιδαγωγικές όψεις μιας ιδεολογίας και μιας πρακτικής*, εκδ. ΓΓΛΕ (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης), Αθήνα, 1996
8. Charles Leonard, Robert W. House, *Foundations and principles of music education*, McGraw – Hill Co, New York, 1959
9. CohenDorothy, SternVirginia, BalabanNancy, *Παρατηρώντας και καταγράφοντας την συμπεριφορά των παιδιών*, εκδ., Gutenberg, Αθήνα, 1995
10. Δογάνη Κωνσταντίνα, *Μουσική στην προσχολική αγωγή. Αλληλεπίδραση παιδιού- παιδαγωγού*, εκδ. Gutenberg, 2012
11. EriksonErikH., *Η παιδική ηλικία και η κοινωνία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1976
12. Ευαγγέλου Οδυσσέας, Κάντζου Νίκη, *Πολυπολιτισμικότητα και εκπαιδευτικός ρατσισμός: σχέδια εργασίας για το νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο*, εκδ. Δίπτυχο, Αθήνα, 2005
13. Καμπερίδου Ειρήνη, *Κοινωνικό φύλο, κοινωνικό κεφάλαιο, πολυπολιτισμικότητα και αθλητισμός*, εκδ. Τελέθριον, 2011

14. Καραδήμου-Λιάτσου Παυλίνα, *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20^ο αιώνα. Οι σημαντικότερες απόψεις για την προσχολική ηλικία*, εκδ. Orpheus (Νικολαΐδης & Σια ΟΕ), Αθήνα, 2003
15. Καρτασίδου Λευκοθέα, *Μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή. Εκπαιδευτικές-θεραπευτικές προσεγγίσεις της μουσικής στην ευρύτερή της σημασία σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, εκδ. Τυπωθύτω, Αθήνα, 2004
16. Κυπριωτάκης Αντώνης Β., *Τα αυτιστικά παιδιά και η αγωγή τους*, εκδ. Ιδιωτική Έκδοση, Ηράκλειο, 1997
17. Κυριαζίδου Παναγιώτα, *Τα Μουσικά Σχολεία στην Ελλάδα: Θεσμικό πλαίσιο και σχολική πραγματικότητα*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998
18. Κωνσταντινόπουλος Συμεών Π., *Παιδαγωγική του παιχνιδιού*, εκδ. Αφών Κυριακίδη, 2007
19. LevitinKarl, *Η διαμόρφωση της προσωπικότητας: ψυχολογία της δραστηριότητας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1990
20. MacedoDonaldo, GounariPanayota, *Η παγκοσμιοποίηση του ρατσισμού*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008
21. Μπαλασσά-Φλέγκα Ευφροσύνη, *Η Συμβολή της UNESCO και των άλλων Διεθνών Οργανισμών στη διαμόρφωση της Διαπολιτισμικής Διάστασης της Ελληνικής Παιδείας. Μέθοδοι και Προοπτικές.*, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2002
22. Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002
23. Νάσκου-Περράκη Π. – Μπαχτσεβανίδου Δ., *UNESCO. Συμβάσεις / Conventions*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008
24. Νάσκου-Περράκη Π., Παρούλα, *Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1990
25. Νάσκου-Περράκη Π., Χρυσόγονος Κ., Ανθόπουλος Χ., *Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η εσωτερική έννομη τάξη*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002
26. NeillAlexander, *Θεωρία και πράξη της αντιαυταρχικής εκπαίδευσης*, εκδ. Μπουκουμάνης, Αθήνα, 1972
27. NitschCornelia, *Μικρά παιδιά, μεγάλα ταλέντα. Διακρίνετε, καλλιεργείτε και αναδειξτε τα χαρίσματα του παιδιού σας (KleineKinder, GroßeTalente)*, εκδ. Κλειδάριθμος, 2010

28. Παγουρτζή Μαρία Ευθ., *Το δικαίωμα στην εκπαίδευση και η εκπαιδευτική πολιτική της ΟΥΝΕΣΚΟ*, εκδ. Ελλήν, 2005
29. Παπαγιάννης, Δονάτος, *Ο Πολιτισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το κοινοτικό κεκτημένο και οι νέες ρυθμίσεις*, εκδ. Σάκκουλα
30. Παπαζαρήs Αθανάσιος Χρ., *Η Μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1991
31. Παπαζαρήs, Θανάσης, *Μουσική μάθηση και εκπαίδευση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1999
32. Παπαζαρήs Αθανάσιος Χρ., *Η Μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία. Θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα, 2004
33. Παπαπαναγιώτου Ξανθούλα, *Ζητήματα μουσικής παιδαγωγικής*, εκδ. ΕΕΜΕ, Θεσσαλονίκη, 2009
34. Περράκης Στέλιος Ε., *Διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1987
35. Σακελλαρίδης Γιώργος, *Διαπολιτισμική Μουσική Εκπαίδευση*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2008
36. ΣέργηΛένια, *Δημιουργική μουσική αγωγή για τα παιδιά*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1998
37. Σίμου Ιωάννης Δ., *Η μουσική εκπαίδευση στην νεώτερη και σύγχρονη Ελλάδα*, εκδ. Orpheus(Νικολαΐδης &Σια ΟΕ), Αθήνα, 2004
38. Σμωλ Κρίστοφερ, *Μουσική- Κοινωνία – Εκπαίδευση*, εκδ. Νεφέλη-Μουσική, Αθήνα, 1983
39. Σκάρα Ρ.-Λεωνίδα Μ., *Συλλογή Συμβάσεων και Διεθνών Κειμένων για τα δικαιώματα του παιδιού*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005
40. Σταυρίδης Μιχάλης Γ., *Μουσική αγωγή και παιδεία. Σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές*, εκδ. Gutenberg,, Αθήνα, 2001
41. Τζόκας, Σπύρος, *Το Όραμα της Ενωμένης Ευρώπης. Ιστορική διαδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2006
42. Τουλιάς Ηλίας, *Η Διαπολιτισμική και Πολυπολιτισμική Αγωγή στην Ελλάδα. Μύθος και πραγματικότητα*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα, 2005

43. Τριανταφύλλου Σώτη, Πλουραλισμός: *Πολυπολιτισμικότητα, ενσωμάτωση, αφομοίωση: σημειώσεις για την σύγχρονη ανοιχτή κοινωνία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2016
44. Φώτου Γιώτα, *Πολυπολιτισμική εκπαιδευτική πραγματικότητα*, εκδ. Ελλήν, Περιστέρι, 2002
45. Χάντινγκτον, Σ., Μακ Νηλ Γ., Γιανναράς, Χρ., Στοφορόπουλος Θ., Ζουράρις Κ., *Η Σύγκρουση Ανατολής – Δύσης, και η πρόκληση Χάντινγκτον*, Εναλλακτικές εκδόσεις, Αθήνα, 1998
46. Χάργκρειβς Ντέιβιντ Τζ., *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής*, εκδ. Fagotto, Αθήνα, 2004
47. Χρυσοστόμου Σμαράγδα, *Η μουσική στην εκπαίδευση. Το δίλημμα της διεπιστημονικότητας*, εκδ. Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα, 2005

Άρθρα

1. Coe Caty, “Growing Up and Going Abroad:How Ghanaian Children Imagine Transnational Migration”, paper for “Through Children’s Eyes: Transnationalism Reconsidered” by Katy Gardner and KanwalMandfor the *Journal of Ethnic and Migration Studies* [http://scholar.google.gr/scholar_url?url=https://rucore.libraries.rutgers.edu/rutgers-lib/47278/PDF/1/&hl=el&sa=X&scisig=AAGBfm2LpsCcEWLkFwytArBtdpUra7hh4A&nossl=1&oi=scholar&ved=0ahUKEwjZ79uknKzOAhVBVRoKHUFpCxQQgAMIHCgBMAA(τελ. είς.: 5.8.2016)]
2. BranderP., GomesR., KeenE., LemineurM.-L.,OliveiraB., Ondrácková J., Surian A., Suslova O., “COMPASS: Καινοτόμαεκπαιδευτικάεργαλείαγιατηνεκπαίδευσηεκπαιδευτώνσταανθρώπινα δικαιώματα”
3. Διεθνές Συνέδριο “Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία. Ελληνικές και ευρωπαϊκές εμπειρίες διακρίσεων”, Αθήνα, Μάιος 1997, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998
4. Καρτασίδου Λ.- Στάμου Λ. (επιμέλεια), Πρακτικά Ημερίδας 20/5/2006 “Μουσική παιδαγωγική, μουσική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή, μουσικοθεραπεία: σύγχρονες τάσεις και προοπτικές”
5. Μπαλτατζής Δημήτριος, Νταβέλος Πέτρος, “Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της”, Πρακτικά 12^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Μετανάστευση και τα Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, Πάτρα, 19-22.6.2009
6. Πέτρου Ιωάννης, “Η πολυπολιτισμικότητα ως κοινωνικό γεγονός και κοινωνικό αίτημα”, Περιοδικό «Καθ’ οδόν», τ.16, 2000
7. Πρακτικά ημερίδας Εθνικού Καποδιστριακού Παν/μιου Αθηνών και Ιδρύματος Διεθνών Νομικών Μελετών, Πολιτισμός- Ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτιστική κληρονομιά, υπό την αιγίδα της UNESCO, 19.1.2011, εκδ. Σάκκουλα, 2012

Διπλωματικές Εργασίες

1. Ζάικου Ιωάννα, Διπλωματική Εργασία ΠΜΣ « Τα αθέατα εμπόδια στην πολιτική ένταξης των Ρομά: Αντίστροφος ρατσισμός και αυτογκετοποίηση. Ο ρόλος της εκπαίδευσης», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2015

Διαδίκτυο

1. <http://www.actionaid.gr/media/453155/ActionAid-AMEA-ekthesi-perilipsi-teliko.pdf> (τελ. είς.: 7.8.2016)
2. <http://www.aec-music.eu> (τελ. είς.: 21.8.2016)
3. <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html> (τελ. είς.:15.9.2016)
4. <http://afroditi.uom.gr/chaireunesco/index.php/basic-text/85-basic-text.html> (τελ. είς.:15.9.2016)
5. <http://www.ambafrance-gr.org/%CE%97-%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%91%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%BF%CF%85>
6. <https://www.amnesty.gr/news/press/article/11713/eyropaiko-dikastirio-epiplittei-xana-tin-ellada-gia-diakriseis-eis-varos> (τελ. είς.: 3.7.2016)
7. <http://www.bigbangfestival.eu/> (τελ. είς.: 20.8.2016)
8. <http://www.charlemagneyouthprize.eu/view/en/index.html> (τελ. είς.: 8.8.2016)
9. http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/ADAE%20Campaign/ADAE_documents/2006_ADAE_Plan_de_Campagne_en.pdf (τελ. είς.: 19.8.2016)
10. http://www.coe.int/t/dg4/youth/coe_youth/adae_campaign_EN.asp#TopOfPage (τελ. είς.: 19.8.2016)
11. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2780914&SecMode=1&DocId=2290488&Usage=2> (τελ. είς.:15.9.2016)
12. <http://cultureactioneurope.org/> (τελ. είς.: 18.8.2016)
13. http://cordis.europa.eu/news/rcn/7078_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)
14. http://cordis.europa.eu/news/rcn/9322_en.html (τελ. είς.:8.8.2016)
15. http://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2016_02_193_ENG.pdf#Information%20Note%20193%20English.indd%3A.9460%3A790 (τελ. είς.: 27.7.2016)
16. <http://www.ddikastes.gr/?q=node%2F450> (τελ. είς.: 27.7.2016)

17. <http://earlyarts.co.uk/philosophy/7-benefits-arts-early-childhood/> (τελ. είς.: 14.7.2016)
18. <http://edu.klimaka.gr/arxeio/nomothesia-fek/fek-1789-1999-idrysi-leitourgia-taxeis-ypodochis-frontistiriaka-tmimata-klimaka.pdf> (τελ. είς.: 4.7.2016)
19. <http://edu.klimaka.gr/leitoyrgia-sxoleivn/diapolitismika/548-katalogos-sxoleia-diapolitismikis-ekpaideyshs.html> (τελ. είς.: 4.7.2016)
20. <http://www.emc-imc.org/> (τελ. είς.: 21.8.2016)
21. <http://empportfolio.eu/emp/> (τελ. είς.: 20.8.2016)
22. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:31994L0033> (τελ. είς.: 15.9.2016)
23. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52005IP0073> (τελ. είς.: 15.9.2016)
24. http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29016_el.htm (τελ.είς.:8.8.2016)
25. http://europedia.moussis.eu/books/Book_2/4/10/03/index.tkl?lang=gr&all=1&s=1&e=10 (τελ. είς.: 8.8.2016)
26. http://ec.europa.eu/news/culture/110418_el.htm (τελ. είς.: 8.8.2016)
27. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/node_el (τελ. είς.:8.8.2016)
28. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-398_el.htm (τελ. είς.: 8.8.2016)
29. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-97-1057_en.htm (τελ. είς.:8.8.2016)
30. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_el.htm (τελ. είς.:8.8.2016)
31. http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf (τελ. είς.:15.9.2016)
32. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/el/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.6.html (τελ. είς.:15.9.2016)
33. http://eacea.ec.europa.eu/youth/index_en.php (τελ. είς.:8.8.2016)
34. <http://www.euyo.eu/us/origins/history/> (τελ. είς.: 13.7.2016)
35. <http://femantzaros.com/i-filarmoniki/programma-mathimaton/> (τελ. είς.: 2.8.2016)
36. http://www.gesund-geniessen.ch/include/wiki_quote.php?thema=European_Border_Breakers_Award&level=1 (τελ. είς.: 8.8.2016)
37. https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwibwOijso7PAhWL7BQKHSXaCO4QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomik

- i-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D745%26sechash%3Dd8546af8&usg=AFQjCNF6HP7JWQQEGbV6aK_KwPgrYbjozA&sig2=f7tmxMZ5DkV2P1_xzrvutw&bvm=bv.132479545,d.d24 (τελ. είς.:15.9.2016)
38. https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwifLY_Lv47PAhUBPRQKHahEDlsQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D747%26sechash%3Da722f375&usg=AFQjCNHs3xa7z0DCXUdzjpVnCU2P_wmf6w&sig2=v7gCo4ibqJ2CDLIDkFlwQw (τελ. είς.:15.9.2016)
39. https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjO3M7Fvo7PAhXCVRQKHvf3BM8QFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fnomiki-prostasia%2Fdiethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.html%3Fcid%3D709%26did%3D753%26sechash%3D7ae6fe6c&usg=AFQjCNFFXXIC-inDXD_7UwGK04YA6nh0rA&sig2=dQDJo4CAiPZsGgCfaqjmLg (τελ. είς.:15.9.2016)
40. https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi2h_Hovo7PAhXJPhQKHdr9D-cQFggaMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.unhcr.gr%2Fno_cache%2Fprostasia%2Fgynaikes.html%3Fcid%3D793%26did%3D503%26sechash%3Dc35c19ef&usg=AFQjCNG3vCN9IHBX6p3QAo-1-wmlnq6W-A&sig2=qfxXZtmR7SvgtFop-Bt8Q (τελ. είς.:15.9.2016)
41. <http://ikee.lib.auth.gr/record/113375/files/SOTIRIADOU.pdf> (τελ. είς. 5.7.2016)
42. <http://www.imga.gr/politistiko-kentro-2/> (τελ. είς.: 5.8.2016)
43. <http://www.i-red.eu/?i=institute.el.identity> (τελ. είς.: 20.8.2016)
44. <http://kouvoutsaki.aristovathmio.gr/wordpress/?p=141> (τελ. είς.2.7.2016)
45. <http://www.lykelam.gr/nea/erevnes/296-to-paidi-kai-o-paradosiakos-xoros> (τελ. είς.: 27.7.2016)
46. <http://msth.gr/index.php/school-functioning/studies/19-el/school-functioning/studies/64-admission-exams-first-class> (28.7.2016)
47. <http://www.musicschoolunion.eu/> (τελ. είς.: 21.8.2016)
48. <http://odigosgiatopaidi.gr/articles/%CF%84%CE%BF-%CE%B8%CE%AD%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%AE/> (τελ. είς.: 14.7.2016)
49. <http://www.odiokrat.gr/> (τελ. είς.: 1.8.2016)

50. http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/grk.pdf (τελ. είς.:15.9.2016)
51. http://www.oke.gr/opinion/op_242.pdf (τελ. είς.:15.9.2016)
52. <http://paroutsas.jmc.gr/diapolit.htm> (τελ. είς.: 4.7.2016)
53. http://www.pi-schools.gr/download/programs/Oloimero/oloimero_03_05/ekp_yliko/5o_argoys/ueatrikh_agvgh.htm (τελ. είς.: 7.7.2016)
54. <http://www.polyphonica.gr/el> (τελ. είς.: 7.8.2016)
55. <http://www.primarymusic.gr/epimorfosi/item/430-programma-melina> (τελ. είς.: 4.8.2016)
56. <http://raisingsmallsouls.com/how-learning-to-paint-benefits-children/> (τελ. είς.: 14.7.2016)
57. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4c469e252> (τελ. είς.:15.9.2016)
58. <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bda6bfc2> (τελ. είς.:15.9.2016)
59. http://www.schools.ac.cy/klimakio/Themata/theatriki_agogi/ (τελ. είς.: 14.7.2016)
60. <http://sportsland.gr/%CF%85%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CF%86%CE%AD%CE%BB%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%8E%CE%BD-%CF%8C%CF%84%CE%B1%CE%BD-%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF/> (τελ. είς.: 27.7.2016)
61. <https://symvstathmos.files.wordpress.com/2014/10/cf81ceb1cf84cf83ceb9cf83cebccf8ccf822ceb7cebfcceacceb4ceb1.pdf> (τελ. είς.2.7.2016)
62. <http://www.tch.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=3&tcheid=1420> (τελ. είς.: 13.7.2016)
63. http://www.theatromathia.gr/pdf/fylladio_seminaria.pdf (τελ. είς.: 7.7.2016)
64. <http://www.thetoc.gr/koinwnia/article/bullying-poioi-tupoi-mathitwn-stoxopoiountai-ti-kanoun-agoria---koritsia> (τελ. είς.3.7.2016)
65. <http://www.topoikaitropoi.gr/politistika/i-paradosiaki-chori-ke-ta-ofeli-tous-stin-anaptixi-ton-pedion/> (τελ. είς.: 27.7.2016)

66. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en (τελ. είς.: 18.6.2016)
67. <https://www.unicef.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D/a4-366-22> (τελ. είς.:15.9.2016)
68. https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26233 (τελ. είς.:15.9.2016)
69. https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26231 (τελ. είς.:15.9.2016)
70. https://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26233 (τελ. είς.:15.9.2016)
71. <http://users.ionio.gr/~GreekMus/> (τελ. είς.: 2.8.2016)
72. http://users.uoa.gr/~nektar/history/3contemporary/universal_declaration_of_the_rights_of_the_child.htm (τελ. είς.:15.9.2016)
73. http://www.yppo.gr/3/g32.jsp?obj_id=59152 (τελ. είς.: 13.7.2016)
74. <http://www.yppo.gr/6/g6422.jsp> (τελ. είς.: 1.8.2016)
75. http://www.yppo.gr/4/g40.jsp?obj_id=139 (τελ. είς.: 4.8.2016)
76. <http://www.vsahellas.gr/cms/> (τελ. είς.: 27.7.2016)
77. <http://www.xorodia.gr/bio/projects/> (τελ. είς.: 1.8.2016)